

SAN MATEO

*Pe' lawa'mhitsik'i pe' ta'tets pa' Jesucristo.
(Lucas 3:23-38)*

¹ Enewe'en hiyits pe' lawa'mhitsik'i pe' ta'tets ha' Jesucristo, hikha' ta'tets pa' David'ik'i, ta'tets pa' Abraham'ik'i.*

² Pa' Abraham'ik'i qa pa' la's qa hii Isaac, pa' Isaac'ik'i qa pa' la's qa hii Jacob. Pa' Jacob'ik'i qa la'sek pa' Judá qa pe' lamatsits qa pe' lek'injats.*

³ Pa' Juda'ak'i qa pa' la's qa hii Fares qa pa' lek'inij Zara, qa pe' lenene qa hii Tamar. Pa' Fares'ik'i qa pa' la's qa hii Esrom. Pa' Esrom'ik'i qa pa' la's qa hii Aram.*

⁴ Pa' Aram'ik'i qa pa' la's qa hii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i qa pa' la's qa hii Naasón. Pa' Naason'ik'i qa pa' la's qa hii Salmón.

⁵ Pa' Salmón'ik'i qa pa' la's qa hii Booz qa pe' lenene'ek'i qa hii Rahab. Pa' Booz'ik'i qa pa' la's qa hii Obed qa pe' lenene'ek'i qa hii Rut. Pa' Obed'ik'i qa pa' la's qa hii Isai.*

⁶ Pa' Isai'ik'i qa pa' la's qa hii David, hikpa' qi wittata'aj pa'aj. Pa' wittata'ik'i David qa pa' la's qa hii Salomón. Pekhe' lenene'ek'i hikpe' lewhe'ye'tax pa'aj pakha' hii Urias.*

* **1:1** Rt 4:18-22; 2S 7:12-16; 1Cr 2:1-15; Mr 12:26; Lc 1:32,69; 3:4; Hch 1:20; Fil 4:3; Ap 3:5; Sal 89:3; Is 9:6; Gn 22:18; Mt 9:7; Ro 1:3; Ga 3:16 * **1:2** Gn 29:35; Sal 14:7; 105:9; Mt 8:11; 22:32; Stg 2:21 * **1:3** Gn 38:29-30; 46:12; Lc 3:33 * **1:5** Rt 1:4; 2:1; Lc 3:32 * **1:6** 1S 16:1; 17:12; 2S 11:27; 12:24

7 Pa' Salomon'ik'i qa pa' la's qa hii Roboam. Pa' Roboam'ik'i qa pa' la's qa hii Abías. Pa' Abias'ik'i qa pa' la's qa hii Asa.*

8 Pa' Asa'ak'i qa pa' la's qa hii Josafat. Pa' Josafat'ik'i qa pa' la's qa hii Joram. Pa' Joram'ik'i qa pa' la's qa hii Uzías.

9 Pa' Uzías'ik'i qa pa' la's qa hii Jotam. Pa' Jotam'ik'i qa pa' la's qa hii Acáz. Pa' Acáz'ik'i qa pa' la's qa hii Ezequías.*

10 Pa' Ezequias'ik'i qa pa' la's qa hii Manasés. Pa' Manases'ik'i qa pa' la's qa hii Amón. Pa' Amon'ik'i qa pa' la's hii Josías.

11 Pa' Josias'ik'i qa pa' la's qa hii Jeconías, qa pe' lamatsits qa pe' lek'injats. Hik pakha'aj pa' lahats'ij pe' Israel qa t'ophehitiiju' qa wetka'xii pa'aj pa' witset Babilonia.*

12 In mexe i'ni'kii pa'aj pa' Babilonia pa' Jecónias'ik'i qa nekfik'i pa' la's qa' hii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i qa pa' la's qa hii Zorobabel.*

13 Pa' Zorobabel'ik'i qa pa' la's qa hii Abiud. Pa' Abiud'ik'i qa pa' la's qa hii Eliaquim. Pa' Eliaquim'ik'i qa pa' la's qa hii Azor.

14 Pa' Azor'ik'i qa pa' la's qa hii Sadoc. Pa' Sadoc'ik'i qa pa' la's qa hii Aquim. Pa' Aquim'ik'i qa pa' la's qa hii Eliud.

15 Pa' Eliud'ik'i qa pa' la's qa hii Eleazar. Pa' Eleazar'ik'i qa pa' la's qa hii Matán. Pa' Matan'ik'i qa pa' la's qa hii Jacob.

* 1:7 1R 11:43; 14:31; 15:8,24; 22:50; 2R 14:21 * 1:9 2R 15:5,38;
16:20; 20:21; 21:18,24 * 1:11 2R 24:6,14; Is 5:13; Jer 27:20; Ez 1:1;
Mt 1:17 * 1:12 Gn 10:10; 1Cr 3:17; Lc 3:27,30

16 Pa' Jacob'ik'i qa la's pa' José, lewhe'ye' ke' María, hikke' lenene ha' Jesús, hikha' lenqii iye Cristo.*

17 Pa' Abraham'ik'i uja'x yamets pe' ta'lets catorce (14) ma' qa hats yametsji' pa' David'ik'i, qa pa' David'ik'i uja'x yametsji' iye catorce (14) iye pe' ta'lets, qa hik pa'aj t'ophehitiiju' qa wetka'xii pa'aj pa' witset Babilonia. Qa catorce (14) iye yametsji' pekhewep iye ta'lets, ma' qa hikpe' qa ta'ljiju' ha' Cristo.*

*In i'nk'a nekfik'i pa' Jesucristo.
(Lucas 2:1-7)*

18 Aka'an lunye'jkii pa'aj in i'nk'a nekfik'i pakha'aj ha' Jesucristo. Ke' lenene hii María jutsiqetsi'l wetju'l pa'aj qu' lewhe'ye'yi'ij pa' José. In mexente' i'ntaxijupha' pa'aj qa yiwkajitsheninle pa' let'unha'x pa' Espíritu Santo.

19 Pa' José, María lewhe'ye', yatsathen. Nite' yisu'un qu' pekhel l'anye'ji'ijkii pa'aj ke' María, qa yisu'un qu' nili'ij qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewep.*

20 In mexe yijamtitaxijupkii pa'aj aka'an, qa in ima' qa itsowol'axij pa'aj pa' ewi'l ángel ta'hii pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ijets pa'aj: —José, ta'lets ka' David'ik'i, hasu'uj e'nijiwei qu' ni'ijup ne' María qu' ewhe'ye'yi'ij qe pa' la's qu' nenektaxfik'i ta'lets na' let'unha'x na' Espíritu Santo.*

* **1:16** Mt 27:17,22; Lc 2:11; Jn 1:45; 4:25 * **1:17** 2R 24:14; Jer 27:20; Dn 9:25-26; Mr 8:29; Hch 2:31,36,38 * **1:19** Mt 13:17; Mr 10:12; Lc 2:36; 1Co 14:35; 2Co 11:2; Ga 4:27; Dt 22:20-24; 24:1-4; Mt 2:7; Lc 16:18; Jn 8:4-5 * **1:20** 2Cr 1:1; Mt 13:49; 27:19; Jn 6:20; Ro 1:3

21 Ne' María qu' nenektaxfik'i pa' la's qa eqiyi'ij hatse' Jesús. Lii aka'an qe qa' naqsi'ij pe' lewul'ets ene' jukhew qa efuts ha'ne letset.—*

22 Week aka'an in lunye'jkii qe qa' nafits aka' yit'ij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa' ewi'l profeta qa yit'ij.*

23 —*Pekhe' mexe ham yawitjiye' qa' niwkajitshen, qa' nana'l pa' la's qa' leqiyi'ij Emanuel.*— (Is 7:14) Qa aka'an qa ikji' —*Dios in initji'ju'.*— (Is 8:10)

24 Ma' qa in nompha'm pa' José qa tek'eenik'iha pa' yit'ijets pa' Yatsat'ax'inij laqa ángel qa i'nijup pa'aj ke' María.*

25 Qa nite'le ewi'l i'wi'li' nite' t'eku'mets iye, pekhe'en qa nekfik'i pa' la's, qa pa' José qa leqiyij Jesús.*

2

Pe' jukhew ta'lii pa' netu'uju'l.

1 In hats neki'fik'i pa'aj ha' Jesús ha' witset'ii Belén, hikha' witset yatsat'axij ha' sehe' Judea, hik pakha'aj mexe tenek'enhei pa' Herodes. Qa namets pa'aj ha' witset Jerusalén pe' jukhew ta'lii pa' netu'uju'l. Pekhewe'en nikfe'lets qa yejelijupkiiha iye ne' footekii,*

2 qa inaqfaakaniikii pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' latata ene' judío pa' hane'ej nekfik'i? Qe hi'weni'lii ke'

* **1:21** Lc 1:31; 2:21; Jn 1:29; 10:25; 1Jn 2:12; Lc 2:11; Hch 4:12; 5:31; 13:23,38-39 * **1:22** Is 7:14; Mt 20:5-6; 21:1-4; Lc 24:44; Ro 1:2-4
 * **1:24** Mt 1:6; 13:49; Lc 1:1; 19:32; Jud 5 * **1:25** Gn 4:1,17; Ex 13:2; Jue 11:39; 1S 1:19; Lc 2:7,21 * **2:1** Gn 25:6; 1R 4:30; Lc 1:5; 2:4-7

loqo footeki' in nekpha'm na' nelu'uju't qa heneki'hi qu' nek'iyini'hi pakha'an.—*

³ Pa' wittata Herodes in yepi'ye' ek'i aka'an ma' qa qi in yitawje'meten pa'aj qa week iye pe' tetseti'yi' ha' Jerusalén.

⁴ Ma' qa iyinii qa no'thet wetju't pe' week tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei, qa nifaakanij pa'aj pa'n neki'fik'i hatse' pa' Cristo.*

⁵ Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Na' Belenii na' sehe' hi Judea qe hik aka' yika'ajji' pa'aj pa' ewi't profeta in yit'ij:

⁶ “Akha' witset Belén, yatsat'axij na' sehe' Judá, nite' t'an epji' qu' nite' eqiye' pe' week witsetits na' sehe' Judá, qe akha' qu' nat'atsji't e'pha'm hatse' pa' ewi't qi qu' netnek'enhei qa' nejetets na' yitset Israel.”— *(Mi 5:2)**

⁷ Pa' Herodes qa wanat'inij in iyinii iye pa'aj pe' jukhew pe' nikfe'lets pe' footekii. Ma' qa nifaakanijha pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'xik'i juwelits in hi'weni'hi pe' footeki'?—*

⁸ Ma' qa yukinii ha' Belén qa yit'ijets pa'aj: —Ma'a'hi qa' anfaakani'hiikiiha pa' iini'ha pa' omela's. Qu' i'weni't qa' enfeli't ye'm ma' qa' hakjiiyek qa' nek'iyinjiiyek.—

⁹ Ekewe'en l'anye'jets pa'aj pa' Herodes pe' jukhew ma' qa ikkii pa'aj. Qa pe' footeki' pe' hayiits yi'wenii pa'aj na' nelu'uju't qa yi'wen iye qa ikik'ui yojo'ok'oi pa'aj pe' jukhew qa yamii pa' i'ni'

* **2:2** Jer 23:5; 30:9; Zac 9:9; Mt 27:11; Lc 19:38; Jn 1:49; Nm 24:17; Ap 22:16 * **2:4** Mt 16:21; 20:18; 21:15; 27:41; Lc 9:22 * **2:6** 2S 5:2; Jn 7:42; 21:16 * **2:7** Mr 5:6; Lc 1:7; Hch 13:6; Ap 1:16

pa' omela's. Ma' qa amani' pe' footeki' qa i'nipji' pe' letsi'.

¹⁰ Pe' jukhew in yi'wenii iye pe' footeki' ma' qa qi in le'sitsi'mkii pa'aj.

¹¹ Ma' qa uyifi pe' letsi' qa yi'wen pa'aj pa' omela's qa pe' lenene María. Ma' qa wonokok'enijupju'kii qa iyinii pa' omela's. Qa sujle qa nit'oste' pe' leqeti'najkii qa tisij pe' oro qa na'aj tene'tju' ewjisii incienso qa' pakhap ewjisii qa hii mirra.*

¹² Ma' qa in ima'ju' pa'aj pe' jukhew qa it-sowo!etsij pa' Intata qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj mapililii iye ha' Herodes na' i'ni'. Tujtseika' ma'alji' qu' mapililii iye na' etset'it.— Qa ikkii pa'aj qa wapilii pa' letset ikik'i pakhap wit'ikheyi'j.

Pa' José qa pe' María ilatijetsfik'i pa' sehe' Egipto pa' omela's.

¹³ In ikkii pa'aj pe' jukhew qa neketsju' pa'aj pa' ewi't laqa ángel pa' Yatsat'ax'inij itsowo!axij pa' José qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm. Ku'mi' na' omela's qa ne' lenene iye qa' ilati'letsfik'i na' Egipto leqe sehe' qa' hikna' qu' ni'eku'nili' teek jutsitax qu' hit'ilij ewets iye qa' etpili'lets. Qe niwoyo'oikii na' Herodes qu' nilan ha'ne omela's.—*

¹⁴ Ma' qa niipha'm pa' José qa yeka'x pa'aj pa' omela's qa ke' lenene iye naja'xij pa'aj. Ma' qa ikkii qa yamii pa' Egipto.

¹⁵ Qa hik pakha' qa i'ni' iplu'ui in wa'm pa' Herodes'ik'i. Hik aka' lunye'j qe qa' nasinik'i pa' l'anye'j pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa'aj pa'

* **2:11** Sal 72:10; Is 60:6; Mt 1:18; 12:46; Mr 5:6 * **2:13** Mt 1:20; 13:49; Mr 11:18; Stg 4:7

ewi'l profeta qa yit'ij: —*Na' Egipto leqe sehe' hikna' i'ntaxi' in haiya'yii na' ya's.*— (Os 11:1)*

Pa' Herodes qa inoqwoninii pe' omehets qu' nanlanju'.

¹⁶ Ma' qa in nikfe'lets pa' Herodes in yaqankii pe' jukhew qa qi in nayu'kii. Qa inoqwoninii pe' week omehets qu' nanlanju' week pe' wet-sjuk leqe'ninqapits yamijiiju' na'aj i'nk'a nekfik'i. Qa' nanlanju' pe' week omehets pa' Belén qa pe' iphuletskii iye witsetits pakha' hats yumti qu' luk'eye' pa' omela's. Qe yijamti'ik'i pa' iphu'uk'i pa' yit'ijju' pe' jukhew in i'nk'a yi'wenii pe' footeki'.*

¹⁷ Ma' qa yasiinik'iha iye pa'aj pa' tooxik'i nifel pa' ewi'l profeta'ik'i hii Jeremías in yit'ij:

18 —Tepiikaxtii pe' qi in ip efu Ramá leiteki'. Ip qa qi in yejtsi'le'kii pe' Raquel yayintaxik'i pe' telitsik'i. Nite' leke' qu' namehet pe'ye', qe hats naxju' pe' telitsik'i.— (Jer 31:15)*

¹⁹ Ma' qa in hats wa'm pa'aj pa' Herodes'ik'i, qa pa' Yatsat'ax'inij laqa ángel qa te'nilit'etsju' iye pa' José in mexe amaneyi' pa'aj pa' Egipto. Lots'owo'l'axle iye qa yit'ijets pa'aj:*

²⁰ —Eniipha'm qa' ku'mi' na' omela's qa ne' lenene iye qa' mapililetsji' iye na' Israel leqe sehe' qe hats naxju' ke' neqek'uyu'taxij na' omela's.—

²¹ Ma' qa niipha'm pa'aj qa t'eku'mi' pa' omela's qa ke' lenene iye qa wapilii iye na' Israel leqe sehe'.

* **2:15** Ex 4:22; Nm 24:8 * **2:16** Is 59:7; Mr 10:34; Hch 13:6; 25:3; Ap 12:4 * **2:18** Gn 35:19; Jue 4:5; Hch 8:2; 2Co 7:7 * **2:19** Mt 1:20; 13:49; Lc 1:11; Jud 5

²² Ma' qa pa' José qa nijiwei qu' amani'i' pa' Judea leqe sehe' in i'ye'ej pa' Arquelao, Herodes'ik'i la's in yaya'xi' in tenek'enhe'yi' ha' Judea. Qa itsowo'axij iye pa' Intata qa nite' amaneyi' ha' Judea. Ma' qa ikkii iye qa yamii ha' sehe' Galilea.*

²³ In yamets pa'aj ha' Galilea ma' qa i'ni'kii ha' witset hii Nazaret. Ma' qa hats yasiinik'iha pa' l'anye'j iye pa'aj tooxik'i pa' ewi'l profeta yika'ajji' pa'aj ke' Intata le'lijei: —Pakha'an qa' lenqiyi'ij hatse' Nazaret leite'.—*

3

*Juan Bautista qa i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Marcos 1:1-8; Lucas 3:1-9,15-17; Juan 1:19-28)*

¹ Qa hik pakha'aj pe' nelutsji' qa hats yamets lahats'ij ka' Juan Bautista in we'nethinkii qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' ha' ham i'ni'i' hakha' sehe' Judea, qa yit'ij:*

² —Ili'ikij pe' ul'ets in laqsiikij kii qe pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—*

³ Ha'ne Juan hik ha'ne pa' toxik'i nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: —Tepiikaxtii pa' l'a'x pa' taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: “*Aqsi'ji'tik'i pa'qu' tikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' l'ikheijeye'.*”— (Is 40:3)*

* **2:22** Mt 17:22; Lc 1:5; Hch 27:29; Col 3:21; He 8:5 * **2:23** Mr 1:24; Lc 1:26; Jn 1:45-46 * **3:1** Jn 1:6-8; Jos 15:61; Jue 1:16; 3:1-12; Lc 3:2-17 * **3:2** Dn 2:44; Mt 4:17; 6:10; 10:7; Mr 1:15; Lc 10:9; 11:20; 21:31 * **3:3** Lc 1:17,76; Jn 1:23

4 Pe' leqhinatai pa' Juan taqsijkitiyijkii ne'ej ats'etets l'ewkujits qa pa' leqelutsax qa inqa'met l'aj qa pe' laqats qa efenheyik'i qa na'aj l'ene'ji' witaq.

5 Olots pe' nekii nexpiikeyu'uj pa' Juan uja'x pe' ta'hii ha' Jerusalén qa pe' week pe' witsetits l'elits Judea l'elits qa pe' ta'liyek pe' metitsi'm pa' qi haqqi' Jordán.*

6 Pe' tetfeljijji'm pe' lewu'ets, ma' qa' ka' Juan qa nimpuujinji'ijji'ju' ha' haqqi' Jordán.

7 Qa in yi'wen pa' Juan in olots pe' fariseol qa pe' saduceol iye in nektaxii qu' nenimpuujinju' iye qa yit'ijets pa'aj: —Hik ejunyejeyi'l q'o'iq'oyits l'elits. ¿Lekpa' nifeli'l e'm qu' leke'ye' qu' ilati'lik'ui hatse' pa' qi iftsax lawak pa' Dios?*

8 Manaqsiji'lju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeyi'il qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'l hats'inha qa ne'twenhetii.*

9 Hasu'uj umti'il qu' nelithini'lik'ui hatse' pa' qi lawak hatse' pa' Intata qu' it'ilij: “Yekheweli'l hata'hil'ets pa' Abraham'ik'i”. Qe yijaa'ija qu' hit'ilij ewets pa' Dios in leke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' l'elitsi'ij pa' Abraham'ik'i.*

10 Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa' l'efitets pe' najkakui. Qa hik ta'hijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' le'sitse' pe'qu' leye' qa' newet-fekinifi qa' netwumhitijji'ju' pa' fe't.*

11 Yakha' yijaa'ija in k'empuujini'lji' ha'ne iweli'le qa ikji' qu' hats ili'ilij pe' ul'ets in laqsiihijkii,

* **3:5** Mt 23:37; Mr 1:5; Lc 3:3; Jn 15:22; Hch 19:18 * **3:7** Mt 12:34; 16:1; 22:23; 23:15; 23:33; Hch 4:1; 5:17; 23:6; Ro 5:9; 1Ts 1:10 * **3:8** Mt 3:10; 12:33; 13:8,26; 21:19,34,41,43; Mr 11:14 * **3:9** Lc 3:8; Jn 8:33,39; Hch 13:26; Ro 4:1 * **3:10** Mt 7:19; Lc 13:7,9; Jn 15:2,6

qa hakha'le teke'lenju' qu' nanam hatse' qa' nempuujini'jji' pa' Espíritu Santo qa' pa' fe't iye. Hakha'an les t'un. T'anyipji'. Yakha' nite' ye'weju'lij qu' henit'ijji' pe' l'otshilaxtii.*

¹² Hats t'eku'mi'kii pe' leqe tseyem qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsi'jji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' l'ajits. Qa pe' loi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' l'extsi'ij, qa pekhewe'le l'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—*

*Pa' Juan qa yimpuujin pa' Jesús.
(Marcos 1:9-11; Lucas 3:21-22)*

¹³ Ha' Jesús ta'hii pa'aj ha' Galilea qa nametsju' ha' haqqi' Jordán, hikha' i'ni' pa'aj pa' Juan qe qa nimpuujin iye.*

¹⁴ In i'nk'a pa'aj, pa' Juan nite' yisu'untax qu' nimpuujin ha' Jesús qa yittaxijets: —Yakha'tax yijat'ij qu' etsimpuujin. ¿Qa inhats'ek in lanamyii qu' k'empulijin?—

¹⁵ Qa yit'ij pa'aj ha' Jesús: —Inye'jlu' qu' etsimpuujin qe les le'wis qu' jintaqsii'jkii week pa'qu' nisu'un na' Dios.— Ma' qa tek'eniju'l pa'aj pa' Juan.

¹⁶ In yili'ij in yimpuujin qa ikik'uipha'm pa'aj ha' iweli', qa hik pa'aj qa qhofii na' wa'sji' qa yi'wen pa' Intata leqe Espíritu hik lunye'jtax ofo' in te'nilit'etsju' qa i'nipji' pa'aj ha' Jesús.*

* **3:11** Mr 1:4,8; Jn 1:26; Hch 1:5; Is 4:4; Jn 1:33; Hch 2:3-4; 11:16; Tit 3:5 * **3:12** Is 30:24; Mt 13:30; Mr 9:43,48; Lc 3:17 * **3:13** Jn 1:31-34 * **3:16** Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10; Is 11:2; Jn 1:32; Hch 7:56; 2P 1:17

¹⁷ Ma' qa yepi'ye' pa' ewi'l wit'ax nokesiipha'm na' wa's qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne yaa'sija qi in hisu'un qi in tsi'sinheti'mkii.—*

4

*Pa' inwo'met qa' yijaajintax pa' Jesús.
(Marcos 1:12-13; Lucas 4:1-13)*

¹ Qa aje'eł pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i' qu' nijaajin pa' inwo'met.*

² Ham tuje' pa'aj yamijets cuarenta (40) nełuts qa cuarenta (40) najai iye. Ma' qa i'nk'ałe yoksi'wen in iyipkun pa'aj.*

³ Pa' inwo'met qa nekets pa'aj qu' nijaajin, qa yit'ijets pa'aj: —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se' qa' it'ijets ene' utel qu' pani'ij.—*

⁴ Qa yeku'l pa'aj ha' Jesús: —*Ke' we'nika'ajji' yit'ij: “Nite' ewi'te pa'qu' pane qu' nilin pa'qu' jukhewe', qe ke' week te'lijei na' Dios yilin iye pa'qu' jukhewe'.”—(Dt 8:3)*

⁵ Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii pa'aj na' witset Jerusalén. Qa yeka'xiipha'm pa'aj łesinje'eipha'm ne' qi witlijsitjii, qa yit'ijets pa'aj:*

⁶ —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se', ilit'iiju' qe ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: “*Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets. Qape' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei.*”—*(Sal 91:11,12)**

* **3:17** Sal 2:7; Is 42:1; Lc 9:35; Jn 12:28 * **4:1** Jos 15:61; Jue 1:16; Jn 1:6-7; Stg 1:14 * **4:2** Ex 34:28; 1R 19:8; Jn 9:4 * **4:3** Mr 3:11; 5:7; Lc 1:35; 4:41; Jn 1:34,49; Hch 9:20 * **4:5** Neh 11:1,18; Dn 9:24; Mt 27:53 * **4:6** Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; 1P 2:8

⁷ Qa yeku'l iye pa'aj ha' Jesús qa' yit'ij: —Yit'ij iye ke' Dios le'lijei: *“Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios.”*— (Dt 6:16)*

⁸ Qa ewi'lij iye pa'aj pa' inwo'met qa yeka'xii iye pe' ewi'l qipha'm utek ma' qa yethinij pe' week witsetits in week yiwq'axin pe' lewekwekits.

⁹ Qa yit'ijets: —Week qu' k'elisiy enewe'en qu' monokok'enyifi qa' iyinyii.—

¹⁰ Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Yape ihun inwo'met. Qe ke' we'nika'ajji' Dios le'lijei yit'ij: *“Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'lte qu' aqsiiykii pa'qu' nit'ij.”*— (Dt 10:20)*

¹¹ Ma' qa pa' inwo'met qa ikik'ui pa'aj ha' Jesús. Qa namets pe' angelits qa t'ifti'ts'ets pa'aj.*

Jesús qa' i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Galilea.
(Marcos 1:14-15; Lucas 4:14-15)

¹² In i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in i'nifi pe' witq'ophehtjii pa' Juan, qa ik pa'aj qa yamii ha' sehe' Galilea.*

¹³ Qa nite'le amani' ha' witset Nazaret qa ikii qu' na'ni' ha' witset Capernaum meti'm ha' lotkoyek ke' kahi' te'weyij hekhewe' sehel Zabulón qa Neftalí.*

¹⁴ Aka'an in lunye'jkii qe qa' nasiinik'iha pa' l'anye'j pa'aj pa' profeta'ik'i Isaiás in yit'ij:

¹⁵ —*Sehe' Zabulón qa sehe' Neftalí, ikji'teje'm na' wit'ikheyi'j yamiiju' na' qi iweli' netu'uju'l te'weyi'mii na' haqqi' Jordán. Sehe' Galilea i'ni' ne' olots nite' Judiol.**

* 4:7 1S 7:3; 1Cr 21:1 * 4:10 Dt 6:13; 1Cr 21:1 * 4:11 Mt 26:53;

Lc 22:43; He 1:14 * 4:12 Mt 14:3; Lc 3:20; Jn 3:24; 1:43; 2:11

* 4:13 Mr 1:21; 2:1; Lc 4:23; Jn 2:12; 4:46 * 4:15 Is 42:7; Lc 2:32

16 *Ne' tetseti'yi' i'ntaxji'teje'm na' qi nookii hane'ej qa yi'wen na' qi na'lkii. Qa nekhewe' i'ntaxji'teje'm na' leq'eneleya'x na' witwamhi' qa naliti'pji' pa' qi na'lkii.—* (Is 9:1,2)

17 Qa hik pa'aj i'nk'ale we'nq'ijatshen ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ili'itij pe' u'lets in laqsi'ji'hijkii qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju't (4) eq'ehemkinhets.

(Marcos 1:16-20; Lucas 5:1-11)

18 Ha' Jesús qa ikik'iju' pa'aj ha' lotkoyek ke' kati' Galilea qa yi'wen pa'aj he' wetsjuk witjefeye'k. Ewi't ha' hii Simón, qa hii iye Pedro qa hakhap iye qa hii Andrés. Enewe'en mexe teq'ehemkiiju' pa'aj qe hik aka' l'ithayjkit ek.*

19 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayani't, qa k'elisihi' qu' mowo'olii ene' jukhew qu' hik lunye'je' in leq'ehemkiyijju'.—

20 Qa aje'e'l nejet pa'aj pe' leq'ehemkil qa yijayan pa'aj.

21 Qa pa' ha'niiji'in qa yi'wen iye pa'aj hekhewep witjefeye'k iye lélits ha' Zebedeo hiyits, Jacobo (Santiago) qa ha' Juan. I'nji' pa'aj pe' lenhitjii tokoyei lasi' weeki'l ha' latata, yiti'l pa'aj pe' leq'ehemkil. Ha' Jesús qa taya'yijji' iye pa'aj.

22 Hekhewe'en qa aje'e'l yiwejini' pa'aj pe' lenhitjii tokoyei lasi' qa yiwejini' iye ha' latata, ma' qa yijayan iye pa'aj.

* 4:17 Mt 3:2; 5:3,10,19-20; 7:21; 8:11; Mr 1:14 * 4:18 Jn 1:40-42; Mt 15:29; Mr 7:31; Jn 6:1

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew.
(Lucas 6:17-19)

²³ Ha' Jesús qa week yijalki'sik'i pa'aj ha' Galilea. Week pe' witlijsitjiyits yamji'jets qa yijatshenji'ij qa nifelji'ij iye eke' le'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa niñju'kii iye pe' pekhel lunyejeikii pe' łaja'metets qa pe' pekhel yaats'e'uju'kii.*

²⁴ Ma' qa pa' leniihe't pa'aj ha' Jesús qa weekij pa'aj ha' sehe' Siria, qa neka'xii week pe' pekhel łaatshenye'jeikii. Uja'x pe' qi wanqaats'e'ju', qa pe' i'nji' pe' inwo'metets, qa pe' akathenhets, qa pe' onqokits iye, qa week yaqsi'jju' niñju' ha' Jesús.*

²⁵ Olootsija pa'aj pe' yijayan ha' Jesús pe' ta'hi ha' sehe' Galilea qa pe' ta'hi he' witsetits Decápolis qa na' Jerusalén qa pe' ta'hi iye ha' sehe' Judea qa pe' nelu'uju'l te'weyii na' łajaika' ai na' haqqi' Jordán.*

5

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pe' utek ipji'.

¹ In yi'wen pa'aj ha' Jesús in olots pe' jukhew qa efuts iye, qa ikik'ipha'm ke' utek qa hikha' qa i'niju'. Pe' yijatshen qa nekets pa'aj.*

² Ma' qa i'nq'ijatshen qa yit'ij pa'aj in iyet.*

³ —Le'sitsi'mkii pe'qu' nit'ij łetets qu' ham ne'weju'hi'ij qu' hamits'im na' Intata, qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'nji'teje'm.*

* **4:23** Mr 1:35-39; Lc 4:42-44; Mt 13:54; 24:14; Hch 10:38 * **4:24**
Lc 2:2; Hch 15:23; Ga 1:21; Mt 8:16; 9:32; Mr 5:15; Jn 10:21 * **4:25**
Mr 3:7; 5:20; Lc 6:17 * **5:1** Mr 3:13; Lc 9:28; Jn 6:3,15 * **5:2** Hch
8:35; 10:34; 18:14 * **5:3** Is 57:15; 66:2; Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14;
Lc 6:20

4 Le'sitsi'mkii pe'qu' nikametetskii qa na' Dios qa' ne'nq'eletij qa' ni'sinheti'mkii iye.*

5 Le'sitsi'mkii pe'qu' netf'iljetsin nite' watpatunen iye qe lekhwel tisij hatse' na' sehe' na' Intata.*

6 Le'sitsi'mkii pekhewe' qu' nisu'unija qu' naqsi-ijkii pa' yatsathen qa na' Dios qa' ni'fenij.*

7 Le'sitsi'mkii pe'qu' ne'nq'eletij pekhewepe' iye qa na' Intata qa' neng'eletjiijek.*

8 Le'sitsi'mkii pe'qu' hats hamitse'ji' pe' latawjets pe' lewu'ets qe hats tetlijiju', qa' ni'wen hatse' na' Intata.*

9 Le'sitsi'mkii pe'qu' ni'sinhet wetju't pe'qu' na'nayu' wetju't qa' netitijiti'yijets qu' lelitse' na' Dios.*

10 Le'sitsi'mkii pe'qu' natawitjaxtii qe ta'lets in yatsathen qa tek'eenetsha na' Intata, qe lekhwel i'nji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Dios.*

11 Le'sitsi'il e'mkii qu' nit'ilij ewets ul'axe' qa wekwek w'tljei ul'etsik'i qa nawitji'il iye qa wotk'onil'ejkii yit'ijets qu' ul'axe' pa'qu' aqsiilijkii, qe ta'lijupi' in l'ek'eni't yiwetsha.

12 E'le'sitsi'iki'mkiiha qa' le'sitsi'imkiiha iye pe' atawjetsi't qe na'l hatse' pa' qi le'wis enisit'il qu' amtaxi'lii na' wa's. Qe hik lunyejei iye ke' yojo profeta'ik'i in tawitjaxtii.—*

* **5:4** Is 61:2; Mt 11:29; 21:5; Jn 16:20; Ap 7:17 * **5:5** Sal 37:11; Ro 4:13; Ap 21:7 * **5:6** Is 55:1-2; Jn 4:14; 6:48; 7:37 * **5:7** Pr 11:17; Mt 18:33; Lc 6:36; 2Ti 1:16 * **5:8** Sal 24:4; He 12:14; 1Jn 3:2; Ap 22:4 * **5:9** Mt 5:45; Lc 6:35; Ro 8:14; Stg 3:18; 1Jn 3:1 * **5:10** Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20; 22:29 * **5:12** Mt 2:23; 2Ti 3:12; Mt 23:37; Hch 7:52; 1Ts 2:15

*Witlepinek qa fetitjii.**(Marcos 9:50; Lucas 14:34-35)*

13 —Ekhweli'f hik ejunyejeji'f witlepinek ha'ne sehe' ipji'. Pa' witlepinek qu'nte' ek'eme'ye'ji' zpa'n lunye'j qu' leke'ye' iye qu' ek'eme'ye'ji' iye? Ham leke'ye'. Qa' netwumhitiile' qa' not'otsipji'kii ene' jukhew.

14 Ekhweli'f hik ejunyejeji'f fetitjii nalitipji' ha'ne sehe' ipji'. Pa'qu' ewi'He witset'e i'nipji' lesinje' pe'qu' qiye'pha'm utek qa nite' leke' qu' nanat'inkii.*

15 Ham pa'qu' leqfenye'ji'ij qu' nene'ji' fetitjiye' qa' niyinjij'ju' pe'qu' ti'najki'ye'. Les leke' yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week nalitipji' ne'ej i'ni' letsi'.*

16 Qa ekhweli'f aqsiihijkii hik ejunyejeji'f ne'ej fetitjii qe nalitipji' qa' nana'lkkii qa' ni'wen ene' jukhew pa' laqsiihijkii in le'wis qa' nit'ijets: “Maa hayits qa le'wisija pa' Latata Dios i'ni' na' wa's.”—*

Jesús qa i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei.

17 —Hasu'uj umti'if qu' natsamijetsju' qu' hiwu'm ke' le'lijei na' Tata yika' ka' Moises'ik'i qa kekhewep iye yika' ke' profeta'ik'i. Nite' tsamijetsju' qu' hiwu'm, qe tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nafits pa' yit'ij ekewe'en.*

18 Qe yijaa'ija aka' qu' hit'ilij ewets in mexe na'l na' wa's qa ha'ne sehe' qa nite' leke' qu' lammise' pa'qu' hame' ekewe'en. Nite' ewiite'

* 5:14 Pr 4:18; Jn 8:12; Fil 2:15 * 5:15 Jn 5:35; Ap 21:23; Mr 4:21; Lc 8:16; 11:33 * 5:16 Mt 9:8; Jn 15:8; 1P 2:12 * 5:17 Mt 7:12; Ro 3:31; 10:4; 13:8; Ga 3:24

pe'qu' witq'ikati'ye' qu' nawa'mik'i, iphu'ui qu' week nafits ekewe'en.*

¹⁹ Qa hik ta'ijupi' pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' ewi'le' yemjeetax pakha' les in nite' qitax ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii qa t'otsipji'kii, ma' qa hik aka' yijatshenij iye pekhewep, pakha'an qa' netitijitijets hatse' qu' les nite' qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata na' wa'sji'. Qa pakha'le qu' netk'enik'i qa yijatshenij iye pekhewep, ma' qa pakha'an qa' netitijitijets hatse' qu' les qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji'.

²⁰ Qa hik ta'ijupi' qu' hit'ihj ewets in nite' leke' qu' uyi'l' ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qu' nite' les ani'lipji' qu' atsatheni'l' ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'ljei qa ne' fariseol iye.—

Ne'ej ul'ets wetju'l.

(Lucas 12:57-59)

²¹ —Ekhweli'l' hats l'imp'i'ye'elij ke' aqa'jteyi'lik'i in yit'ijets: *“Hasu'uj eqek'ui,* *(Ex 20:13)* qe pa'qu' netqek'ui qa' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejelik'ui pa'qu' hunye'je'kii (tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii.”*

²² Qa Yakha'le qa' hit'ijek, pakha' qu' na'nayu'um pa'qu' lefefeye' qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejelik'ui pa'qu' hunye'je'kii (tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets pa'qu' lefefeye': *“Ham e'wejuh'ij”* qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' les qitse'ji' qu' nejelik'ui pa'qu' hunye'je'kii (tribunal superior) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets lefefeye',

* **5:18** Mt 11:11; 24:35; Lc 16:17; Stg 2:10 * **5:21** Dt 5:17; Mt 19:18; 23:31,35; Mr 10:19; Lc 18:20; Ro 13:9; Stg 2:11

“tjytsek na' qhuf” ma' qa hats iftsaxets qu' namii pa' fe't qi iftsax.*

23 Qa hik ta'hijupi' qu' enqistineyutaxij pe'ye' na' Intata in hats lamii pa' ts'eewe'epji' t'ejuyets qu' hisij ma' qa' lemme' atawe'j in mexe ul'etsi'l wetju'l pa'qu' ejefeye' qa' hasu'uj his eku'nij pa' lenqistineyutaxij na' Intata.

24 Ma' qa hik pakha'le enejet eku'ni', qa' ma'aku'nii pa' ejefe. Qa qu' hats e'le'sitsi'l wetju'l iye, ma' qa hayitse' yijat'ij qu' leke'ye' qu' hisij na' Intata pa' eqisit'ij.

25 Qu' nana'l pa'qu' nenektax ei qu' nonq'ophelineyu'tax ej qa' ijayan qa' afaakate'yi'l aje'e'l qu' mexente' ami'ihii pa'qu' jueze' ma' qa' e'le'sitsi'l wetju'l hats'inha qa'nte' ami'ihii pa' juez. Qe qu' ami'hi, qa pa' juez qa' neka'xiyek pa'qu' witq'ophehitjii leile'ye' ma' qa' nophee'hija.*

26 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in nite' l'atsji'l'fik'i aje'e'l iplu'ui qu' week ijanin.—

Pa'qu' qapi'i pekhepe' efuye'.

27 —Ekhweli'l hats l'imp'ye'ehij in wenit'ijets iye: “Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj iye ejtenij qu' a'qapi'i pe'qu' hats nana'l lewhe'ye'ye'.” *(Ex 20:14)**

28 Qa yakha' qa hit'ilij ewetsek pa'qu' neje'ju' efuye' qa' yisu'untax qu' qapi'i' qu' nawitji, ma' qa hats hik lunye'j qu' nawitji qa latawe'jleji' i'nji'.*

29 Ne' yiyayik'i oto' qu' nata'lets in laqsiiikii pa' ul'ax qa' les le'wis qu' enit'ijpha'm qa' iwu'm, itonii,

* 5:22 Mt 18:9; Mr 9:43; Stg 3:6; 1Jn 3:15 * 5:25 Pr 25:8; Lc 12:58

* 5:27 Dt 5:18 * 5:28 2S 11:2; Job 31:1; Pr 6:25

qe les le'wis qu' ewi'le' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.*

³⁰ Na' yiya'yik'i okoi qu' hikna' nata'lets in laqsiijkii pa' ul'ax qa' isa'xji' qa' iwu'm, itonii, qe les le'wis qu' ewi'le' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.—

Na'aj weqle.

(Mateo 19:9; Marcos 10:11-12; Lucas 16:18)

³¹ —L'imp'i'ye'el'ij iye in wenit'ij: “Pa'qu' neweqle qa' netisij pa'qu' lanfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle.” *(Dt 24:1,3)**

³² Qa yakha' qa hit'ilij ewetsek pa'qu' jukhewe' qu' nilih'ij pe'qu' lewhe'ye'ye' hamtax ta'h'ijupi' nite' wo'taxiikii jukhewe' qa niweqleyu'le. Ma' qa pa' jukhew qa hats hikpa' ta'lets in yaqsiijkii aka' witwul'ax pe' efu, in wo'oikii iye pakhape' jukhewe'. Qa pa'qu' lewhe'ye'yi'ij pe'qu' iwhe'yele'ye' ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwul'ax (adulterio).—*

Na'aj jiweniwjutsiqenij.

³³ —Hats l'imp'i'ye'el'ij iye in wenit'ij: “Hasu'uj aqantekii qu' meni'w'jutsiqen, aqsiijkii yijat'ij pe' hats leniwjutsiqeniji'm pa' Yatsat'ax'inij.” *(Dt 23:23)**

* **5:29** Mt 18:9; Mr 9:47; Mt 10:28; 23:15,33; Lc 12:5 * **5:31** Jer 3:1; Mt 19:7; Mr 10:4 * **5:32** Mt 19:9; Mr 10:11; Lc 16:18; Ro 7:3; 1Co 7:11 * **5:33** Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 23:16

34 Qa yakha' qa' hit'ihij ewetsek iye. Hasu'uj meniujutsiqeniji'm ene' wekwek qu' meniujutsiqenij pe'ye', hasu'uj iye meniujutsiqeniji'm na' wa's qe hik nakha' i'ni' na' lots'oji'la'x na' Dios.*

35 Hasu'uj iye ha'ne sehe' qe hik ha'ne l'otshi'la'x. Hasu'uj iye na' Jerusalén qe hikna' *letset na' qi Wittata.* (Sal 48:2)

36 Hasu'uj iye amets na' eila' qe nite' teke' qu' aqsiijkii qu' fo'yi'ik'i qa i'nli'i qu' no'yi'ik'i iye ewi'le' ne' ewkujits.

37 Natsatheenija yijat'ij qu' iyet. It'ij, “ehe”, i'nli'i qu' it'ij “nite”. Qa qu' i'tletaxij pekhewepe' iye, ma' qa hats ta'lets pa' ul'ax.—*

Na'aj taqatjai.
(Lucas 6:29-30)

38 —L'impi'ye'elij iye in wenit'ij: “Pa'qu' nalan qu' nasinji' oto' qa' ilanji'iji'ek totoye'. Qa qu' nepletii ek'unheti'ye' qa' epletjiiyek tek'unheti'ye'.” (Ex 21:24)*

39 Qa yakha' qa' hit'ihij ewetsek qu' hasu'uj atja'yi'liju'l pa'qu' na'nayu'kii. Pa'qu' lunye'je' qu' nilanje'm ekuki' ne' yiya'yik'i qa' eq'eheyijets iye ni'khep.*

40 Qu' nana'l pa'qu' nanqawitjineyutax'ej qa wo'tk'oni'mkii pe'qu' wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, qa neqitkamhiyu' ej pa'qu' uihitjiye' qa' lisij iye pa'qu' aqa sakuye'.

41 Qu' nana'l iye pa'qu' nekekinenijii ewi'l kilometroye' pe'qu' laqataye' qa' it'ij ju'f qu' wetsjuk kilometroye' pa'qu' iplu'yi'ijik'i.

* 5:34 Sal 48:2; Is 66:1; Mt 23:22; Hch 7:49; Stg 5:12 * 5:37 Mt 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; 2Ts 3:3 * 5:38 Lv 24:20; Dt 19:21 * 5:39 Ro 12:17; 1Co 6:7; 1P 3:9

42 Pa'qu' jukhewe' qu' niyini' ewets pe'ye' qa' lisij. Qa pa'qu' nanatkinheyu'uj ewets iye pe'ye' hasu'uj iyejini'm.—*

Isu'uni't pe' ejuihifetstaxi't.

(Lucas 6:27-28,32-36)

43 —Hats l'imp'i'ye'e'lij iye in wenit'ij iye: “*Isu'un pe' ejuwaikalija (Lv 19:18)* qa pe'qu' ejuihifetse' qa' utenija.”*

44 Qa yakha' qa' hit'ilij ewetsek, isu'uni't pe'qu' ejuihifetsi'it. Iyini'lipji'kii yijat'ij pe'qu' ul'etsetaxik'ikii le'lijeyi'it ewetskii qa qi iye in nawitjitaxi't.*

45 Qu' aqsiihijkii aka'an qa' hik ejunyejeyi'it na' Atata'al'i'ni' na' wa's qe lakha' yaqsiihijkii ne' junu' qa nekpha'm qa weeki'ij in nalitipji' pe' ul'ets qa pe' teik'unei iye. Qa nukinju' iye na'aj pifei qa weekij iye pe' yatsathen qa pe' nite' yatsathen iye.*

46 Qu' uja'xe'letax qu' isu'uni't pekhewe' qu' nesu'uni't ¿pa'n hii pa'qu' enisit'i'lipji'? Ham enisit'i'lipji'. ¿Me nite' hik aka' lunyejei ne' wo'li'ii l'astai yijaninkii wekwek in uja'xle in yisu'un pe' lejuwaikal?

47 Qu' uja'xe'le qu' mewetfeliti'm pe'qu' ejefetsi'lipji' na' Intata, ¿me qa hats tujtseika' pa'qu' aqsiihijkii qu' ejunyejeyi'it aka'an? ¿Me nite' hik aka' yaqsiihijkii iye ne' nite' yijayan na' Dios?*

* 5:42 Dt 15:8; Lc 6:34 * 5:43 Dt 23:6; Lc 10:29 * 5:44 Lc 6:27; 23:34; Hch 7:60; Ro 12:20; 1Co 4:12; 1P 2:23 * 5:45 Job 25:3; Mt 5:9; Lc 6:35; Hch 14:17 * 5:47 Mt 5:37; Mr 6:51; Jn 10:10; Ro 3:1; 2Co 9:1

48 E'le'sitsi'ihha qa' hik ejunyejeyi'it na' Atata'ał i'ni' na' wa's in le'wiisija.—*

6

Hasu'uj metetjunuti'lijki.

¹ —Hasu'uj qu' me'nethinili'ihijets pe'qu' jukhewe' qu' iftits'ihijets pe'ye'. Qu' aqsiijikii aka'an qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham nelisi'ihij.*

² Qa hik ta'lijupi' qu' lisi'lij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj pekhel enfeli'lijki q'a ifuyu'ulik'i iye ne'ej foj qu' metetjunuti'lijki, in lunyejeyek nekhewe' hik lunyejei qu' wetsjuk'e lejusitse' qa i'njiijifi ne' witlijtsitjiyifi qa ne' wit'ikheijeiji' iye, qe nekhewe'en yisu'unle qu' ni'wenij pe'qu' jukhewe' ma' qa le'wis na'aj wenit'ijets. Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, aka'an in hik aka'le pa' lenisit'ij nekhewe'en.

³ Qu' lisi'lij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj ne'weni'lij pe'ye', hasu'uj iye ne'weni'lij pa'qu' qi ejuwaika'ye'taxi'ł, hik lunye'je' yijat'ij qu' nite' nenikfe'le'ets na' efeyi'j okoi pa' yaqsiijiki na' yiya'yik'i okoi,

⁴ hats'inha qa' ham nenikfe'le'ets, qa na' Atata in hikna' week yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nelisijiek pe'ye'.—*

Pa'n lunye'j qu' ji'niyin. (Lucas 11:2-4)

* **5:48** Gn 17:1; Lv 19:2; Fil 3:15; Col 4:12; Stg 1:4; 1P 1:15 * **6:1**
Mt 23:5; Lc 6:24 * **6:4** Jer 17:10; Lc 14:14; Col 3:23-24; He 4:13

⁵ Ha' Jesús mexe iyet qa yit'ij iye: –Qu' iyini't hasu'uj ejunyejeji'ilijut' nekhewe' hik lunyejei qu' wetsjuk'e lejusitse', qe nekhewe'en yisu'un qu' ts'ap'ayi'ijifi qu' niyin ne' witlijtsitjiyitsifi qa hik lunyejei iye in yamii ne'ej lekfi'ii ne' wit'ikheijeji qa iyin qe yisu'unle qu' ni'wenij ne'ej jukhew. Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, aka'an in hik aka'le pa' lenisit'ij nekhewe'en.*

⁶ Qa akha'le, qu' iyin uyifi pe'qu' etsi'ye' qa' it'onji' pa'qu' egeji'ye'. Ma' qa' iynii na' Atata ham ne'weni'ij qa ham nikfe'le'ets iye. Ma' qa na' Atata in hikna' week yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nelisjijek pe'ye'.*

⁷ Qu' iyin hasu'uj qu' iyeketijipji'kii e'lijei ham weju'i'ij, in lunyejeyek ne' nite' nikfe'lets na' Intata qe lekhwel yumtitax qu' net'eku'miju't na' Intata in olotsij in iyetle.*

⁸ Qa hik ta'hijupi' hasu'uj ejunyejeji'ilijut' nekhewe'en, qe na' Atata'al hayiits nikfe'lets in mexe nite' l'iyintaxi'hijets pa'qu' hamitsi'il e'm.*

⁹ Aka' eqfenejejeji'hij yijat'ij qu' iyini't: “Intata i'ni' na' wa's, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii.*

¹⁰ Yape enekju' qa enek'enhe'yipji' ha'ne sehe'. Yape aqsi'ijikii pa' lisu'un ma' qa hik lunye'je' na' wa'sji'.*

¹¹ Eslisi'hij ha'ne neluji' pa'qu' hetuji't in lunye'jek week neluts.*

* **6:5** Mt 6:16; Mr 11:25; Lc 6:24; 18:11 * **6:6** 2R 4:33; Is 26:20; Mt 6:18 * **6:7** 1R 18:26; Ec 5:2 * **6:8** Mt 9:12; Mr 2:17; Lc 5:31; 9:11; 10:42; Hch 2:45 * **6:9** Lc 11:2; 1Co 7:14 * **6:10** Sal 103:20; Mt 3:2; 4:17; 26:42; Lc 22:42; Hch 21:14 * **6:11** Pr 30:8; Ro 4:4; Ga 5:3

12 Iwu'mi'lyik'ui pe' ul'ets haqsi'ji'ljikii in yijunye-jeyi'lek in hiwejinhi'il qa hats ye'le'sitsi'l wetju'l iye week nekhewe' ul'ax yaqsi'jtaxi'l ye'mijkii.

13 Hasu'uj etswejinhi'ilij qu' netswumi'lju' pa' witaqjaajinkeye'j, itoni'l ye'mii yijat'ij pa' inwo'met. Qe akha' lantsat'etsij pa' witnek'enheye'j, pa' witt'unha'x qa pa' witsa'x, qa nite' yili'ij qu' antsat'etsij ene' week lahatsiyij. Amén.”*

14 Qe qu' iwejinhi'il pekhewe qu' ul'ax pa'qu' naqsi'jtaxi'l e'mijkii, qa na' Atata'al i'ni' na' wa's qa' ham jeek leqfenejeyi'il ej.*

15 Qa qu' ku'mli'iliju'l ma' qa' aqatja'yi'lij pekhewepe', qa na' Atata'al qa' nana'l jeek pa'qu' leqfenejeyi'il ej.—*

Qu' nite' jinteke'.

16 —Ekhweli'l qu' aqsiihjkii qu'nte' eki'il qe lowo'ilii na' Intata. Na'ltax pa'qu' aqi'il, nite'le letuji'l. Hasu'uj mujumme'pha'm ne' ejusitsi'l in lunye'jek kakha' yaqsiijkii nekhewe' hik lunyejei qu' wetsjuk'e lejusits, qe lekhewel watanalitij in nite' tek qa mujumpha'm lejusits qe yisu'unle qu' ni'wenij pekhewepe' jukhew in nite' tek. Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets aka'an qa hik aka' lenisit'ij.

17 Qa akha' qu'nte' eke' manaqsi'j metenelisju' iye qa' matanaxtapulij iye.*

18 Hats'inha qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewepe' in nite' l'ek. Ewi'He na' Atata qu' nenikfe'lets hik

* **6:13** Mt 26:41; 1Co 10:13; 2P 2:9; Mt 5:37; Jn 17:15; 2Ts 3:3; 2Ti 4:18 * **6:14** Mr 11:25; Ef 4:32; Col 3:13 * **6:15** Is 58:5; Mt 18:35; Stg 2:13 * **6:17** Rt 3:3; 2S 12:20; Dn 10:3

nakha' ham yi'wene'. Qa na' Atata in hikna' week yi'wen na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nelisjiijek pe'ye'.—

Olotsini' yijat'ij ewekwekitse' na' wa'sji'.

(Lucas 12:33-34)

¹⁹ —Hasu'uj olotsinipji' ewekwekitse' qa aq'astaye' iye ha'ne sehe' ipji' qe tuj leilets qa lawa'mhits iye. Qa hik ha'ne iye ha'ne sehe' ipji' pe' ejtenhetsilets uyetsji'kii qa t'ejtenijkii.*

²⁰ Les le'wis yijat'ij qu' olotsini' ewekwekitse' na' wa'sji'. Nite' tuj yijat'ij leilets. Nite' lawa'mhits iye. Nite' leke' iye qu' nuyetsji' pe'qu' ejtenhetsiletse' qa' net'ejtenijkii.*

²¹ Qe pa'qu' eni'li' pe'qu' ewekwekitsi'il qa' hik pakha' jeek qu' na'ni' pe' aqjamtikineyejeyi'lkii.—

Ne' otoi hik nekhewe' lefetitji na' ese'n.

(Lucas 11:34-36)

²² —Ne' otoi hik lunyejei qu' lefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'hijupi', ne' otoi qu' le'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n.

²³ Qa qu' ul'etse'le ne' otoi qa' nooyejiiimkiyek na' ese'n, qa hik ta'hijupi', pe' fetitji i'ntax etji' qu' nite' netuje'ji', jmaa hayits qa qi'ija qu' noo'ye'kii!—*

Pa' Dios qa eke' l'astai.

(Lucas 16:13)

²⁴ —Nite' leke' qu' wetsjuk'e pe'qu' patunitse' qu' net'ithayi'yi'm pa'qu' ewi'l jukhewe'. Qe ewi'l pa'qu' netk'enik'i le'lijei qe yisu'un qa pakhap iye qa' nite' netk'enik'i le'lijei qe yuten. Nite' leke' qu' week aqa patunitsi'ij na' Dios qa eke' l'astai.—*

* **6:19** Pr 23:4; He 13:5 * **6:20** Mt 19:21; 18:22; 1Ti 6:19 * **6:23**

Mt 4:16; 8:12; 22:13; 25:30; 27:45 * **6:24** Ga 1:10; Stg 4:4

*Hasu'uj pa'qu' itawje'met'e'.**(Lucas 12:22-31)*

²⁵ —Qa hik ta'hijupi' hane'ej qu' hit'ilij ewets hasu'uj natawje'meteni't qu' ham aqi'il i'nli'i pa'qu' iya'alji' qa i'nli'i iye qu' ham eqhinatayi'il. ¿Me nite' les t'anipji' in mexe i'liyi't pa'qu' aqi'il? ¿Qa me nite' les t'anipji' iye ne' esenitsi't pe'qu' eqhinatayi'il?*

²⁶ Jeł qeku'ni'lju' ne' na'ya'kii junatai. Nite' we'nq'en. Nite' nifte'ji' pe'qu' leqeye'. Nite' yaqsi'j iye pe'qu' nenifte'ji' leqei. Qa na' Atata'al i'ni' na' wa's hikna' tisijkii pe' laqats. ¿Me nite' ekheweli't les l'ani'li'pji' ne' junatai?*

²⁷ ¿Le'kpa' ekheweli't qu' nata'lets in yitawje'meten pa'qu' li'a'xe' ma' qa' leke'ye' qu' naqsiij'kii qu' les nijetin eku'nij iye?

²⁸ ¿Qa inhats'ek in natawje'meteni't qu' ham eqhinatayi'il? Jeli'lju' ne' lop'om ta'li' na' l'ejinqa'wet in nite' t'ithayitax qa nite' taftilintax iye.

²⁹ Qa hit'ilij ewets ka' wittata'ak'i Salomón in qitax in yiwq'axin ke' wekwek in wanaqsi'jtaxija nite' l'unye'jiju't ne' lop'om. Qe ne' lop'om les qi in le'sits wikfi'.

³⁰ Qa na' Dios in qi in le'wis pa' leqjunyejeyij enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'li' na' l'ejinqa'wet, ¿me qa nite' les qi qu' ne'feni't? Hayits qa leqekuteetsi'lkii jukhew, efuts na' Intata.

³¹ Qa hik ta'hijupi' qu' hasu'uj natawje'meteni't qu' it'ilij: “Peijat'ij, ¿le'kpa' qu' jinteluj?” I'nli'i qu'

* **6:25** Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * **6:26** Job 38:41; Sal 147:9; Mt 10:29-31 * **6:29** 1R 10:4-7; Mt 8:26; 14:31; 16:8

it'ihij: “¿Lekpa' qu' ji'niyaji?” Qa i'nli'i qu' it'ihij: “¿lekpa' qu' jiteqhinataji?”

³² Week ekewe'en qi yitawje'meten ne' nite' nikfe'lets na' Intata, qa ekheweli'l na' Atata'al i'ni' na' wa's, lakha' hats nikfe'lets in nite' lisu'untaxi'l qu' hamitsi'il ejup week ekewe'en.

³³ Qa leste le'wis qu' nojo qu' mowo'oi na' tenek'enheiji' na' Dios qa qu' aqsiiikii iye pa' yat-sathen in lunye'jek pa' yisu'un qu' eqfenyejeyi'il ewek. Ma' qa' hayitse' qa' esti'yij week ekewe' wekwek.*

³⁴ Qa hik ta'lijupi' hasu'uj natawje'meten pakhap neluiyeji', qe pakhape' nelu na'l iye pe'qu' natawje'meten. Week ene' nelutsji' yeqet'etsij wetju'lkii pe' wekwek qu' natawje'meten.—*

7

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.

(Lucas 6:37-38,41-42)

¹—Hasu'uj ejefitkii pe'ye' hats'inha qa' ham jeek nenit'i'ij ewets.*

² Qe qu' ejefitkii pe'ye' qa hik lunye'je' iye qu' nejeftji'ijkiyek pakhape'. Qa pa' equk'e'ejji' pa' ejifeta'x qa' hik pakha' jeek iye qu' luk'eyeji' pa'qu' netpil epji'.*

³ ¿Qa inhats'ek in leje'ju' na' jup'el la's i'nji' ne' loto' na' ejefe qa akha' qa nite' lewetjel in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak?*

* **6:33** Mr 1:15; Hch 20:25; Mt 27:19; Lc 7:29; 23:41,47; Jn 5:30; 17:25; Hch 3:14; 1R 3:13; Mt 19:28; Mr 10:29; Lc 18:29; 1Ti 4:8

* **6:34** Mt 6:25; Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * **7:1** Mr 4:24-25 * **7:2** Mr 4:24; Ro 2:1; 14:10; Stg 2:13 * **7:3** Lc 6:41; Jn 8:7-9

⁴ ¿Pa'n hūnye'j qu' it'ijets pa'qu' ejefeye': "Etswe-jinij qu' hiwu'm ek'ui na' i'nji' ne' oto' jup'el ła's," in akha' iye les qi'ik'i na' najak i'nji' ne' oto'?

⁵ ¡E'jtitsax hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'. Hats'inha qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el ła's i'nji' ne' ʎoto' na' ejefe.

⁶ Hasu'uj lisi'hij eke' ta'lets na' Dios nekhewe' jukhew hik hūnyejei nunajits. Hasu'uj iye lisi'hij eke' qi' ʎe'sits hik hūnyejei ute na'lje'mkii (perlas) nekhewe' jukhew hik hūnyejei tafitets, qe i'nhi'i qu' not'otshi'ipji'kii ma' qa' nente'nilit ewets qa' newu'mju'.—*

Iyinets qa' esti'yij.

(Lucas 11:9-13; 6:31)

⁷ —Iyini'lets qa' nelisi'hij na' Dios. Mowo'ohiikii qa' i'weni'ł. Ilani'letsii na' ʎeji' qa' nenit'ihij e'mii qhof.*

⁸ Qe na'aj iyinkii qa' testii. Qa na'aj wo'oikii qa' yi'wen. Qa na'aj yilanetskii na'aj ʎeji' qa' wenit'iji'mii qhof.*

⁹ ¿Pa'n hii ekheweli'ł pa'qu' netisij pe'qu' uteye' pa'qu' ła'se' in iyintaxijets pane'?

¹⁰ Qa qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye'?

¹¹ In ekheweli'ł in qitax pe' ewu'ł'etsi'ł, ła'mek qa' ʎe'niyayi'hij in ʎetisi'hijkii pe' ʎe'sits pe' elitsi'it, qa' na' Atata'al'i'ni' na' wa's qa' les qu' qiye' qu' niya'yij qu' nelisi'hij pe' ʎe'sits wekwek qu' iyini'hijetskii.*

* **7:6** Pr 9:7-8; 23:9; Mt 15:26 * **7:7** Mt 18:22; Mr 11:24; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Stg 1:5; 1Jn 3:22; 5:14 * **7:8** Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:12-13 * **7:11** Gn 6:5; 8:21

12 Qa hik ta'hijupi' week pa'qu' isu'uni'l qu' naqsi'ji'l e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'li'mijkii, qe hik aka' yit'ij ke' yika'ajji' ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye profetas.—*

Pe' wetsjuk lejil qa wetsjuk iye wit'ikheijej.
(Lucas 13:24)

13 —Uyi'hii na' leji' epk'iyit, qe na' epk'etsaxii leji' qa epk'etsaxik'i iye na' wit'ikheiyij yamii na' fe't qi iftsax qa olots ne' ikik'i nakha'an,*

14 qa nakha' leji' epk'iyit'ii qa epk'iyit'ik'i iye na' wit'ikheiyij yamii na' witi'ax, qa nite' olots ne' yi'wen qa uyii.—

Wowol wotjonketik'i kots'etets.
(Lucas 6:43-44)

15 —Jehi'hiju'l pe' ejtitsits yit'ijets qu' profetaye'. Pekhewe'en in nami'l ei wotjonketik'i kots'etets, qa pakha'le te'weiju' qa wowolija qa qi in nowe'l.*

16 Pe'qu' leye' hikpe' qu' nata'lets qu' enikfe'li'hij. ¿Me leke' qu' nata'lets pe'qu' uwaye' ne'ej tii, i'nhi'i ne'ej higo qu' nata'lets ne'ej extuwelku'k?*

17 Qa hik lunye'j ne' week najkakui le'sits qa le'sitsjeek lei, qa ne' ul'ets najkakui qa ul'etsjeek lei.

18 Ne'ej najkak le'wis nite' leke' qu' ul'etse' pe'qu' leye', qa nite' leke' iye ne' najkak ul'ax qu' le'sitse' pe'qu' leye'.

* 7:12 Mt 22:40; Lc 6:31; Ro 13:8; Ga 5:14 * 7:13 Mt 26:8; Mr 14:4; Jn 17:12; Hch 8:20; Ro 9:22; Fil 1:28 * 7:15 Mt 24:11,24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; Mt 9:36; 10:6,16; 12:11-12; 15:24; 18:12-13; Mi 3:5; 2Ti 3:5; Ez 22:27; Jn 10:12; Hch 20:29 * 7:16 Pr 11:30; Mt 12:33; Jn 4:36; Stg 3:12; Mt 13:7; He 6:8

19 Week ne'ej najkakui ul'ets lei qa wetfeklinik'i qa tewumhitiiji'ju'kii na'aj fe't.*

20 Aka'an hik aka' qu' menikfeliti'l'ets qa' enikfe'li'lij pa'n lunyejei pekhewe'en.—*

Nite' week qu' namiipha'm na' wa's.

(Lucas 13:25-27)

21 —Nite' week pe'qu' ni'ttaxij yiwets: “Yatsat'axyij, Yatsat'axyij” qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Tata wa'sji', qe uja'xle yijat'ij pe'qu' naqsi'jijkiha pa'qu' nisu'un na' Tata wa'sji' qa' hikpe' qu' namiipha'm.*

22 Qu' namtaxets hatse' pa' ne'luji' olots pe'qu' ni'ttaxij yiwets: “Yatsat'axyij, Yatsat'axyij, yekheweli'l hit'ilij ka' ii, qa hik kakha' iye hit'iliji' in hukini'lfik'ikii pe' inwo'metets. Qa hik kakha' iye ka' ii hit'ilij qa' haqsiitijkii ke' ham lunyejeji'iju'l.”*

23 Ma' qa' hit'ijets hatse': “Nite' hayiits qu' net-sikfe'li'l ewets. *¡Me'nitoni'l ye'mii ekheweli'l qi in laqsiitijkii pa' ul'ax!*”— *(Sal 6:8)**

Pe' wititsi' wettsupini'ju' pe' qi ute ipji'.

(Marcos 1:22; Lucas 6:47-49)

24 —Pa'qu' nespi'ye' qa' naqsiijkii ekewe' hit'ij qa' hik lunye'je' pa'qu' ewi'l jukhewe' yiyaitewek in yitsupinju' pe'qu' lets'i'ye' qa yenipji' ne'ej qi ute.*

* **7:19** Jer 11:19; Mt 3:10; Lc 3:9; 13:7; Jn 15:2; Jud 12 * **7:20** Mt 7:16; 12:33; Lc 6:44; Stg 3:12 * **7:21** Mt 3:2; 18:3; Mr 9:43; Sal 143:10; Pr 16:9; Mt 12:50; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17; Os 8:2; Mt 25:11; Lc 6:46; Ro 2:13; Stg 1:22 * **7:22** Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Nm 24:4; Mt 10:15; Jn 11:51; 1Co 13:2 * **7:23** Sal 5:5; Mt 25:12,41 * **7:24** Stg 1:22-25; Mt 12:36; Mr 4:14; 8:21; Jn 1:1; 2:22

²⁵ Qa in namtax pa'qu' qi piŕeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'ŕe niwu'mju' qe wetsupini'ju' pe' ute ipji'.

²⁶ Qa week pakha' qu' hats nespi'ye'tax qa nite'ŕe tek'enik'i ekewe' hit'ij qa hik ŕunye'j pa'qu' ewi'ŕe' jukhewe' nite' yiyaiŕewek, walxa'l iye, yaqsi'jtaxijkii pe'qu' ŕetsi'ye' qa yenŕi'i na'aj isa'xipji'.

²⁷ Ma' qa in nam pa'qu' qi piŕeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa nopŕetju', qa haamija pa'qu' amane'.—

²⁸ Ha' Jesús in yili'ij pa'aj in iyet, qa pe' jukhew qa qi in yitjuŕaxijpha'mkii,*

²⁹ qe in i'nq'ijatshen hik ŕunye'j pa'qu' qi qu' netnek'enhei, qa nite' ŕunyejei he' i'nq'ijatshentaxij ke' Moisés ŕe'lijei.

8

*Jesús qa yitŕin pa' ewi'ŕ i'nij pa' witja'me't lepra.
(Marcos 1:40-45; Lucas 5:12-16)*

¹ In tepilik'uiju' pa'aj ha' Jesús ke' utek qa oloot-sija pa'aj pe' nijayan.*

² Qa nekets pa'aj pa' ewi'ŕ qi wanqaats'e' i'nij kakha' witja'me't hii lepra, ŕoq'oqkii pa' ŕ'ajik'i, qa wonokok'eni'ju' pa'aj ŕ'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' isu'un qa' ŕeke'ye' qu' etsilin wat'ij.—*

* **7:28** Mt 11:1; 13:53; 19:1; 26:1; 13:54; 22:23; Mr 1:22; 6:2; 11:18; Lc 4:32; Jn 7:46 * **8:1** Mt 5:1; Lc 3:7 * **8:2** Mt 9:18; 15:25; 18:26; 20:20; Jn 9:38; Hch 10:25

³ Qa ha' Jesús qa t'eku'mets pa'aj, qa yit'ijets: — Ehe, hisu'un qa' k'elin hane'ej.— In yit'ijets aka'an pa' wanqaats'e' qa aje'eł naxpa'lij pa' ļaja'me'ttax.

⁴ Ha' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj: —Menikfelitetsha aka' qu' hit'ij ewets, hasu'uj enfel eku'ni'm pe'ye' in hats ļanaxpa'l. Małe qa' me'nethinii hakha' pa'i ne' witlijtsitjii qa' eyijii pa'qu' eqisit'i'ij na' Dios (ofrenda), in l'anye'jek ka' inaƣyaji'ij ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week nenikfe'lets in hats ļanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—*

Jesús qa yilin pa' teƣejkunenek pa' ewi't tenek'enheyipji' pe' oƣ'ophelinetsilets Roma tełe'.

(Lucas 7:1-10)

⁵ In uiji'teje'm pa'aj ha' Jesús ha' witset Capernaum qa pa' ewi't centurión* qa nekets pa'aj qa iyinijets,*

⁶ qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ha' yeƣejkunene'k ke' yitsi'ii qi in wanqaats'e', nite' p'e's iye.—

⁷ Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Tsamħi'iyek qa' hiłin.

—⁸ Qa pa' centurión qa yeku't: —Yatsat'axyij, nite' ye'weju't eju't qu' uyifi ke' yitsi' qe ewi'ħe yijat'ij pa'qu' it'ij ma' qa' hats nit'unhet ha' yeƣejkunenek.*

⁹ Qe yakha' iye na'l pe' te'weiyik'uipha'm qa yakha' iye na'l ye'm iye ne' oƣ'ophelinetsilets in heinek'enhe'yipji'. Qe hiyaji'ets na'aj ewi't nekhewe'en qu' nak, qa ik. Qa nikhapij qe

* **8:4** Mt 9:30; 17:9; Mr 5:43; 7:36; 8:30; Lv 14:3-4,10; Lc 5:14; 17:14 * **8:5** Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oƣ'ophelinetsilets, Roma tełe'. * **8:5** Jn 4:46-54 * **8:8** Sal 107:20; Lc 15:19,21

hiyaji'ets qu' nenekmet, qa nekmet. Qa ha' yeqejkunene'k qe hiyaji'ijets na'aj wekwek qu' nithayiki qa yithayiki.—

¹⁰ In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa yit'ijji'ju' pekhewe' yijayanik'ikii: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, week enewe' Israel łełets ham pa'qu' hi'wen qu' hik łunye'je' in nite' inqeku' ha'ne jukhew.

¹¹ Yakha' hit'ilij ewets in olots hatse' pe'qu' nata'łji' na' nełu'uju'ł qa pe'qu' tefe nata'łji' iye qa' na'nijupju'kii qa' łekufeye ka' Abraham'ik'i qa ka' Isaac'ik'i qa ka' Jacob'ik'i iye ha'ne wa'sji'pha'm tenek'enheiji' na' Intata.*

¹² Qa nekhewe'łe te'nekumhiitaxiiji' qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qa' netwu'mhitii ji'teje'mkii na' i'nfik'i qi in noo'kiiha qa' hikna' qu' qi qu' napi'ju'kii qa' qi qu' nat'aiji' łek'unhetii.—

¹³ Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' centurión: —Yape mapilii pe' etsi', qa aka' hats łunye'j in nite' łeqeku'uk'i qa' hik aka' qu' łunye'je'.— Qa pa' witqejkunenek qa hik pakhaa'ijha in hamiikii pa' łaatshektax.*

Jesús qa yit'unhet pe' Pedro łeqewketi'.

(Marcos 1:29-31; Lucas 4:38-39)

¹⁴ Ha' Jesús qa yamii pa'aj ke' łetsi' ha' Pedro qa yi'wen pa'aj ke' łeqewketi' in nite' niipha'm qe qi in iwilhan.

¹⁵ Qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi qa hik pakhaa'ijha pa'aj qa ikik'uifik'i pa' witwilhat. Ma' qa niipha'm

* **8:11** Is 49:12; 59:19; Mr 1:11; Lc 13:29; Ef 3:6 * **8:13** Mt 9:22,29; Jn 4:53

qa t'unkee, ma' qa yejelets qa yithayiki'im iye pe' wekwek.

Jesús qa nitinju' pe' olots wanqaats'eju'.

(Marcos 1:32-34; Lucas 4:40-41)

¹⁶ Qa in hats uiju' pa'aj pe' junu' ha' Jesús qa tetka'xii pe' olots jukhew qa efutsji'kii i'nji' pe' inwo'metets. Ma' qa le'lijeite pe' yitjiijets in yuk-infik'ikii pe' inwo'metets. Qa nitinju' iye pe' week wanqaats'etaxju'.*

¹⁷ Aka'an in hats yaqsiiikii pa'aj, qe qa' nasi-inik'iha pa' hats nifel pa'aj tooxik'i pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: —*Łakha' t'eku'mi' pe' inawtshei qa yeka'x iye pe'inja'metets.*— *(Is 53:4)**

Pakha' jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Jesús.

(Lucas 9:57-62)

¹⁸ Ha' Jesús in yi'wen pa'aj in olots pe' namii yeqewuk'un, qa yiyaji'ijets pa'aj he' l'ijatshenhei qu' naki'lii łajaika' ke' ka'i'.*

¹⁹ Qa ewi'ł pa'aj pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa nekets ha' Jesús qa yit'ijets: —Maestro, tsaqjayankeyu'tax ej week pa'qu' maji'ijji'.—

²⁰ Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l iye ne' łupits, qa ha'nele Ła's na' Jukhew qa ham pa'qu' na'wi'ju' ha'ne łeila'.—*

²¹ Qa pakhap iye pe' yijayanik'i qa yit'ijets iye: —Yatsat'axyij, łme łeke' qu' etswejinle eku'n qu' natsamii ha' tata qa hetij eku'uk'ui hatse'?—

* **8:16** Mr 3:15; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 4:24; 8:33; Hch 19:12 * **8:17**
 Mt 1:22 * **8:18** Mt 14:22; Mr 4:35; Lc 8:22; Jn 6:15-17 * **8:20** Dn
 7:14; Mt 9:6; 12:8; 13:41; Mr 8:31

22 Qa yeku'l pa'aj ha' Jesús qa yit'ij: —Atsjayan yijat'ij. Iwejin'd'ij pekhewe' hik l'unyejei qu' nawa'm qu' netijik'ui pe' naxju'.—

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.

(Marcos 4:35-41; Lucas 8:22-25)

23 Ma' qa ha' Jesús qa he' l'ijatshenhei iye qa t'ilitji'ju'kii pa'aj pe' qi'ik'i witinhitjii qa ikijteje'mkii.*

24 Qa yamji'ju' pa'aj leqewuk'u ke' kali' qa aje'e'l nam pa' qi t'unik'i iftsaxji' qa qitsik'i iye pe' leqe t'uyuyuyits qa tsxiltsxilji'ju'kii pe' witinhitjii. Qa hakha'le Jesús qa ima' pa'aj.

25 Qa he' l'ijatshenhei qa nijt'otshenii pa'aj, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, jetsi'fen qeku'ni'l wat'ij! jHats ji'nuihiyu!—

26 Qa yeku'l pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in le'nijiwe'yi'l? Hayits qa'nte' qitsi'l e'm pa'nte' witqekuye'j.— In yit'ij aka'an ma' qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli' iye, ma' qa yili'ij aje'e'l qa week ikesimen iye pa'aj.*

27 Qa he' l'ijatshenhei qa qi in yitju'axijpha'mkii pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' l'unyeeji'ija ha'ne jukhew in tek'enets iye aka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' l'ii Gadara i'ni' pekhewe' wetsjuk i'nji' pe' inwo'metets.

(Marcos 5:1-20; Lucas 8:26-39)

28 In yamiiteje'm pa'aj ha' Jesús ha' lajaika' ke' kahi' ha' sehe' l'ii Gadara, ma' qa te'nilitfik'ikii pa'aj

* **8:23** Jn 6:16-21; Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

* **8:26** Sal 65:7; 89:9; 107:29; Mt 6:30; Lc 4:39 * **8:27** Mr 1:27; Lc

5:9

pe' wetsjuk jukhew i'nji' pe' inwo'metets ta'lets pa' nimekuket qa nekets pa'aj pa' i'ni'. Pekhewe'en qi in iftsitsiju'tha pa'aj pa' lunyejei, ma' qa ham pa'qu' neneki'kii pakha' i'ni' pekhewe'en.

²⁹ Qa tayai wetju't pa'aj: —¿Inhats'ek in lanami'lyii Laa'sija pa' Dios? ¿Me lanami'lyii qu' atsawtsheteni't in mexente' yamtaxets pa' lahats'ij?—*

³⁰ Iphulii pa'aj pa' i'ni' pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pa' jup'elket.

³¹ Qa pe' inwo'metets qa iyinijets pa'aj ha' Jesús: —Qu' etswu'mi'fik'i, qa etswejinhi'itij qu' nek'uyilik'i ne' tafitets.—

³² Ha' Jesús qa yit'ijju't pa'aj: —¡Ma'alfik'ikii!— Qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pe' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Qa aje'e'l pe' tafitetsik'i qa week wekuma'xik'iju'kii pa' koomojo' qa t'ilitji'ju'kii pa' iweli' qa naq'axijju'.

³³ Pekhewe' yejeltax pa'aj pe' tafitetsik'i qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qa nifelkii week pakha' lunye'jkii. Qa pa' lunyejeikii iye pekhewe' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets.

³⁴ Ma' qa week pa' witset qa nekii pa'aj pa' i'ni' ha' Jesús. Qa in yi'wen pa'aj qa iyinijets qu' nakik'ui iye pa' leqe sehe' pekhewe'en.*

9

Jesús qa yitin pa' ewi't onqok pa' witset'ii Capernaum.

(Marcos 2:1-12; Lucas 5:17-26)

* **8:29** Jue 11:12; 2S 16:10; Mr 1:24; Lc 4:34; Jn 2:4; Hch 8:7 * **8:34** 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39

¹ Ma' qa ha' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' wit-inhitjii qa yijawe'jiiteje'm pa' lajaika' qa yametsteje'm iye pa'aj ha' letseet'ija.*

² Qa tetka'xii pa'aj pa' ewi't jukhew qi wanqaats'e', nite' p'e's, tetkaxij pa' witiwhi'la'x. Ha' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e: —Ment'unhet ya's, ne' ewu'ets hats wetwu'm ek'ui.—*

³ Ma' qa pe' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa yumti': —Ha'ne jukhew yiwakaninkii pa' Dios. U'etsik'i ke' le'lijeyets.—*

⁴ Ha' Jesús qa hatsle nikfe'lets pa'aj pakha' yumti pekhewe'en, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in ul'ax aka' aqjamtikineyeyeyi'ij aka'an?*

⁵ ¿Pa'n lunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: “Me pe' ewu'ets hats wetwu'm ek'ui” in nite' leke' qu' i'weni'f? ¿Me i'nhi'i qu' jintit'ij: “Eniipha'm qa' ma” qe li'weni'f yijat'ij?

⁶ Hane'ej qa' nethini'ij ha'ne la's na' Jukhew in na'li'm pa' let'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'mkii pe' witwu'ets. — Ma' qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e' nite' p'e's: —Eniipha'm, it'ij jof na' ewhi'la'x qa' mapilii pe' etsi'.—

⁷ Pa' wanqaats'etax qa niipha'm pa'aj qa ik qa wapilii pe' lets'i'.

⁸ He' jukhew qa efuts iye in yi'wen pa'aj aka'an qa qi in yitjulaxijpha'mkii, ma' qa qi in yiwqinhetji' pa' Dios qe aka' witt'unha'x tisij ene' jukhew.*

* **9:1** Mt 4:13; Mr 5:21 * **9:2** Mt 4:24; 8:10,13; 9:22; Lc 7:48; Jn 16:33 * **9:3** Mt 26:65; Jn 10:36 * **9:4** Mt 12:25; Lc 6:8; 9:47; 11:17 * **9:8** Mt 5:16; 15:31; Lc 7:16; 13:13; Jn 15:8; Hch 4:21

*Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Marcos 2:13-17; Lucas 5:27-32)*

⁹ Ha' Jesús in hats ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa yi'wen ha' ewi'l jukhew hii Mateo, i'niju' ha' yijanini'kii ke' wekwek t'ejuyets na' witset. Qa yiyaji'ets: —¡Atsjayan! — Ma' qa niipha'm qa yijayan.*

¹⁰ Ha' Jesús qa i'nijupju' ha' mesa in teki'ju' ke' letsii ha' Mateo. Qa olots iye hekhewep yijaninkii wekwek qa hekhewep iye jukhew qi iye pe' lewu'ets, nekii iye qa week ewi'l lekulaxi't qa hekhewe' iye l'ijatshenhei.*

¹¹ Qa in yi'wenij he' fariseol qa nifaakan he' l'ijatshenhei: —¿Inhats'ek na' aqa maestro'oł in lekufets ne' qi ul'ets wekwek yijanin qa ne' qi pe' lewu'ets iye?—*

¹² Ha' Jesús qa yepi'ye' ej aka' yit'ijju' ma' qa yit'ijji'ju': —Nekhewe' ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits leike', qe uja'xle yijat'ij nekhewe' wanqaats'eju'. *

¹³ Ma'alkii qa' jehi'lijupkiiha aka' yit'ij pa'aj eke' wi'tlijei in yit'ij: “Yakha' les hisu'un qu' e'nq'eleti't wetju't qa nite' pa'qu' ilantaxi'lyifi ene' inqa'metets.” (Os 6:6) Yakha' nite' tsamijju' qu' haiya'yii pe' yat-sathen, qe uja'xle yijat'ij ne' qi pe' lewu'ets qe qa nijayan na' Dios.—*

Inaqaakanij in t'ejuyets qu' jintaqsiijkii qu'nte'

* **9:9** Mt 10:3; Mr 3:18; Lc 6:15; Hch 1:13 * **9:10** Mt 10:42; 28:19;
Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **9:11** Mt 11:19; Lc 5:30;
15:2; Ga 2:15 * **9:12** Mr 2:17; Lc 5:31 * **9:13** Mi 6:6-8; Mt 12:7

jinteke'.

(Marcos 2:18-22; Lucas 5:33-39)

14 Ma' qa he' l'ijatshenhei ka' Juan Bautista qa nekets ha' Jesús qa nifaakan: —¿Inhats'ek yekheweli't qa ne' fariseol iye in olotsij in nite' heyekji'ji'l qa ne' ijatshenhei qa nite' yaqsiijkii aka'an?—*

15 Qa yeku'l ha' Jesús: —¿Me leke' qu' nika'metets wetju'l pekhewe' te'niyinhe'yij pa' witiwhe'yeyii in mexe i'nji'teje'm pakha' niwhe'yeyu'? Yamets hatse' pa'qu' lahats'i'ij qu' ne'tnekumhi'yi' qa' netwumhitiifik'i pakha' niwhe'yeyu'. Ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju'.

16 Ham witqhinawat'e qu' nowotk'oyinij pa'qu' lep'eye'en penyiloye' qu' ink'ayik'e, qe na'aj ink'ayik wapilje'm qe wempuli'j qa' niwjafitik'i pa'qu' lawa'ma'xe' ma' qa' les e'pk'etsaxje'm pa'qu' lawjaf'ie'.

17 Nite' leke' iye qu' na'natsi'yik'iju' pa'qu' ink'ayik winoye' ne' lawa'mhii l'ajits eli'nili, qe qu' nanaqsiijkii aka'an qa ne' l'ajits eli'nil qa' netikelijje'm ma' qa' week hamitse' winolik'i qa eli'nilik'i iye. Qa hik ta'lijupi' qu' atsi'yi'lik'iju' yijat'ij na' ink'ayik wino ne' ink'aihits l'ajits eli'nili ma' qa' week le'sitse'.—

Jesús qa yilin pe' lasi' pa' Jairo.

(Marcos 5:21-43; Lucas 8:40-56)

18 In mexe iyetij ha' Jesús ekewe'en qa namets ha' ewi'l tenek'enhe'yij iye pe' ewi'l hekhewe' le'lijtsitjiyits ne' judiol. In namets

* 9:14 Mt 11:2; 14:12; 15:2; Lc 11:1; 18:12

qa wonokok'eni'ju' ha' l'ejuyi'jii qa yit'ijets: — Ke' yasiik'i i'nk'aa'ija wa'm, qa qu' enekik'i' qa' ku'mipji' ma' qa' ila'xe' iye.—*

19 Ha' Jesús qa niipha'm qa yijayan qa week iye he' l'ijatshenhei.*

20 Ma' qa ewi'l' ke' efu qi in wanqaats'e' nite' hamitsik'ui pe' l'athits qa hats yamijets doce (12) leqe'ninqapitsij. Qa nijayanpha'm ha' Jesús qa t'eku'mets pa'aj ha' te'weiju' ha' l'uihitjii.*

21 Qe yumti'ija qu' lunye'je' qa yit'ij: — Qu' nakha'yefe l'uihitjii qu' he'yeku'mets qa' natsaxpa'lij ha'ne yaatshe'k.—*

22 Qa ha' Jesús qa tetwek'elaxiju'l' qa yi'wen ke' efu qa yit'ijets: —Ment'unhet, yasi'. Hats lanaxpa'lij na' aatshek qe nite' l'inqeku'.— Qa hik akaa'ijha qa naxpa'lij pa' laatshektax.*

23 In hats uyifi ha' Jesús ke' lets'i' ha' witlijsitjii tenek'enhe'yij qa yi'wen hekhewe' tofojiyijup qa hekhewe' iye t'aiji' in yejtsi'le' wetju'l'.*

24 Qa yit'ijji'ju': —Ma'alik'uifik'i ene' wititsi'. Ne' ome'laski' nite' wa'm. Ima'le.— Ma' qa talakaxtiiju' ha' Jesús.*

25 Ha' Jesús in hats week yuki'nfik'ikii he' week. Ma' qa uyetsji' qa t'eku'mi' ha' lokoi, ma' qa ke' wa'mtax ome'laski' qa niipha'm.*

26 Qa weekij ha' sehe' in i'ye'ej iye aka' lunye'jkii.*

* **9:18** Mt 8:2-3 * **9:19** Lc 5:11; Jn 8:12 * **9:20** Lv 15:25; Nm 15:38; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * **9:21** Mt 14:36; Mr 3:10; Lc 6:19
 * **9:22** Mt 15:28; Mr 10:52; Lc 7:50; 17:19; 18:42 * **9:23** 2Cr 35:25; Jer 9:17; 16:6; Ez 24:17; Ap 18:22 * **9:24** Jn 11:13; Hch 20:10
 * **9:25** Mr 9:27; Hch 3:7; 9:40-41 * **9:26** Mt 4:24; 9:31; 14:1; Mr 1:28; Lc 4:14

Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.

27 In ikik'ui iye ha' Jesús hakha' i'ntaxi', qa wetsjuk he' puk'alets nijayanpha'm qa taya'yik'ikii, qa yit'ijju': —Ła's pa' David'ik'i, e'nq'elet qeku'ni'lyij wat'ij.—*

28 Qa ha' Jesús in uyifi ke' wititsi' qa nekets iye he' puk'alets. Ma' qa ha' Jesús qa nifaakan hekhewe'en: —¿Me nite' łeqeku'ulik'i qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii aka'an?— Qa yit'ijju' in yeku'ł: —Nite' heqeku'ulik'i, Yatsat'axyij.—*

29 Ma' qa ha' Jesús qa t'eku'mipji' he' łotoi qa yit'ijets: —Aka' hats łunye'j in nite' ł'inqeku'ul qa' nanaqsi'jjiil e'mijkiyek.—*

30 Ma' qa yi'wen wetju'ł hekhewe' puk'aletstax. Ma' qa ha' Jesús qa qi in yiyajitaxetskiiha qa yitaxijets: —Mowo'oliiha qu'n-te' nenikfe'le'ets pe'ye' aka'an.—

31 Qa in i'nk'a ikik'uikii qa aje'eł nifelkii, ma' qa weekij aje'eł ha' sehe' in nikfe'lets ka' yaqsiijkii ha' Jesús.

Jesús qa yitın pa' ewi'ł ham łe'lijeye'.

32 In i'nk'a ikik'uifik'ikii he' puk'aletstax, qa aje'eł namets iye he' uja'x jukhew ha' Jesús, neka'xii ha' ewi'ł jukhew ham łe'lijeye' qe i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.*

33 Ha' Jesús in yukinik'uifik'i pa' i'ntaxji' inwo'met ha' jukhew ma' qa iyet ha' hamtax łe'lijeye'. He' jukhew qa efuts iye qi in

* **9:27** Mt 1:1; 12:23; 15:22; 20:30-31; Mr 10:47; Lc 18:38-39 * **9:28** Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * **9:29** Mt 8:4,13; 9:22; Mr 8:25; Jn 9:26 * **9:32** Mt 12:22-24; Lc 11:14-15

yitjułaxijpha'mkii qa yit'ijju': —Nite' pakhaa'ij qu' lunye'je' pa'qu' ne'twenhetijji'teje'm ha'ne Israel qu' lunye'je' ka' lunye'j ha'ne jukhew.—

³⁴ Qa hekhewe'le fariseol qa yit'ijju'ek: —Ha'ne jukhew in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets yit'iji' pa' let'unha'x pa' qi latata pe' inwo'metets.—*

Olottax ne' yuji' na' wit'enekju', qa nite'le olots ne' yithayikitax.

³⁵ Ha' Jesús qa week ikik'i he' witsetits qa he' witsetits letits iye qa i'nq'ijatshenifikii he' le'lijtsitjiyits ne' judiol week he' witsetitsji'. Qa nifelji'ij iye ke' le'sits wi'tlijei t'ejuyets pakha' tenek'enheiji' pa' Dios qa nilinju'kii iye he' pekhel lunyejeikii pe' laja'metets qa he' pekhel yaats'e'uju'kii iye.*

³⁶ In yi'wen he' olots jukhew qa efuts iye qa qi in neq'eletij, qe itawje'metets qa nite' yimaamkii qe ham pa'qu' ni'fenkii qu' nejeletets hik lunyejei ne'ej kots'etets qe ham na'aj lenilayets in yejeelija.*

³⁷ Qa yit'ijji'ju' he' l'ijatshenhei: —Hats olottax ne' yuji' na' wit'enekju' qa nite'le olots ne' yithayikitax.*

³⁸ Qa hik ta'lijupi' qu' iyini'lijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin iye pe'qu' nithayiki.—

10

*Jesús qa t'ekumijji'kii pe' doce (12) l'ijatshenhei.
(Marcos 3:13-19; Lucas 6:12-16)*

* **9:34** Mr 3:22; Jn 7:20 * **9:35** Mt 4:23; Mr 1:15 * **9:36** Mt 14:14; 15:32; Mr 6:34; 8:2; Nm 27:17; 1R 22:17; Ez 34:5; Zac 10:2 * **9:37** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

¹ Ma' qa taya'yets ha' Jesús he' doce (12) l'ijatshenhei qa' tisij pa' let'unhaxitsijup qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets qa qu' nendinju'kii iye pe' pekhel l'unyejeikii pe' laja'metets qa pe' pekhel yaats'e'uju'kii iye.*

² Enewe'en liyits he' doce (12) l'ijatshenhei ha' Jesús. Yojo ha' Simón, hii iye Pedro qa ha' lek'inij Andrés. Qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' lek'inij Juan, enewe' wetsjuk lelits ha' Zebedeo,*

³ Felipe qa ha' Bartolomé, Tomás qa ha' Mateo, hik ha'ne yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa ha' Jacobo (Santiago) la's ha' Alfeo, qa ha' Tadeo,

⁴ qa hakhap iye Simón, i'nji'teje'mek pa'aj pekhewe' liyinyejei cananitas* qa ka' Judas Iscariote, hikka' wotk'onijkii ha' Jesús.*

*Jesús qa yukinkii pe' l'ijatshenhei.
(Marcos 6:7-13; Lucas 9:1-6)*

⁵ Ha' Jesús qa yukinkii ene' doce (12) l'ijatshenhei qa nifeli'm pa'qu' leqfenejeje' lewek qa yit'ijets: — Hasu'uj ami'lets ne' leqe sehel ne' nite' judiol. Qa hasu'uj iye uyi'l'ji'teje'm ne' Samaria letsetitits.*

⁶ Ma'alii yijat'ij nekhewe' i'ni'kii ne' kots'etets hamitstaxiikii ene' lets'i' ka' Israel'ik'i.*

* **10:1** Mr 6:7,13-16; Mt 9:35; Lc 9:1 * **10:2** Mt 4:18,21; 16:18; Jn 1:42 * **10:4** Cananitas liyits pekhewe' neqwmhiyu'taxij pa'aj pe' Roma lelits. * **10:4** Mt 26:14; Lc 22:3; Jn 6:71; 13:2,26 * **10:5** 2R 17:24; Lc 9:52; 17:16; Jn 4:9; Hch 8:25 * **10:6** Sal 119:36; Is 53:6; Jer 50:6; Mt 9:36; 18:12; Hch 2:36; 7:42; He 8:8,10

7 In laki'lkii qu' enfeli'l qa' it'ilij: "Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'."*

8 Ilini'l pe' wanqaats'eju', ilini'l pa'qu' hats nawa'mji'ijtax. Ilini'l pakha' qu' na'ntaxij kakha' witaja'me't lepra. Iwu'mjiilfik'ikii pekhewe' inwo'metets. Aka'an in l'estiyi'hij ham laja'ye', qa hik ta'hijupi' qu' hasu'uj ji'jek ijanini'l.*

9 Hasu'uj iye eka'xi'l aq'astayi'il nijketits oro qa ke' plata qa ke' cobre iye.*

10 Hasu'uj iye eka'xi'l pa'qu' ti'naje' in laki'lkii. Ewi'le'le iye pa'qu' uihitjiyi'il, hasu'uj wetsjuk'e iye otshilaxtiyi'il qa hasu'uj iye eka'xi'l awaikajit'i'il, qe na'aj t'ithayii weju'hij in testi'yij na'aj laq.*

11 Qu' ami'lets pa'qu' witset'e i'ni'i qu' witset la'se' qa' aje'e'l mowo'oliikii pakha' qu' ninikfe'l qu' natsathen pa'qu' lunye'je', qa' hikpa' ni'ihijup pe'qu' lets'i'ye' qa' ami'hijii qu' ma'alik'ui iye pa'qu' witset'e.

12 Qu' ami'lets pe'qu' wititsi'ye' ma' qa' it'ihijets qu' mewetfelihim pekhewe' tetsii: "Pa' wit'ikesimeya'xlekii qu' na'ni'l ejupkii."*

13 Qa pekhewe' tetsii pe' wititsi' qu' ni'weju'lenij qu' netesti'yij aka'an, ma' qa' aka' lewetfelihijim wit'ikesimeya'xlekii qa' amaneye' jiiijupkiyek. Qa qu' nite'le ni'weju'leni'ij qu' netesti'yij, ma' qa' eka'xi'lik'ui iye qu' ma'alik'ui.*

14 Qa qu' nite'le lesitsi'l eju'l axe'm qu' nite' nenexpiikeyu'yi'il ej, ma' qa' ma'alik'ui pe' wititsi'

* 10:7 Mt 3:2; 4:17; Lc 10:9 * 10:8 Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * 10:9

Mr 6:6-8; 10:4-12; Lc 22:35-36 * 10:10 Lc 10:7; 1Co 9:14; 1Ti 5:18

* 10:12 1S 25:6; 1Cr 12:18; Sal 122:7-8 * 10:13 Sal 35:13; Mt 8:8; Hch 16:15

axe'm qu' witset'e, qa' enfuluti'ñju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'ñ qa' jutsiqetsi'im in ul'ets.*

¹⁵ Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, qu' namtaxets pa' nehu qu' newetjeyumtshentax ene' week qa' pa' łantanithenkeye'j hatse' ha'ne witset in nite' nex-piikeyu'ul ej les qi qu' iftsaxe' hatse' qa' tees qu' łunye'ji'iju'ñ na' łantanithenkeye'j hatse' kekhewe' witsetitsik'i Sodoma qa' ka' Gomorra.—*

Na'l pekhewe' qu' ul'ax teqfenyejeyi'it ej.

¹⁶ —Ek'en qeku'ni'lek, yakha' in k'ukini'łkii hik ejunyejeyi'ñ kots'etets qu' na'nji'ju' leqewuk'u ne'ej wowol. Qa hik ta'lijupi' matjanitheni'łkiiha hik ejunyejeyi'ñ na'aj q'oiq'oi, qa' hikle ejunyejeyi'it ne'ej ofol in ham yumtiyi'iikii.*

¹⁷ Jeli'ñju'łha ene' jukhew, qe na'l pekhewe' qu' neka'xi'ñi hatse' pekhewe' qu' nejelik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal), qa' neqsilani'ñje'mkii iye pekhewe' le'lijtsitjiyitsifi.*

¹⁸ Qa' neka'xi'ñi iye pekhewe' wit'alheiji' pe' witsetits (gobernadores) qa' pe' qitsji' wittatal (reyes), qe ta'ñ yiwets in łatsjayani'łha, hats'inha qu' iwq'axini'ñ qu' enfeli'ñi'mha pekhewe'en aka' yijunye'j qa' pekhewe' iye nite' judiol.*

¹⁹ Qa qu' neka'xi'letsji' pekhewe' wit'alhei hasu'uj natawje'meteni'ñ qu'nte' e'niya'yi'ñju'ñ

* **10:14** Neh 5:13; Lc 10:11; Hch 13:51 * **10:15** Mt 12:36; Hch 17:31; He 10:25; 2P 2:9; 1Jn 4:17; Mt 11:22,24; 2P 2:6; Jud 6-7

* **10:16** Gn 3:1; Lc 10:3; Ro 16:19; Fil 2:15 * **10:17** Mr 13:9,11; Lc 12:11-12; Hch 5:40; 26:11 * **10:18** Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16

pa'qu' it'ihijju'ł, qe qu' namets qu' iyet qa na' Dios qa' nelisi'lij pa'qu' it'ihijju'ł,*

²⁰ qe nite' ekheweli'ł qu' iyeti'ł, nakha' leqe Espíritu na' Atata'ał qu' hikna' niyeti'ł'epji'.*

²¹ Ma' qa' ene' jukhew qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa'qu' lek'inije' i'nhi'i pa'qu' lamats'e. Qa pa' latata qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' la's qa' i'nhi'i pe'qu' lasi'ye', qa pe' witlitstax qa' l'ejuihifetsi'ij pe'qu' l'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.*

²² Week ha'ne sehe' epji' qi qu' nuteni'ł qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' l'aka'the' qa' hikpa' qu' ila'xe'.*

²³ Qu' nanqawitjineyu'ul'ej pa'qu' witset'e qa' aje'eł ilati'hii iye pakhape' witset'e iye. Qe yijaa'ija aka' qu' hit'ihij ewets in tees qu' week anq'axilijpha'm qu' ma'alik'i ene' witsetits ha'ne Israel qu' hats nanam ha'ne La's na' Jukhew.*

²⁴ Ham wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' laqa maestroye' qa ham iye pa'qu' witqejkunenek'e qu' netweyik'uipha'm pa'qu' laqa patune'.*

²⁵ Na'aj wit'ijatshenek les le'wis qu' ni'wejułenij in hats hik łunye'j na'aj laqa maestro, qa na'aj witqejkunenek iye in hik łunye'jek na'aj łunye'j na'aj laqa patun. Ene' jukhew qu' leqiyi'ij Beelzebú (latata pe' inwo'metets) na' yatsat'axij ne' wititsi', qa łme nite' les ul'etsi'ik'i pe'qu' leqiyitsi'ij ene' łelits

* **10:19** Mr 13:11-13; Lc 21:12-17; Ex 4:12; Nm 23:5; Dt 18:18; Mt 6:25

* **10:20** Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Lc 12:12; Hch 4:8; 13:9; 2Co 13:3

* **10:21** Mi 7:6; Mt 10:35-36; Mr 13:12

* **10:22** Mt 24:9; Lc 21:17; Jn 15:18; Mt 24:13; Mr 13:13; Jn 12:12-13

* **10:23** Mt 12:15; Hch 8:1; 9:25; 14:6; 17:10

* **10:24** Lc 6:40; Jn 13:16; 15:20

na' yatsat'axij ne' wititsi'?—*

Hasu'uj e'nijiwei.

(Lucas 12:2-7)

²⁶ —Qa hik ta'hijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'hiju't ene' jukhew qa efuts iye, qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' qa qu'nte' ninikfe'le' iye.*

²⁷ Pa'qu' uja'xe'hi'ihikii qu' hit'ihij ewets in nookii qa' enfeli't qu' ne'ne'ukii. Qa pa' ujaxi'ihijki in k'efeli'h'm qa' mewehihiji'pji' ne' wititsil qa' it'unheti'hik'iha' qu' enfeli't.*

²⁸ Hasu'uj e'nijiwe'yi'hiju't enewe' yilante ne' es-enitsi't qa pakha'le nelini't (alma) qa' nite' yaq'alij. Les le'wis yijat'ij qu' e'nijiwe'yiju'ha nakha' leke' qu' naqsiijkii yijat'ij qu' week niwu'enhetju' ene' wit'esenits qa pa' yilin (alma) ene' wit'esenits, qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't qi iftsax.*

²⁹ ¿Me nite' te'ninei ne'ej wetsjuk papaye'mtsil in laja'aju't ne'ej ewi't'f'astaki' nijket lasi'? Enewe'en nite' ewii'le' pe'qu' nanami'ju' na' sehe' qu'nte' lexke'yi'ij na' Atata'al.*

³⁰ Qa ekheweli't ne' ewkujitsi't hats week wet-jeyumtshen, hats jutsiqax iye pa' uja'x.*

³¹ Qa hik ta'hijupi' hasu'uj e'nijiwe'yi't, qe ekheweli't les e'weju'hi'hij yijat'ij nite' ejunye-jeyi'hiju't pe'qu' olootse'tax papaye'mtsile'.—*

* **10:25** 2R 1:2; Mt 12:24,27; Mr 3:22; Lc 11:15,18-19 * **10:26** Mr 4:22; Lc 8:17 * **10:27** Mt 24:17; Lc 5:19; 12:3; Hch 5:20 * **10:28** Is 8:12-13; 51:12-13; Jer 1:8; 1P 3:14; Mt 5:22; Lc 12:5; He 10:31; Stg 4:12 * **10:29** Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42 * **10:30** 1S 14:45; 2S 14:11; Lc 21:18; Hch 27:34 * **10:31** Mt 6:26; 12:12

Pe' qu'nte' newelkut'i' ijkii.

(Lucas 12:8-9)

³²—Qa hik ta'lijupi' week pakha' qu' netetfelyijha nite' welku't'ijetskii ene' jukhew in tsijayan, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hetetfeljiiji'mha ek nite' hewelkut'ijetskii na' Tata i'ni' na' wa's.*

³³ Qa pakha'le qu' newelku'tyijkii qu' natfaakanhetiitaxyij, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hewelkutjiijetskiyek na' Tata i'ni' na' wa's.—*

Jesús ta'lets in yeqet'etsju'kii.

(Lucas 12:51-53; 14:26-27)

³⁴—Hasu'uj umti'il yakha' in tsam qu' henka'x pa'qu' lesaxitse'wetju'lkii ha'ne week sehe' epji'. Nite' tsamijetsju' qu' henka'x pa'qu' lesaxitse'wetju'lkii ha'ne week sehe' epji'. Tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nawatk'esa'xju'kii.

³⁵ Tsametsju' ha'ne sehe' qe qa' nuten pa'qu' jukhewe' qa' t'ejuihifei'ij pa'qu' latataaye'taxija. Qa pe'qu' witasiye' qa' nutenek qa' t'ejuihifei'ij pe'qu' leneneye'taxija qa pe'qu' witfelits'etax qa' nutenek qa' t'ejuihifeikiyi'ij pe'qu' teqewketi'ye'.

³⁶ Qa pekhewe' t'ejuihifets pakha' jukhew i'nti' efu qa hik pekhewe' pe' tejeheetstaxija. *(Mi 7:6)**

³⁷ Pa'qu' les qi qu' namitfik'i qu' nisu'un pa'qu' latataye' i'nli'i pe'qu' leneneye' qa yakha'le qa nite' tsisu'unija qa nite' weju'hij qu' natsat'axij. Qa pakha' qu' les namitfik'i qu' qi qu' nisu'unija pa'qu' la'se' i'nli'i qu' lasi'ye' qa yakha'le qa' nite' tsisu'unija iye qa nite' weju'hij iye qu' natsat'axij.*

* **10:32** Ro 10:9-10; Ap 3:5 * **10:33** Mr 8:38; Lc 9:26; 2Ti 2:12; 2P 2:1 * **10:36** Sal 41:9; 55:12-13; Jn 13:18 * **10:37** Lc 14:25-27

38 Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' leqe cruze'† qa' natsjayantax nite' weju'lij qu' natsat'axij iye.

39 Pakha' qu' namitfik'i in yisu'un pakha' lunye'j in mexe ita'x, qa hikpa' qa' nanqamij pa' witi'a'x. Qa pakha'le qu' naqamij pakha' qu' lunye'je'tax in mexe it'ax qe ta'f yiwets qa' hikpa' qu' ita'xe' hatse'.—*

Na'l hatse' pa'qu' lenisit'e'.

(Marcos 9:41)

40 —Pa'qu' qi qu' neneqjunu'ul'ej, yakha'le iye in neqjunu'yij. Pa' neqjunu'yij qa neqjunu'uj iye na' ts'ukinju',*

41 pa'qu' neneqjunu'uju'l pa'qu' ewi'l profetaye' qe ta'lets in profeta qa neqjunu'uju'l, ma' qa' netesti'yij pa'qu' lenisit'e' in lunye'jek pa' lenisit pa' profeta. Pa'qu' neneqjunu'uju'l qa t'eku'miju'l pa'qu' natsathen jukhewe' qe ta'lets in yatsathen qa neqjunu'uju'l, ma' qa' netesti'yij pa'qu' lenisit'e' in lunye'jek pa' lenisit pa' yatsathen.*

42 Pa'qu' lunye'je' pa'qu' jukhewe' qu' netisij yemjeetax qu' ewi'l tok'o la'se' iweli'ye' eneleiji' enewe' nite' weniwqinhetji' qe tsijayanija. Ma' qa' hik pakha' hatse' qu' yijaayi'ija qu' nana'l pa'qu' lenisit'e'.—*

† **10:38** "T'eku'mi' pe'qu' leqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' ul'axe'. * **10:39** Mt 16:25; Mr 8:35; Lc 9:24; 17:33; Jn 12:25; Jn 8:12; 12:26; 21:19 * **10:40** Mt 18:5; Lc 9:48; 10:16; Jn 13:20; Ga 4:14; Mr 9:37; Jn 12:44 * **10:41** 1R 17:10-15; 18:4; 2R 4:8; 3Jn 5-8 * **10:42** Mt 25:40; He 6:10; Mt 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1

11

¹ Ma' qa in hats naq'axijik'i in yijatshen ha' Jesús he' doce (12) l'ijatsshenhei, ma' qa ik qu' nakik'i he' metits witsetits i'ni' hakha' sehe' Galilea qa' ni'nq'ijatsshen qa qu' nenfel iye ke' le'lijei.*

Pe' l'ijatsshenhei pa' Juan Bautista qa' namii pa' Jesús.

(Lucas 7:18-35)

² In impi'ye'ej pa'aj pa' Juan pe' witq'ophehitjiyifi ke' yaqsiijkii ha' Cristo, ma' qa yukinii pa'aj pe' l'ijatsshenhei

³ qu' nanfaakankii ha' Jesús, ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jut-siqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nñi'i qu' honotki'ik'ui iye pakhape'?—*

⁴ Ha' Jesús qa yeku'l: —Mapili'ñi ha' Juan qa' enfeli'ñi'm aka' li'weni'l qa aka' l'imp'i'ye'eñij iye,

⁵ *ne' puk'aletstax qa hats yi'wenkii,* (Is 35:5) ne' onqokitstax qa hats t'otsjo' iye qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, ne' loq'oqtaxkii l'ajits (lepra) qa hats hamitsiikii iye ke' lajametetstax, ne' nite' yepi'ye'tax wetju'l qa hats yepi'ye'kii iye, hekhewe' hats naxtaxju' qa ñii iye, *qa ene' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witi'la'x.* (Is 61:1)*

⁶ Qa le'wisi'mkii pakha' qu'nte' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.—*

⁷ In hats ikkii iye pekhewe'en qu' napilkii, ma' qa ha' Jesús qa iyetik'ui hekhewe' jukhew nifeli'm

* 11:1 Mt 7:28; 9:35; Lc 23:5 * 11:3 Sal 118:26; Jn 6:14; 11:27; He 10:37 * 11:5 Is 35:5; Lc 4:18; Stg 2:5 * 11:6 Is 8:14-15; Mt 13:21; Jn 6:61; 16:1

pa'n lunye'j pa' Juan, qa yit'ij: —¿Łekpa' łejetilii pa'aj in łami'łii na' ham i'ni'i'? ¿Me ewi'ł pe' fapu' yiwu'mkii pa' t'unik'i?*

⁸ Qa qu' nite' hik aka'ye', ¿qa pa'n lunye'jek pa' łenjusi'łii pa'aj? ¿Me ewi'ł pa'qu' jukhewe' qi in łe'sits pe'qu' łeqhinataye'? Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' natkin kekhewe' łe'sits witqhinatai in i'nifi ne' łetsil ne' qitsji' wit'alhei.

⁹ Qa ¿łekpa' ek łami'łii qu' i'weni'ł? ¿Ye' me ewi'ł pa'qu' profetaye'? Ehe, hik aka' yijat'ij in lunye'j, qa hiwjutsiqeni'ł e'mha in hik hakha' les in qi in profeta.*

¹⁰ Hik hakha' Juan, hikha' t'ejuyets aka' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'łijej in yit'ij: “*Jet qeku'nek, yakha' hugin hatse' na' yukinek qu' nathayin ek'ui, qa' hik nakha' qu' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je.*” (Mal 3:1)*

¹¹ Yijaa'ija aka' qu' hit'ılıj ewets in week ene' jukhew ha'ne sehe' epji' ham pa'qu' nat'anipji' qu' łuk'eyeji' ha' Juan Bautista, qa pakha'łe qu' les nite' qiye'ji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa t'anipji' ha' Juan.

¹² In ipłu'uk'i ek in i'nk'aa nam ha' Juan Bautista qa yamijii hane'ej ene' jukhew in watkatitij wetepji' in yisu'un qu' na'n ji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Intata.

¹³ Qe week ke' profeta'ik'i qa ke' łe'łijej iye ka' Moises'ik'i in nifel na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji', kekhewe'en yamijii in hats nam ha' Juan.

¹⁴ Ekheweli'ł qu' isu'uni'ł qa' ku'mi'łiju'ł aka'an,

* **11:7** Mt 3:1; Ef 4:14 * **11:9** Mt 14:5; 21:26; Lc 1:76 * **11:10** Mr 1:2

hakha' Juan in hik hakha' profeta hii Elías, hayiits jutsiqaxik'ui pa'aj qu' nanam.*

15 Pekhewe' qu' nana'l lekfiye' qa nepiye'ek'i aka'an.*

16 ¿Pa'n hii pa'qu' hejeyumtshenijupi' ene' jukhew qa' efuts iye hane'ej ha'ne lahats'ij? Hik lunyejei ne'ej omehets qe t'oto'yi'ju' na'aj joofji'ju' qa taya'yiikii ne'ej l'otoihifets,

17 qa yit'ijiikii: “In hifuyutaxi'l e'mik'i ne' foj, ekheweli'l qa nite'le l'otoyi'l. Hijitaxi'l e'mik'i ke' witlijsinel if'iljetsitsik'i qa nite'le lapi'lju'”

18 Qe in namtax ha' Juan qa nite' tuj ke' week qa nite' iya' iye, qa titijiti'yijets in i'nji' pa' ewi'l inwo'met.*

19 Qa in namtax iye ha'ne La's na' Jukhew qa tek qa iya' iye, qa titijiti'yijets in i'inkeyax qa iyana'x iye, lejuwaika'aj nekhewe' wekwek yijanin qa lejuwaika' iye ne' u'l'ets jukhew. Qa jutsiqaxh'ij pa'qu' i'nithayijkit'e qu' jinenikfe'lkii.—

Hiyee' enewusits pe' witsetits.

(Lucas 10:13-15)

20 Ma' qa yapelek ha' Jesús qa yit'ijets pa' ul'ax lunyejei hekhewe' witsetits hekhewe' qi in yaqsi'jtaxiji'kii kekhewe' ham lunyejei'iju'l. Yi'wentaxij yemjee qa nite'le yili'ij in yaqsiikii pe' ul'ets. Ma' qa yit'ij ha' Jesús:

21 —¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus ha'ne witset Corazín! ¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus iye ha'ne witset Betsaida! Qa qu' hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón

* 11:14 Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mr 9:11-13; Lc 1:17; Jn 1:21 * 11:15
Mt 13:9; Mr 4:23; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7 * 11:18 Mt 3:4; Lc 1:15

qu' nanaqsi'jiji'kii kekhewe' ham lunyejeyi'iju't wanaqsi'jtaxi't e'mijkii ha'ne la'ni'hi'. Qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' u'tets qekha nijayantax pa' Dios, ma' qekha ning'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin leqhinatai qekha u'tetse'tax qa leila' qekha nilintaxij na'aj lo.*

²² Qa hik ta'hijupi' qu' hit'ihij ewets ekheweli't, qu' namtaxets pa' neluji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli't les qi qu' iftsaxe' hatse' qu' atanithenheti'yi't qa tees qu' lunye'ji'iju't na' lantanithenkeye'j hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.*

²³ Qa akha' witset Capernaum, ¿me lumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' h'ewumhiti'yijju' hatse' na' fe't le'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades). Qe qek nanaqsi'jiji'kii ka' witset'ik'i Sodoma kekhewe' ham lunyejeyi'iju't wanaqsi'jtaxij e'mijkii, ka' Sodoma'ak'i qekha hane'ej mexe nana'ltax.*

²⁴ Qa hik ta'hijupi' qu' hit'ij ewets iye witset Capernaum, qu' namtaxets pa' neluji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli't les qi qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi't qa tees qu' lunye'ji'iju't na' lantanithenkeye'j hatse' ke' tetseti'yi' ka' witset'ik'i Sodoma'ak'i.—

Eneki'tyiwets qa' k'awapiihiti't.

(Lucas 10:21-22)

²⁵ Hik aka'aj ka' lahats'ij ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qi in le'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa ha'ne sehe' iye qe hats l'ethinij ene' nite' weniwqinhetji'

* **11:21** Mr 6:45; Lc 6:17; 9:10; Jn 12:21; Mt 15:21; Hch 12:20

* **11:22** Ez 28:2-4; Am 1:9-10; Mt 10:15; 15:21; Mr 3:8 * **11:23**
Is 14:13,15; Mt 4:13

eke' ham nikfe'le'ets t'ejuyets na' witiłax, qa' nite' l'ethinij pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij.*

²⁶ Ehe, Tata qe hik aka' hisu'un qu' łunye'je'.—

²⁷ Qa yit'ijets iye he' jukhew: —Na' Tata hats week tselisij qu' heinek'enhe'yipji' ene' wekwek. Ham pa'qu' ewi'le' qu' nenikfee'letsha ha'ne Ła's. Ewi'he na' Łatata in nikfe'letsha. Qa ham iye pa'qu' ewi'le' qu' nenikfe'letsha na' Łatata, ewi'le' ha'ne Ła's in nikfe'lets qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.*

²⁸ Eneki'ł yiwets week ekheweli'ł pe'qu' hats qi qu' niwefju' qa qi iye in neq'iihetij pe' wekwek qa yakha' qu' k'awapiihiti'ł.*

²⁹ Ku'mi'li' qa' je'wetsjuk'eji' nakha' wakka ło'siyit (yugo) heni' yi'wonje' qa yakha' qu' k'ijatshenihij, qe yakha' nite' yeq'itaqsuna'x qa nite' iye heniwqinhetji' *ma' qa qi qu' nawapii ne' atawjetsi'ł.* (Jer 6:16)*

³⁰ Qe nakha' wakka l'osiyit (yugo) heni' yi'wonje' nite' jutsutax qa ne' yaqatai qa af'ayajji'.—

12

Jesús yatsat'axij pa' nełuji' nite' wit'ithayijii.

(Marcos 2:23-28; Lucas 6:1-5)

¹ Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa ikji'teje'm ha' wit'enekju' ka' ewi'ł nełuji' witwapiihijii (sábado)

* **11:25** Sal 8:2; Lc 22:42; Jn 11:41; 1Co 1:26; 2Co 3:14 * **11:27** Mt

28:18; Jn 1:18; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * **11:28** Jer 31:25; Jn 7:37

* **11:29** Jn 13:15; Ef 4:20; Fil 2:5; 1P 2:21; 1Jn 2:6; Zac 9:9; 2Co 10:1; Fil 2:7-8

nite' leke' pa'qu' net'ithayijji'. He' f'ijatsshenhei hats iyipkunju' qa nit'ijji' ke' lei trigo qa tuj.*

² Qa he' fariseol in yi'wenij, ma' qa yiyaji'ets ha' Jesús qa yit'ijets: —Jeł qeku'nijju' ek ne' ijatshenhei ka' yaqsiijkii nite' lenexke'ej qu' naqsiijkii pe'ye' in yamets ha'ne nełuji' witwapiihijii ham t'ithayiye'ji'.—*

³ Ma' qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijju'ł: —¿Me nite' lejeł'ł ne' witfaakanhei in nifel pa' yaqsiijkii pa'aj ka' David'ik'i pa' ewi'ł nełuji' pa'aj in qı in iyipkuni'łju' pekhewe' hıts'eyek?

⁴ Qa uyifi pa'aj pe' witlijsitjii qa tuj pa'aj pe' pan t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ekewe'en nite' lenexke'ej qu' netnekui. Uja'xh'ıjkii pekhewe' pa'il in leke' qu' netuj.*

⁵ ¿Me nite' lejeł'ł iye ke' Moisés le'lıjei ne' pa'ilipji' ne' witlijsitjii qu' net'ithayijji' na'aj witwapiihijii (sábado), qa nite' ul'ax in yaqsiijkii?*

⁶ Hit'ılij ewets hane'ej in na'ł na' les t'anipji' ne' witlijsitjii hats ha'ne i'ni'in.*

⁷ Ekheweli'ł qek enikfe'li'łik'i kakha' ikji'ha aka' wi'tlıjei in yit'ij: “Yakha' les hisu'un qu' eq'iltinhetsi'ıl qa nite' hisu'un pa'qu' ilantaxi'tyifi ene' inqa'metets”

(Os 6:6) ma' qekha nite' it'etaxi'lıjets qu' ul'etse' enewe' ham yaqsi'ji'ıjkii pa'qu' ul'axe'.*

⁸ Qe ha'ne Ła's na' Jukhew Yatsat'axij

* 12:1 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 12:2 Mt 12:10; Lc 13:14; 14:3; Jn 5:10; 7:23; 9:16 * 12:4 Ex 25:30; Lv 24:5-9; 1S 21:6 * 12:5 Nm 28:9-10; 1Cr 9:32; Jn 7:22-23 * 12:6 2Cr 6:18; Mal 3:1; Mt 12:41-42 * 12:7 Mi 6:8; Mt 9:13

tenek'enhe'yipji' ha'ne witwapiihijiji' (sábado).

—*

Ewi'l pa' jukhew yistax pa' tokoyik'i.

(Marcos 3:1-6; Lucas 6:6-11)

⁹ Ha' Jesús in hats t'atsji'lik'uifik'i ha' wit'enekju' qa ikii qa uyifi ke' judiol le'lijtsitjii.

¹⁰ Qa hikha' i'ni' ha' ewi'l jukhew yistax ka' tokoyik'i. Qa in lunye'jek hekhewe'en in wo'taxii pa'qu' nit'ijets qu' ul'axe' qu' naqsiijkii ha' Jesús, ma' qa nifaakan: —¿Me leke' qu' jintiin pa'qu' nanqaats'etax in mexe witwapiihijiji' (sábado)?—*

¹¹ Ha' Jesús qa yeku'l qa yit'ijju't: —¿Pa'n lii ekheweli'l qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pe'qu' lelinkiye' kots'etax in sabadoji'? ¿Me nite' nit'ijpha'm pekhe'en?*

¹² Qa na'aj jukhew in les weju'lij yijat'ij nite' lunye'jiju'l pe'qu' kots'etaxe', qa hik ta'hijupi' in leke' qu' jintaqsiijkii pa'qu' le'wise' pa'qu' sabadoye'ji'.—*

¹³ Ma' qa yiyaji'ets ha' jukhew qa yit'ijets: —¡Jin na' okoi!— Ha' jukhew qa yijin ha' lokoi qa aje'el hamiikii ka' lunye'jtax ha' lokoi, ma' qa week lunyejei iye he' lokoyei.*

¹⁴ Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa yifaakateji' pa'qu' leqfenyeyi'ij qu' leke'ye' qu' nilan ha' Jesús.*

Pa' profeta'ik'i Isaías hayiits nifel pa'aj pa' Jesús.

* **12:8** Mt 8:20; 9:6; 12:32,40 * **12:10** Mt 12:2; Lc 13:14; 14:3; Jn 9:16 * **12:11** Ex 23:4-5; Dt 22:4; Lc 14:5 * **12:12** Mt 6:26; 10:31
* **12:13** 1R 13:4; Mt 8:3; Hch 28:8 * **12:14** Mt 26:4; 27:1; Mr 3:6; Lc 6:11; Jn 10:39; 11:53

15 Ha' Jesús in nikfe'lets aka'an, ma' qa ikik'ui hakha' i'ni' qa olots he' yijayanik'i. Ha' Jesús qa nilinju' week hekhewe' wanqaats'etaxju'.*

16 Qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' kakha' yijaa'ija in lunye'j ha' Jesús.*

17 Hats'inha qu' nafits kakha' yit'ij pa'aj pa' In-tata in i'nijji' pa' profeta'ik'i Isaías, in yit'ij pa'aj:

18 —*Jeti'tju', hane'en hik ha'ne yeqejkunene'k. Hik ha'ne he'yeku'miiji'. Qi in hisu'un qa qi iye in tsi'sinheti'mkii. Hetisij nakha'an na' yeqe Espíritu. Lakha' qa' nenfeli'm nakha' yatsathen nekhewe' wit-setiikal nite'judiol.**

19 *Lakha' tees qu' netk'etei, tees qu' natyailekii. Nite' teke' qu' netpiikaxtii pa'qu' t'axe' pe'qu' wit'ikheijeye'ji'.*

20 *Nite' yeplet pe' fapu' in hats qaliyuje'm. Nite' yomhet iye in hats yomiyu'tax qa hats p'ulletax na'aj wifetitjiyij penyilo i'nji' ne'ej eti'ni. Hik aka' qu' lunye'je' qa' naamli'ijii qu' naxinentaxij pa' yatsathen.*

21 *Qa aka' tiiji' qu' netjumti'ets week pe' witsetits pekhewe' qu' netk'enets.—* (Is 42:1-3)

Pe' fariseol qa yit'ijju' qu' ut'axe' pa' Jesús.

(Marcos 3:20-30; Lucas 11:14-23; 12:10)

22 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús ha' ewi't jukhew puk'al qa ham iye le'lijeye' qe ta'lets pa' inwo'met. Qa ha' Jesús qa yilin, ma' qa yi'wenkitkii qa iyet iye.*

* 12:15 Mt 4:23; 10:23; 19:2; Mr 3:7 * 12:16 Mt 8:4; 9:30

* 12:18 Jn 3:34; 10:25; Mt 3:17; 17:5; Lc 4:18 * 12:22 Mt 4:24; 9:32-34

23 Week hekhewe' yi'wenij qi in yitjułaxijpha'mkii qa yifaakateji' iye: —¿Ma hik hane'ek pa' Ła's pa' David'ik'i?—**

24 In yepi'ye' ek'i aka'an he' fariseol qa yit'ijju': —Pakha'Łe Beelzebú, łatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' łet'unha'xijup qa łeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—*

25 Ha' Jesús nikfe'lets hekhewe'en ka' yumti-tax qu' łunye'je' qa yit'ijji'ju': —Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'Łe łete'm qu' netwuł'enhetju' qa hik łunye'j iye na'aj witset Ła's. Qa hik łunye'j iye na'aj ewi'ł jukhew qa łelits qa łewhe'ye' iye in watlanju'kii qa łekhwelŁe łete'm iye in wetwuł'enhetju'.*

26 Ma' qa hik łunye'j na' Satanás in łakha'Łe łete'm qu' ne'nukinfik'i in Satanás, ma' qa łakha' ye'Łe łete'm qu' newetqethenju'kii. ¿Qa pa'n łunye'j qu'nte' niliyi'ij na' tenek'enheiji' nakha'an?*

27 Ekhweli'ł in łit'itijets in hukinfik'ikii pe' inwo'metets qa ta'lets pa' łet'unha'x na' Beelzebú qa qu' yijaayi'ija aka'an, ¿qa łek łet'unha'xek pa'qu' nata'lijets ne' ijatshenheyi'ł in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'lijupi' nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nit'ilij ewets qu' ijanilik'i.*

28 Qa qu' nata'Łe'ets na' łeqe Espíritu na' Dios in hukinfik'ikii ne' inwo'metets, ma' qa hats jutsiqax in hats nami'ł ewetsju' na' tenek'enheiji' na' Dios.*

29 ¿Pa'n łeqfenye'j łewek pa'qu' nuyetsji' pe'qu'

* **12:23** Ła's pa' David'ik'i ikji' Cristo. * **12:23** 2Cr 1:1; Mt 1:1; Ro 1:3 * **12:24** Mt 9:34; 10:25; Mr 3:22 * **12:25** Mr 3:23-27; Lc 11:17-22 * **12:26** Mt 4:1,10; 13:19; Hch 13:10 * **12:27** 2R 2:7; Hch 19:13 * **12:28** Lc 17:21; 1Jn 3:8

lets'i'ye' pa'qu' net'un jukhew qa' nenitka'mij pekhewe' lewekwekits qu'nte' nojoye' qu' nophe'l? Qu' nophe'l yijat'ij ma' qa' leke'ye' yijat'ij qu' nenitka'mij pe'qu' lewekwekitse'.*

³⁰ Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejui-hife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xlekii.*

³¹ Qa hik ta'lijupi' qu' hit'ilij ewets, in week pakha' qu' naqsiijkii pakha' qu' lunye'je'le pa' ul'ax qa pakha' iye qu' ul'etsik'i le'lijeyi'ij pa'qu' lunye'je'le, qa leke'le qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'ets. Qa pakha'le qu' ul'ax l'anye'je'ets nakha' Espíritu Santo qa' nite' leke'ye' qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'ets.*

³² Pa'qu' lunye'je' qu' nit'ij pa'qu' ewi'l wi'tlijeye' t'ejuyiju'l ha'ne Ła's na' Jukhew, qa leke'le qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'le qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'l nakha' Espíritu Santo qa nite' leke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en, nite' hane'ej ha'ne łahats'ij qa nite' iye pakha' mexe hamik'ui.—*

Pe' najkak jutsiqetsij pe' lei.

(Lucas 6:43-45)

³³ Ha' Jesús qa yit'ijets iye he' fariseol: —Jeh'łji' pa'qu' it'ilijju'ha ekewe'en in t'ejuyets ka' haqsiijkii, ne' najkak le'wis qa le'sitsijek lei, ne' najkak ul'ax qa ul'etsjeek lei, qe ne'ej lei hik ne'ej jutsiqetsij ne'ej najkak.*

* **12:29** Is 49:24; 53:12 * **12:30** Mr 9:40; Lc 9:50; 11:23 * **12:31**

Mr 3:28-30; Lc 12:10; He 6:4-6; 10:26; 1Jn 5:16 * **12:32** Mt 11:19; Jn 7:12; 9:24; Mr 2:10; 10:30; Lc 12:10; 20:34-35; Ef 1:21; Tit 2:12; He

6:5 * **12:33** Mt 7:23; Jn 15:4-7

34 ¡Q'oiq'oyits lélits! ¿Pa'n lunye'j qu' it'ilij pa'qu' le'wise' in ekheweli't qi in ul'etsi't? Qe pakha' topo'oj ha'ne intawe'j qa hik pakha' t'atsji'hi ha'ne ineji'.

35 Pakha' jukhew le'wis qe ta'lets pe' le'sits yenji'ju'kii pa' latawe'j ma' qa t'atsji'fik'i pa' le'wis, qa pakha'le qu' ul'ax jukhewe' qe ta'lets pe' ul'ets yenji'ju'kii pa' latawe'j ma' qa t'atsji'fik'i pa' ul'ax.*

36 Qa yakha' qa hit'ilij ewets qu' namtaxets pa' neluji' qu' week newetjeyutshentax, ma' qa' nen-feelija lekpa' ta'lijupi' in yit'ij pe' ham weju'hi'ij wi'tlijei nite' leke'tax qu' nit'ij.*

37 Qe pe' e'lijei hik pekhewe' qu' nata'lets qu' nenit'ij ewets hatse' yatsathen, qa pe' e'lijei iye qu' nata'lets qu' nenit'ij ewets hatse' qu' ul'axe' qa' atanithenheti.—

Jesús qa wetjeyumtshenti'ijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.

(Marcos 8:12; Lucas 11:29-32)

38 Ma' qa he' uja'x he' fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, hisu'untaxi't qu' k'ewenijha qu' aqsiijkii pa'qu' ham lunye'ji'iju't hats'inha qu' jutsiqetsi'il ye'mha qu' nelisij pa' et'unha'x pa' Dios.—*

39 Ha' Jesús qa yeku't: —Enewe' hane'ej jukhew qi in ul'ets qa nite' ewi'hi'i' iye nakha' yijayantax, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij

* 12:34 1S 24:13; Mt 3:7; 23:33; Lc 6:45; Ef 4:29 * 12:35 Mt 13:52;

Col 4:6 * 12:36 Mt 12:41; Jn 5:29; 1Jn 4:17; Lc 16:2; Hch 19:40; Ro 14:12; He 13:17; 1P 4:5 * 12:38 Mt 16:1; Lc 11:16; Jn 2:18; 6:30; 1Co 1:22

pa'qu' ham lunye'ji'iju't, qa hatsle nite' leke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham lunye'ji'iju't. Ewi'he hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik lunye'je' ka' lunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás.*

⁴⁰ Qe in lunye'jek in i'nji' ka' *Jonás pe' tekutjii pa' qi tejits wetshetk'ewi't neluts qa wetshetk'ewi't najai* (*Jon 1:17*) qa' hik aka' qu' lunye'je' ha'ne Ła's na' Jukhew wetshetk'ewi't neluts qa wetshetk'ewi't najai iye qu' na'nji'ju' ha'ne sehe'.

⁴¹ Kekhewe' Nínive leletsik'i niipha'mkii hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhe'wen qa' nit'ijets qu' les ul'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij. Qe ke' Nínive leletsik'i yili'ij in yaqsiijkii pe' ul'ets in yepi'ye' ek'i ke' nifeli'm ka' Jonas'ik'i, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Jonas'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.*

⁴² Ke' ewi't efu'uk'i qi tenek'enhei ta'łii na' i'wk'uyi'lii qa' neniipha'm hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhe'wen qa' nit'ijets qu' les ul'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij. Qe łakha' ke' efu'uk'i in toxtaxii yemjee na' ta'łji' nakhap seheika' qa namii qu' nepiye' ka' qi hikfeliya'xkii ka' wittata'ak'i Salomón, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Salomon'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.—*

Pa' inwo'met ul'ax in tepilii pa' jukhew.
(*Lucas 11:24-26*)

* **12:39** Mr 8:11-12,38; Lc 11:29-32; Is 57:3; Mt 16:4 * **12:41** Jer 3:11; Ez 16:51; Ro 2:27; Jon 1:2; 3:5 * **12:42** 1R 10:1; 2Cr 9:1

⁴³ Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Pa'qu' ewi'l inwo'met'e in ikik'uifik'i na'aj jukhew qa nekli'ikii pe' yisłaxkii sehel, wo'taxiikii ławapiihiwet'e qa nite'le yi'wen,

⁴⁴ ma' qa yit'ij: “Qa' hapilii iye ke' yitsi' ke' hata'hifi.” Qa in tepilii qa yi'wen in ham i'ni'ifi. Hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye.

⁴⁵ Ma' qa ik iye qa ikii pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) inwo'metets les qi in ul'ets wiikfik'i qa t'eqe'mets qa week enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Ma' qa les qi'ija in ul'ax nite' hik łunye'j pa' yojoo in łunye'jtax. Aka'an hik aka' qu' łunyejeje' hatse' enewe' ul'ets jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij.—*

*Pe' lenene qa pe' lek'injats pa' Jesús.
(Marcos 3:31-35; Lucas 8:19-21)*

⁴⁶ Ha' Jesús in mexe iyetik'ui hekhewe' olots jukhew qa' efuts iye, qa namtaxets ke' lenene qa he' lek'injats iye qe nifaakateyutaxets qa amaneilefik'i.*

⁴⁷ Qa ewi'l ha' yit'ijets ha' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats ha'niite' amaneyi'fik'i, nifaakateyutax ewets.—

⁴⁸ Qa yeku'l ha' Jesús hakha'an, qa yit'ijets: —Łek pekhe' nene qa lek pekhewe' iye k'injats?—

⁴⁹ Ma' qa t'apsiiji'teje'm he' l'ijatshenhei qa yit'ij: —Enewe'en k'injats qa nene iye.*

⁵⁰ Qe pa'qu' łunye'je' qu' naqsiikii pa' yisu'un na' Tata i'ni' na' wa's, qa hik ha'ne k'inij qa k'inja' iye qa nene iye.—*

* **12:45** He 6:4; 2P 2:20 * **12:46** Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * **12:49** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * **12:50** Mt 6:1; 7:21; Jn 15:14; He 2:11

13

*Yejeyumtshenijupi' pa' ewi't iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8)*

¹ Hik kakha' ka' nełuji' qa ikik'uifik'i ke' wititsi' ha' Jesús qa i'niju' ha' lotkoyek ke' kali'.

² Qa olootsija he' nekii, qa hik ta'lijupi' ha' Jesús in t'ilitji'ju' ke' qi'ik'i witinhitjii qa i'nji'ju' qa hekhewe'le jukhew qa efuts iye qa amaneyi' ha' lotkoyek ke' kali'.*

³ Ma' qa iyetik'ui qa olots ke' wekwek in yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —Ewi't pa' jukhew iwenq'enhena'x ikii pa' lewenq'enhe'wet.*

⁴ In we'nq'en qa namji'ju'kii pe' uja'x loqoloi pa' wit'ikheyi'j, qa namii pe' junatai qa tuj.

⁵ Qa pekhewep qa namji'ju'kiyek pa' t'un sehe' qe uteket, qa nite' qi pa'qu' sheeeyi'ija. Enewe' loi qa aje'eł ta'ł qe nite' akaptaxju' pa' shee'ija.

⁶ Qa in nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij aje'eł, qe nite' ijetits pe'qu' lefitetsiye' qa yisłax aje'eł.

⁷ Qa pekhewep iye loi qa namji'ju'kiyek pa' tiiket, qa pa' tiiket in qitspha'm qa tik'eyijju' qa yitah'meten.

⁸ Qa pekhewep iye loi qa namji'ju'kiyek pa' le'wisji' sehe' qa itahimetsits qa na'l iye pe' lei. Uja'x pe' yamets cien (100) pe' ta'ł in ewi'łtax pe' lo' qa uja'x pe' sesenta (60) yamets in ewi'łtax pe' lo' qa uja'x iye pe' treinta (30) in ewi'łtax pe' lo'.*

* **13:2** Mr 3:9; Lc 5:3 * **13:3** Mt 13:10,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 4:2 * **13:8** Gn 26:12; Mt 13:23

⁹ Pa'qu' nana'l lekfiye' qa nepiye'ek'iha aka'an.—
*

Inhats'ek kekhewe' yejeyumtshenijupi'.

(Marcos 4:10-12; Lucas 8:9-10)

¹⁰ He' l'ijatsshenhei qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús qa nifaakanij: —¿Inhats'ek in hit'iji' in l'iyetik'ui hekhewe' jukhew qa efuts iye kekhewe' wekwek in lejeyumtshenijupi'?—*

¹¹ Ha' Jesús qa yeku't: —Qe ekheweli't lexke'ej na' Dios qu' enikfe'li'lets ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewe'le'en qa nite' lexke'ej na' Dios qu' nenikfe'lets.*

¹² Qe pa'qu' hats nana'li'm, qa' les netesti'yij iye, ma' qa' les qiyi'ija pa'qu' nana'li'm. Qa pakha'le hami'm, qa' netitkamhiti'yij iye pa' lammi's in na'ltaxi'm.*

¹³ Qa hik ta'lijupi' in hit'itij'e' in k'iyeti't ek'ui ke' wekwek hejeyumtshenijupi'. Qe lekhewel yejelleju' qa nite'le yi'weenija. Tek'entaxik'i qa nite'le yepi'ye' ek'i, nite' nikfe'lik'i iye.*

¹⁴ Aka'an in lunyejei nekhewe'en ma' qa hats yafits kakha' yit'ij ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: “Yepi'ye'tax qa nite'le nikfe'lik'i. Yejeltaxju' qa nite'le yi'wen.*

* **13:9** Mt 11:15; 13:43; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7,11,17,29; 3:6,13,22

* **13:10** Mt 9:10; 13:35; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * **13:11** Mt 11:25; 19:11; Jn 6:65; 1Co 2:10; Col 1:27; 1Jn 2:20,27 * **13:12** Mt 25:29; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2; Stg 4:6

* **13:13** Dt 29:4; Is 42:19-20; Jer 5:21; Ez 12:2; Mt 15:10; 16:12; 17:13; Mr 8:21 * **13:14** Mr 4:12; Lc 8:10; Jn 12:40; Hch 28:26-27; Ro 11:8

15 *Qe pe' laqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i. Yit'onik'i lekfiu qa yit'onik'i iye totoi. Qa qu' nite' hik aka' lunyejeje', in yejeļju' qekha ni'wentax, in yepi'ye' ek'i qekha netk'entaxik'iha, qekha nenikfe'ltaxik'i iye pe' laqjamtikineyejeikii ma' qekha nink'aihittax qa yakha' qekha hentintaxju'." (Is 6:10)**

16 *Qa ekheweli'ł qa' e'le'sitsi'li'mkii qe na'l ne' otoyil'ł qa li'wenil'kii qa ne' ekfiyi'ł iye qa łepiye'elkii.**

17 *Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets in olotstax ke' profeta'ik'i qa ke' yatsathen jukhewik'i yisu'untax qu' ni'wen ha'ne hane'ej li'weni'ł qa nite'le yi'wen. Yisu'untax qu' nepiye' ha'ne hane'ej łepi'ye'eł qa nite'le yepi'ye'.—**

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.

(Marcos 4:13-20; Lucas 8:11-15)

18 *Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Ek'eni'ł, hane'ej qu' henfel ka' ikji'ha pa' ewi'ł iwenq'enhena'x.*

19 *Week pa'qu' nepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios, qa nite'le nikfe'lik'i, qa hik lunyejei pekhewe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Qa nam na' inwo'met qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' łatawe'j.**

20 *Qa pe' łoi namji'ju'kiyek pa' uteket qa hik lunyejei pe' yepi'ye' ek'i ke' wi'tlijei qa t'eku'mi' aje'eł qa łesitsi'mik'iha.**

* **13:15** Mt 15:8; He 5:11 * **13:16** Lc 10:23-24; Mt 16:17; Jn 20:29

* **13:17** Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * **13:19** Mt 4:23; 5:37; 6:13

* **13:20** Is 58:2; Ez 33:31-32; Mr 6:20; Jn 5:35

21 Qa in nite'le ijetits pe'qu' lefitetsiye' qa nite' t'unitsji'. In tajaajinhetti qa wenit'ijetskii pe' ul'ets ma' qa yo'qmositij qa yili'ij aje'eł.*

22 Qa pekhewe' loi namji'ju'kiyek pa' tiiket qa hik lunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i ekewe' wi'tlijei, qa lesle in yamitfik'i in yitawje'meten ekewe' wekwek, qa pa' leqsu'unka'xij ekewe' wekwek qa qi in yawitji. Qa week ekewe'en tit'oyijju' kekhewe' wi'tlijei, ma' qa ham leye'.*

23 Qa pekhewe' loi namji'ju'kiyek pa' le'wisji' sehe' qa hik lunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' wi'tlijei qa nikfe'lik'i. Ma' qa hik pekhewe' qa na'l yijat'ij pe' lei, ewi'ltax pe' lo' qa yamets cien (100) pe' lei, qa pekhewep qa yametsek sesenta (60) qa pekhewep iye qa yametsek treinta (30) pe' lei.—

Pe' ul'ets wit'enheiju' we'nenji'ju' pe' trigo.

24 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye wekwek yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j na'aj ewi'ł jukhew in yeni'ju' ne'ej le'sits loqoloi na'aj lewenq'enhe'wet.*

25 Qa in hats week ima'ju' qa namii pa' ewi'ł l'ejuihife qa yeni'ju' ek pe' loqoloi ne'ej cizaña* hik lunyejeitax trigo pa' witwenq'enhe'wet'ij pe' trigo, ma' qa ik iye pakha'an.

26 Qa in hats qhufje'm pe' trigo ma' qa hats laxaji' pe' lei, qa lunyejeijjek iye pe' cizaña we'nenji'ju' in teiji'jek.

* **13:21** Mr 4:17; 10:30; Hch 8:1; 13:50; Ro 8:35; 2Co 12:10 * **13:22** Ro 12:2; 2Ti 4:10; 1Jn 2:15; Mt 19:23; Mr 10:23; 1Ti 6:9-10; 2Ti 4:10

* **13:24** Mt 18:23; 20:1; 25:1; Mr 4:26,30 * **13:25** Ne'ej cizaña, hik lunyejeitaxia ne'ej trigo, qa nikhewe'li'ij lei qa pakha' lunyejei.

27 Ma' qa pe' yithayiki qa nifelii pa' yatsat'axij pa' wit'enekju': "Yaqa patun, in le'sitstax ke' loi l'eniju' na' ewenq'enhe'wet ʔqa pa'n qu' nata'ʔji' ne' cizaña in latalifetsij?"*

28 Qa yit'ij pa' patun: "Na'l na' i'nejuihife t'ejtenijji'ju' pa'aj in yenji'ju'." Pekhewe' t'ithayii qa nifaakanij iye: "ʔMe hisu'un qu' haki'ʔii qa' henit'ilijik'i?"

29 Qa pakha'an qa yit'ij: "Nite', qe qu' enit'ilijpha'm ne' cizaña qa i'nʔi'i qu' enit'ilijpha'm iye ne' trigo.

30 Iwejinle eku'ni'ʔij qu' week nata'ʔi'ʔ iʔtu'ui qu' netenittaxijji' ne' trigo. Qa qu' namtaxets qu' netenit'ijji' ma' qa' hit'ijets nekhewe' qu' nenit'ijji': 'Ojohoni'ʔ qu' ant'a'ʔijji' ne' cizaña qa isifini'ʔ je'mkii hats'inha qa' netene'ʔju', qa nekhewe'le trigo qa' eni'ʔifi ne' yextsi'ij.'"—

Ne'ej mostaza ʔo'.

(Marcos 4:30-32; Lucas 13:18-19)

31 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye yejeyumt-shenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik ʔunye'j iye ne'ej mostaza ʔo' na'aj jukhew in yeni'ju' pa'qu' leq'ejinqa'wet'e.*

32 Yijaa'ija pe' ʔo' in hik pekhe' les in nite' qi pe' week ʔoi. Qa in ta'ʔ qa les q'ipha'm, nite' ʔuk'elpha'm pekhewep wit'enheiju' ne'ej ʔesejets (hortalizas) qe q'ipha'mha ma' qa najkak'ij. *Ma' qa namii ne'ej junatai qa tupiiji' ne'ej ʔakjil.*— *(Ez 31:6)**

* **13:27** Mt 10:24; Col 3:11; 4:1; Ap 1:1 * **13:31** Mt 13:24; 17:20; Lc 17:6 * **13:32** Sal 104:12; Ez 17:23; Dn 4:12

*Pe' levadura.
(Lucas 13:20-21)*

³³ Ha' Jesús qa nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j iye ne'ej levadura, ne'ej ewi'l' efu in yetsjikiniy na'aj fo'ji' qitaxji' qa lammistax levadura. Ma' qa in hats yamje'mha qa yiju'fjufinhetik'i ma' qa les in qi'ija na'aj fo'ji'.—*

*Jesús qa nifel pe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:33-34)*

³⁴ Week qa iyetjiik'ui ha' Jesús he' jukhew qa efuts iye qa uja'xle qa yitjiiji' ne'ej yejeyumtshenijupi', qa ham pa' qu'nte' nejeyumtsheni'ijupi' qa iyetjiik'ui,*

³⁵ qe qa' nasinik'iha kakha' hayiits yit'ij pa'aj pa' ewi'l' profeta'ik'i in yit'ij: —*Hit'iji' hatse' pe'qu' newetjeyumtshenti ijupi' qu' nek'iyetik'ui. Hit'ij hatse' kekhewe' wekwek nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets in iptu'uk'iek in i'nk'a wanaqsijkii ha'ne week sehe'.*— (Sal 78:2)*

Pa' ikji'ha pe' ul'ets we'nenji'ju' pe' trigo.

³⁶ Ha' Jesús qa wetfeli'm hekhewe' jukhew qa efuts ma' qa uyifi ke' wititsi'. Qa hik hakha'a' he' l'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Enfeli'l' ye'mha pakha' ikji'ha pekhewe' cizaña we'nenji'ju' pa' wit'enekju'.—*

³⁷ Ha' Jesús qa yeku'l' qa yit'ij: —Pakha' yenju' pe' le'sits loi hik ha'ne ha'ne La's na' Jukhew.

* **13:33** Gn 18:6; Ga 5:9 * **13:34** Jn 10:6; 16:25 * **13:35** Ro 16:25-26; 1Co 2:7; Ef 3:9; Col 1:26 * **13:36** Mt 13:3; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32

³⁸ Qa pa' witwenq'enhe'wet qa hik ha'ne ha'ne week sehe' ipji'. Pe' le'sits loi qa hik pekhewe' pe' lelits na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa pekhewe'le cizaña hik pekhewe' pe' lelits nakha' ul'ax.*

³⁹ Qa pakha' l'ejuihife in yenju' qa hik nakha' na' inwo'met. Qa in tenit'ijji' pe' lei qa hik lunye'j qu' namtaxets pa' lahats'ij qu' hame' ha'ne week sehe'. Qa pekhewe' nit'ijji' pe' lei qa hik nekhewe' ne' angelits.*

⁴⁰ Qa hik lunye'j iye in ewi'l we'neni' pe' cizaña, qe qa' netene'lju', qa' hik lunye'je' iye hatse' qu' namtaxets pa' lahats'ij qu' hame' ha'ne week sehe' ipji'.*

⁴¹ Ha'ne La's na' Jukhew yukinii hatse' ne' laqa angelits nakha' tenek'enheiji', qa' nant'a'aiji' week nekhewe' inqaqsijkinenjiijkii na' ul'ax qa nekhewe' iye yaqsiijkii na' ul'ax in i'ntaxji'teje'm.*

⁴² Qa' niwumik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa hikna' qi qu' nejtsi'le'e' wetju'l, qa qi iye qu' nat'aiji' lek'unhetii.*

⁴³ *Ma' qa pekhewe' yatsathen qa' netujjiha hatse' in lunye'jek ne' junu' (Dn 12:3) qu' hats nantaxji'teje'mha na' tenek'enheiji' na' Latata. Pa'qu' nana'l lekfiye' qa' nepiye'ek'i aka'an.—**

Pe' ewi'l qi inyetax tat'inhetiikii.

⁴⁴ —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j iye ne'ej ewi'l qi inyetax wekwek in tat'inheti'yi'kii pa' ewi'l

* **13:38** Mt 8:12; Jn 8:44; Hch 13:10; 1Jn 3:10 * **13:39** Jl 3:13; He 9:26; Ap 14:15 * **13:40** Mt 24:3; 28:20 * **13:41** Sof 1:3; Mt 8:20; 18:7; 24:31 * **13:42** Ap 1:15; 9:2; Mt 8:12; Ap 19:20; 20:10 * **13:43** Mt 11:15; 1Co 15:42

l'ejinqa'wet. Qa ewi'l pa' jukhew yi'wen qa yayaxkit iye in yat'inkii iye, qa qi in le'wisi'mkii qa wapilii pe' lets'i' qa week t'ihinij pekhewe' lewekwekits ma' qa taqha'yets pa' l'ejinqa'wet yat'inikii pe' ewi'l wekwek qi inyetax.—*

Pe' ewi'l inyetax ute lasi' perla.

⁴⁵ —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j iye aka'an, na'aj ewi'l t'ihinij wekwek, in wo'oi ne'ej inyetets le'sits utel letits perlas.

⁴⁶ Qa in yi'wen pekhe' les in le'wis perla, qa wapilii pe' lets'i'. Ma' qa week t'ihinijkii pe' lewekwekits ma' qa' taqha'yets pekhe'en.—*

Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hik lunye'j iye ne'ej ewi'l witq'ehemki'.

⁴⁷ Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j iye ne'ej ewi'l witq'ehemki' tewumhitijji'ju' na'aj iweli' qa olotsji' lunyejeife wetju'l lejits witq'ehemkinel.*

⁴⁸ In topo'oj pe' witq'ehemki' qa pekhewe' teq'ehemkii qa yetsinijetspha'm pa' l'isla'wet qa i'nijupju'kii qa yejelji' pe' le'sits qa yenji' pe' canastul qa pekhewe'le ul'ets qa yiwu'mlekii.

⁴⁹ Hik qu' lunye'je' hatse' qu' nanaxtaxijik'i pa' lahats'ij. Qa' nak ne' angelits qu' nant'a'ajji' ne' ul'ets in wenetsji'ltaxi'l ne' yatsathen,*

⁵⁰ ma' qa niwu'mik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa' hik nakha'a' qu' qi qu' ne-jtsi'le'e' wetju'l qa' qi iye qu' nat'ajji' lek'unhetii.*

* **13:44** Is 55:1; Fil 3:7-8; Ap 3:18 * **13:46** Pr 2:4; Mt 7:6 * **13:47** Mt 3:2; 13:44; 22:10 * **13:49** Mt 13:39-40; 25:32 * **13:50** Mt 8:12; 13:42

51 ¿Me week qu' enikfe'li'lik'i ekewe'en?—
Hekhewe'en qa yeku'l: —Ehe, Yatsat'axyij.—

52 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Qa hik ta'lijupi' na'aj ewi'l i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei (ley) in tetwek'ela'xets qa i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata, ma' qa hik hunye'j na'aj ewi'l jukhew yatsat'axij ne'ej wititsi' in nikfe'lets qu' ni'nq'ethinij pe' lewekwekits pe' ink'aihits qa pe' lawa'mhits iye.—*

Jesús qa yamii pa' Nazaret.

(Marcos 6:1-6; Lucas 4:16-30)

53 In yili'ij ha' Jesús in nifel eke' wekwek yejeyumtshenijupi' pa' hunye'jkii, ma' qa ikik'ui ha' witset.

54 Qa yamii ha' letseet'ija qa hik hakha'a' qa i'nq'ijatshenifi ke' judiol le'lijtsitjii. Qa he' jukhew qa qi in yitjulaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ta'hiji' hane'en week ekewe' nikfe'lets? ¿Qa pa'n ta'hiji' iye pa' let'unha'x in yaqsiijkii eke' ham hunyejeji'iju'l?*

55 ¿Me nite' hik ha'ne la's ka' ewi'l carpintero'ik'i? ¿Me nite' hii ke' lenene María, qa he' lek'injats qa Jacobo (Santiago), qa ha' José, qa ha' Simón qa ha' Judas iye?*

56 ¿Me nite' hik ha'ne iye i'ni' he' lek'injai? ¿Qa pa'n ta'hiji' hane'en week ekewe' wekwek?—

57 Qa aka'an in ta'lijupi' qa nite' nek'enheyu'ets. Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Ham pa'qu' profetaye' qu' nite' nineqjunu'ye', qa ni'kha'hi'ij letsetitstaxija' qa letsit'taxija iye qa hik ne'ej qa nite' neqjunu'uj.—*

* 13:52 Mt 12:35; 28:19 * 13:54 Mt 2:23; 4:23; 7:28 * 13:55 Mt 12:46; 13:55; Mr 6:3; Lc 3:23; Jn 6:42; 7:5; Stg 1:1; Jud 1 * 13:57 Jer 11:21; 12:6; Lc 4:24; Jn 4:44

58 Qa hik ta'lijupi' in nite' olots ke' yaqsiijikii wekwek ham lunye'ji'iju't hakha' witset qe he' tetseti'yi' qi in yeqeku'.

14

Talanhetii pa' Juan Bautista'ik'i.
(*Marcos 6:14-29; Lucas 9:7-9*)

1 Hik akaa'ijha ka' lahats'ij, ha' Herodes tenek'enhe'yi' ha' Galilea qa i'ye'ej ke' yaqsiijkii ha' Jesús in ham lunyejeyi'iju't.*

2 Qa yit'ijets pekhewe' leqejkunenhei: —Hik kakha' Juan Bautista'ik'i. Hats ila'x iye. Qa hik ta'lijupi' in na'li'm pa' qi let'unha'x qa leke' in yaqsiijkii pekhewe' ham lunyejeyi'iju't.—*

3 Qe ha' Herodes t'eku'mi' pa'aj ka' Juan'ik'i qa yophe't lokoyei qa yenifi iye pe' witq'ophehitjii, qe ta'lets pa'aj pe' ewi't efu lii Herodías lewhe'ye'tax pa' lek'inij lii Felipe.*

4 Qe ka' Juan'ik'i yittaxijets pa'aj: —Nite' inek lenexke'ej kakha'an qu' ewhe'ye'yi'ij nekhe' efeli'tstax.—*

5 Qa ha' Herodes in neqek'uyu'taxij pa'aj ka' Juan, qa niijiweiki'iju't iye pa' witset, qe titi-jiti'yijetsha ka' Juan'ik'i in ewi't profeta.*

6 Qa in ink'ayik leqe'ninqa'p ha' Herodes, qa ke' lasi' ke' Herodías qa t'otoyijup pekhewe' namii in leqe le'wis nehu pa'aj. Ha' Herodes qa qi in yisu'unijji' pa'aj ke' inanyi' in t'otoyijup.

* 14:1 Mr 8:15; Lc 3:19; 13:31; 23:7; Hch 4:27; 12:1; 13:1

* 14:2

Mt 16:14; Mr 6:14; Lc 9:7 * 14:3 Mt 4:12; 11:2; Jn 3:24

* 14:4

Lv 18:16; 20:21 * 14:5 Mt 11:9; 21:26,46

⁷ Qa hik ta'lijupi' in weniwjutsiqeniji'mha qu' yijaayi'ija qu' netisij pa'qu' niyinijets.

⁸ Ke' inanyi' in tayajaxti'yetskii pa'aj yiyaji'etskii pa'aj ke' lenene, ma' qa yit'ij: —Hisu'un qu' entshen hane'ejija ha' leila' ha' Juan Bautista. Enji' tok'oye'.—

⁹ Aka'an qa qi in nite' yi'sinhettaxi'mkii pa'aj ha' Herodes, qa hatsle tetfelijha in weniwjutsiqen qa week iye yepi'ye' ej pe' namii pa' leqe le'wis nefu. Ma' qa inaqyaji'ij qu' netetka'xii qa' netesti'yij.

¹⁰ Ma' qa inq'ukinii qu' ne'nisa'xii ka' leila' ka' Juan'ik'i pe' witq'ophehitjiyii.

¹¹ Ma' qa tetka'x pa'aj ka' leila' ka' Juan'ik'i i'nji' pa' tok'o qa testi'yij pe' inanyi' qa yeka'xiiji' pe' lenene qa tisij pa'aj.

¹² Qa namii pa'aj he' l'ijatshenhei ka' Juan'ik'i qa yeka'x pa'aj qu' netijik'ui. Hekhewe'en qa nifelii ha' Jesús ka' lenifenyelj ka' Juan'ik'i.

Jesús qa tisij pe' taqats pe' cinco mil (5.000) jukhew.

(Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

¹³ In i'ye'ej ha' Jesús ka' Juan'ik'i in talanhetii pa'aj, ma' qa ikkii uja'xlekii qa i'nji' ke' wihin'hitjii qu' namijiiteje'm ha' ham i'ni'i'. Ma' qa in nikfe'lets he' week witsetits hekhewe' jukhew qa efuts iye pa' t'ejuiji', qa yijayanpha'm qa t'otsleju' in yamik'ui ha' t'ejuiji'.

¹⁴ Qa in t'ilittaxpha'm ha' Jesús qa yi'wen in olootsija he' nijayan. Qa qi in neq'eletij qa nikinju' iye he' wanqaats'etaxju'.*

* **14:14** Mt 4:23; 9:36

15 In hats metju' junu', he' f'ijatshenhei qa ikets qa yit'ijets: —Hats metiyu'ju' ne' junu' qa ha'ne ju'uni' ham pa'qu' na'ni'. Yape it'ijets ene' jukhew qa efuts iye qu' napilii he' witsetits lelits hats'inha qu' nataqha'yets laqatse'.—*

16 Qa yeku't ha' Jesús: —Inye'jlu' qu'nte' napile'kii. Ekheweli't qu' hsi'hij pa'qu' netuj enewe'en.—

17 Qa yeku't iye he' f'ijatshenhei: —Uja'xle inek ene' na'l ine'm lee'fij (5) ene' pan, qa wetsjuk ene' sehets, qa uja'xle.—

18 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi't met pekhewe'en.—

19 Ma' qa yiyaji'ijets qu' nanaqsijju' qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket week hekhewe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa t'eku'mi' ke' lee'fij (5) pan qa ke' wetsjuk sehets qa yejeletspha'm na' wa's qa yit'ijetspha'm le'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa tisij he' f'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' he' week jukhew qa efuts iye.*

20 Qa weekij in tuj qa hats i'inijju'. Qa he' f'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' lapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii he' doce (12) canastul qa topolij.*

21 Inhi' qu' leefij mil (5.000) uja'x namets he' jukhew tuj ke' pa'n. Qa hekhewe'le efuts qa ome-hets iye qa nite' wetjeyumtshen.

*Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Marcos 6:45-52; Juan 6:16-21)*

* **14:15** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16
1S 9:13; Mt 26:26; Mr 8:7; 14:22; Lc 24:30; Hch 27:35
16:9; Mr 6:43; 8:19; Lc 9:17; Jn 6:13

* **14:19**
* **14:20** Mt

22 In naxijik'i aka'an, ma' qa ha' Jesús qa aje'eł yiyaji'ets he' I'ijatshenhei qu' aje'eł nathayiniji-iteje'm ke' witinhitjii ha' łajaika' ai, qa łakha'le qa' mexe newetfeli'm he' jukhew hats'inha qu' napilkii.

23 Qa in hats yili'ij in wetfeli'm he' olots, ma' qa ikik'ipha'm ke' utek ewi'łekii qe qa' niyin. Ma' qa in hats najaleikii qa menjiit amani' ewi'łekii.*

24 Qa kikhe'le witinhitjii qa hats toxik'iteje'mha, qa ke' leqe t'uyuyuyits ha' iweli' qitsik'i qa yiwu'miju'łkii ke' witinhitjii qa nite' ju'f qe t'ejuyiju'ł ka' t'unik'i.

25 Ma' qa in hats ipłu'uikii pa' nełu ha' Jesús qa yijayanpha'm hekhewe'en t'otsipji' ha' iweli'.*

26 He' I'ijatshenhei in yi'weniju'ł in t'otsipji' ha' iweli' qa qi in nižiwei, qa yit'ijju': —iPeyijat'ij, ma wit-si'ng'alek hane'en!— Ma' qa yeqełtsi'le'ej wetju'ł qe qi in nižiweitax.

27 Qa aje'eł yit'ijets ha' Jesús: —iłkesimeni'ł! Yakha'le, e'nižiweikitek'ł.—*

28 Qa ha' Pedro qa yeku'ł qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' hik akhaayi'ija qa it'ij yiwets qu' henek ei na' łani' na' iweli'ipji'.—

29 Qa yit'ij ha' Jesús: —iTe'łun!— Qa ha' Pedro qa t'ilit'ik'uiju' ke' witinhitjii qa t'otsipji' ha' iweli' qa ikii ha' Jesús.

30 Ha' Pedro in yi'wen in t'unik'i qa nižiwei, ma' qa nikheyu'ju' qa tayai, qa yit'ij: —iEtsi'fen wat'ij, Yatsat'axyij!—

31 Ha' Jesús qa aje'eł yijin ha' łokoi qa t'eku'mi', qa

* 14:23 Lc 6:12; 9:48 * 14:25 Mt 24:23; Mr 13:35 * 14:27 Dt 31:6; Is 41:13; 43:1-2; Mt 17:7; Lc 2:10; Ap 1:17

yit'ijets: —Hayits qa nite' qi pa'nte' eqekuye'jtax.
¿Inhats'ek in l'ingekutaaxkii?—*

³² In t'ilitji'ju'kii ke' witinhitjii, ma' qa qeesik'ui
ka' t'unik'i.

³³ Ma' qa hekhewe' i'nji' ke' witinhitjii qa
wonokok'enijupju'kii ha' Jesús qa yit'ijets: —
¡Qete'e' yijaa'ija in akha' pa' Łaa'sija pa' Dios!—*

Jesús qa yamii pa' sehe' Genesaret.

(Marcos 6:53-56)

³⁴ Qa yamiiteje'm ha' Łajaika', qa t'ilit'ipha'mkii
ha' sehe' Genesaret.*

³⁵ He' tetseti'yi' qa nikfe'lij ha' Jesús ma' qa aje'eł
yamipji' łenihe't week ha' sehe' qa tetka'xiikii he'
wanqaats'eju'.

³⁶ Qa iyinijets qu' niwejinh'i'ij qu' net'eku'metskii
ha' l'aka'the' eiju' ha' l'uihitjii he' wanqaats'eju'.
Qa week he' hats t'eku'mets qa naxpa'lij pe'
łatsheitax.*

15

Na'aj yiwuł'enhət pa'qu' jukhewe' ta'łii łeji'.

(Marcos 7:1-23)

¹ Ma' qa nekets ha' Jesús he' uja'x fariseol qa he'
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'łijeı ta'łii ha' Jerusalén
qa nifaakan qa yit'ijets:*

² —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' tek'enik'i
kekheve' yittaxij inwets pe' inaqwa'mhıtsik'i qu'

* **14:31** Mt 6:30; 8:26; 16:8 * **14:33** Sal 2:7; Mt 16:16; 26:63; Mr
1:1; Lc 4:41; Jn 11:4 * **14:34** Jn 6:24-25; Mr 6:5; Lc 5:1 * **14:36**
Mt 9:20; Mr 3:10; Lc 6:19; Hch 5:15 * **15:1** Mr 3:22; 7:1-23; Jn 1:19

jintaqsiijkii? Enewe'en nite' wa'nqa' eku'nju' qa tekji'ijju'.—*

³ Qa nifaakanijek ha' Jesús qa yit'ij: —¿Inhats'ekek ekheweli't in nite' f'ek'eni'lik'i ka' yit'ij na' Dios qa e'mehe'elij in f'ek'eni'lik'i ke' te'lijeite ke' lawa'mhitsik'i?

⁴ Qe na' Dios yit'ij: “*Ek'eenetsha qa iwqinhet iye atata qa eneneye' iye*” (Ex 20:12) qa “*pa'qu' nit'ijets ut'ets te'lijei pa'qu' latataye' qa lenene iye qa' hikpa' qa' hats jutsiqaxe' qu' nawa'm.*” (Ex 21:17)*

⁵ Qa ekheweli't in hit'ijets pa'qu' jukhewe' in teke' qu' nit'ijets pa'qu' latataye' qa lenene iye: “Nite' teke' qu' he'yifti'ts ewets qe week ke' na'lji'ijtax ye'm qa hetisji'ij pa' Dios.”

⁶ Pakha' qu' nit'ij aka'an ma' qa hats nite' yiwqinhet pa'qu' latataye' qa leneneye' iye. Ekheweli't liwu'milfik'i qa hili'ij iye ka' yittaxijha na' Dios, ma' qa hijayani't hane'ej pe' e'lijeik'i't.

⁷ Ekheweli't e'jtitsitsi't hik ejunyejeyi't qu' wet-sjuk'e pe'qu' ejusitsi't! Yasinik'iha ka' yit'ij ewets ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij:

⁸ “*Ha'ne witset te'lijeite tsiwqinhettax qa nekhewe'te tatawjets qa tots ye'miia.*” (Is 29:13)*

⁹ Nite' weju'tij in tsijayantax, ke' i'nq'ijatshenij te'lijeite ene' jukhewle.”— (Sal 78:36)

¹⁰ Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets he' week jukhew qa efuts iye qa yit'ijets: —Ek'eni'tha qa' menikfeli-tik'iha iye.

* 15:2 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; 11:38; Jn 12:16; Ga 1:14; Col 2:8; He 11:2 * 15:4 Dt 5:16; Ef 6:2; Lv 20:9 * 15:8 Ez 33:31; Col 2:22; Tit 1:14

11 Na'aj timju' na'aj jukhew qa efu iye nite' hik ha'ne qu' niwu'enhēt, qe pa' yiwu'enhēt yijat'ij pa'qu' jukhewe' qa efu iye, ta'hii leji'.—*

12 Ma' qa he' l'ijatsshenhei qa we'tmetinhēti'm qa yit'ijets: —¿Me nite' lenikfe'lets nekhewe' fariseol in nayu'kii in nepi'ye'ej kakha' lit'ij?—

13 Qa yeku'l ha' Jesús qa yit'ij: —Week pe'qu' wit'enkiye'ju' in nite' yenju' na' Tata i'ni' na' wa's, qa' netenit'ijpha'm weekij lefitetsii.*

14 Iwejinhi'il nekhewe'en ek'enhi'itets, qe nekhewe'en puk'alets yojo'ok'oi pekhewep iye puk'alets. Qu' puk'ale' pa'qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'al, ma' qa' week nanamik'iju'kii pe'qu' koomojiju'ye'.—*

15 Ha' Pedro qa yit'ijets ha' Jesús: —Etsfeliki'mha pa' ikji'ha kakha' lejeyumtshenijupi'.—*

16 Qa yeku'l ha' Jesús: —¿Me ekhewepi'l iye qu' mexe nite' enikfe'li'lik'i?

17 ¿Me nite' lenikfe'li'hik'i in week na'aj uyii pa'qu' witeji'ye' qa yamiiju' lekutjii ma' qa i'nk'ale qa ikfik'i iye?

18 Qa pakha'le t'atsji'hii witeji' qa ta'hiju' wit-tawe'j, qa hik ha'ne yijat'ij in yiwu'enhēt pa'qu' jukhewe'.*

19 Qe wittawe'j ta'hiju' ekewe'en: ul'ets witaq-jamtikineyejeikii, teqek'ui, wanawitji'il pakhape' i'nhi' pekhepe' in hats tewhe'yeitax, wanaw-itjii'il pakhape' i'nhi' pekhepe' in mexe ham-

* 15:11 Mt 15:18; Mr 7:15; Hch 10:14-15; 21:28; He 9:13; 1Ti 4:3

* 15:13 Is 60:21; 61:3; Jn 15:2; 1Co 3:9 * 15:14 Mal 2:8; Mt

23:16,24; Lc 6:39 * 15:15 Mt 13:36; 15:10,11; Mr 7:17 * 15:18

Mt 12:34; Stg 3:6

tax lewhe'ye'ye', t'ejtenkii, ejtitsits wotk'onli'imkii pe'qu' netnek'enhei qa wotk'onli'ijkii iye pa'qu' hamtax leq'inye'je'.*

²⁰ Ekewe' wekwek hik ekewe' yijat'ij in yiwul'enhet pa'qu' jukhewe' qa efu iye. Qa qu' jin-tekle in mente' jiwanga'tax qa nite' jiyiwul'enhet.
—*

*Ewi'l pe' efu tujtseika' ta'ji' nekets pa'aj pa' Jesús.
(Marcos 7:24-30)*

²¹ Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' i'ntaxi' qa yamii hakha' sehe' te'weyij he' witsetits Tiro qa ha' Sidón.*

²² Ewi'l ke' efu canaán leleki' i'ni'kii hakha' sehe' qa nekets ha' Jesús yit'unhetik'i in iyet qa yit'ij: —Yatsat'axyij, Ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij. Ke' yasi' i'nji' pa' ewi'l inwo'met qi in yawtsheten.—*

²³ Qa nite' yeku'l ha' Jesús. Qa he' l'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Iyaji'ets ne' efu qu' nak. Jiyijayanijpha'mkii in iyet. Nite' yili'ij.—*

²⁴ Jesús qa yit'ij: —Na' Dios ts'ukinijetsju' qu' howo'oikii hekhewe' hamitstaxiikii kots'etets Israel lelets.—*

²⁵ Qa ke' efu qa wonokok'eni'ju' l'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ifti'ts qeku'n yiwets wat'ij.—

* **15:19** Ef 4:31; Col 3:8; 1Ti 6:4; Ex 20:13-16; Ga 5:19-21; Stg 2:4

* **15:20** Mt 11:18; Mr 7:2,5; 1Co 6:9-10 * **15:21** Mt 11:21; Mr 7:24

* **15:22** Gn 10:15,19; Jue 1:30-33; Mt 4:24; 9:27 * **15:23** Mt 10:1;

26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **15:24** Mt 10:6,23; Mr 7:27; Jn 4:22; Ro 15:8

26 Qa ha' Jesús qa yeku't: —Nite' le'wisijupi' qu' netitkamhiti'yij na' pan enewe' omehets ma' qa' netesti'yij ne' nunajits telits.—*

27 Qa ke' efu qa inku't qa yit'ij: —Ehe, Yat-sat'axyij, qa tujle iye ene' nunajits telits ne'ej laqamhiliiju' na'aj lenilayets namifikii na'aj mesa.—

28 Ma' qa yit'ij ha' Jesús: —Efu, hayits qa qi in nite' lesqeku'. Hane'ej qa' lunye'je' pakha' hats lisu'un qu' lunye'je'.— Qa hik akaa'ijha pa'aj qa le'wisju' pe' lasi'.*

Jesús qa nitinju' pe' olots wanqaats'uju'.

29 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui hakha' i'ntaxi' qa yamiiju' ha' lotkoyek ke' kali' Galilea. Ma' qa' ikik'ipha'm ke' utek qa i'niju'.*

30 Olootsija he' jukhew qa efuts iye nekii ha' i'ni'. Neka'xii he' ul'ets lewek f'oyoq f'oyoq, qa he' onqokits, qa he' puk'alets, qa he' ham le'lijeye', qa olots iye hekhewep iye wanqaats'uju', we'nenifikii ha' Jesús ma' qa week nitinju'.

31 Ma' qa hik ta'lijupi' in qi in yitju'axijpha'mkii he' jukhew qa efuts iye in yi'wen in iyet he' hamtax le'lijeye', qa otshimetsitsju' iye he' f'oyoq f'oyoqtax, qa he' onqokitstax qa hats t'otsjo' iye, he' puk'alets qa yi'wenkii iye. Ma' qa hik ta'lijupi' qa yit'ijets: — ¡Maa! hayits qa le'wisija pa' Israel leqe Dios.—*

Jesús qa tisij pe' laqats pe' jukhew yamets ik-wetju't mil (4.000).

(Marcos 8:1-10)

* **15:26** Ex 22:31; 2R 9:10; Mt 8:2; Fil 3:2 * **15:28** Mt 9:22; 17:18;
 Jn 4:52-53 * **15:29** Mr 7:31-37; 9:43; Mt 9:8; 18:8 * **15:31** Is
 29:23; Lc 1:68; Hch 13:17

32 Ha' Jesús qa taya'yets he' H'ijatshenhei qa yit'ijets: —Hats tseq'eletij enewe' jukhew qa efuts iye qe hats wetshetk'ewi't ke' neluts in i'nyijup qa hats ham laqe'. Nite' hisu'un qu' hipilheninkii in mexe ham pa'qu' netuj qe i'nhi'i qu' nana-jkat'axijju' leyipkul na' wit'ikheyi'jik'i.—*

33 Qa yit'ijju't he' H'ijatshenhei: —¿Qa pa'n qu' jintah'iji' pa'qu' netuj enewe'en in olots wikfi' in hami' hane'e'in pa'qu' nata'lets pa'qu' laqe' qe ham i'ni'i'?—*

34 Qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n uja'x pe' aqatsi't pan?— Hekhewe'en qa yit'ijju't: —Wetsjuk tatsaile (7) ne' pan qa uja'x ne' sehets lelits iye.—

35 Ma' qa inaqyaji'ij ha' Jesús qu' week na'ni'ju'kii ha' sehe'.

36 Qa t'eku'mi' ke' siete (7) pan qa ke' sehets lelits iye qa yit'ijetspha'm le'wisij pa' Dios. Qa napk'asitju' qa netisijju' he' H'ijatshenhei qa hik hekhewe' qa netisijju' hekhewe' jukhew qa efuts iye.*

37 Week he' tuj, qa ilinijju'. Qa he' H'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' lapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii he' wetsjuk tatsai (7) qits canastul qa topolij.

38 Hekhewe' tuj ke' pan yamets ikwetju't mil (4.000) he' jukhew, hekhewe'le efuts qa nite' wet-jeyumtshen, qa he' omehets iye.

39 Ma' qa in hats wetfeli'm ha' Jesús hekhewe' jukhew, qa t'ilitji'ju'kii iye ke' witinhitjii qa ikkii iye qa yamii ha' sehe' Magadán.*

* 15:32 Mt 14:14-21 * 15:33 Mr 8:4; 2Co 11:26; He 11:38

* 15:36 Mt 26:27; Lc 22:17; Jn 6:11,23; Hch 27:35; Ro 14:6; 1Co 10:30

* 15:39 Mr 3:9; 8:10

16

Iyintaxets pa'qu' ham lunye'ji'iju'ł.

(Marcos 8:11-13; Lucas 12:54-56)

¹ Hekhewe' fariseol qa he' saduceol iye qa namii ha' Jesús qu' nijaajin, qa iyintaxijets qu' nethiniy pa'qu' pakha' lunye'je' na' wa'sji'.*

² Qa ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijiju'ł: —In metiyu'ju' ne' junu' ekheweli'ł lit'ilijets in qi qu' le'wise'kii qe na'ł pa'qu' s'eye' na' wa'sji'.

³ Qa in leefiju' ekheweli'ł qa lit'ilijets qu' u'łaxekii qe na'ł na'aj s'e' qe i'ni' na' wa's qa a'taxiju'ł iye. Ehe, ekheweli'ł in lenikfe'li'łets pa' lunye'j ha'ne wa'sji' qa ğinhats'ek in nite' lenikfe'li'łets ekewe' jut-siqetstaxij ha'ne łahats'ij?

⁴ Enewe' hane'ej jukhew qi in u'łets qa nite' ewi'łłi' iye nakha' yijayantax iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham lunye'ji'iju'ł, qa nite'le łeke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham lunye'ji'iju'ł. Ewi'łłe hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik lunye'je' ka' lunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás. — Ma' qa' ha' Jesús in yili'ij qa' ikik'ui.*

Pe' łeqe levadura pekhewe' fariseol.

(Marcos 8:14-21)

⁵ In yijawe'jiiteje'm iye he' ł'ijatshenhei ha' łajaika' ke' kałi' qa nitapi'ii qu' neka'x łaqatse' pane'.

⁶ Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Qeku'nek, jeli'łiju'ł ne' łeqe levadura nekhewe' fariseol qa nekhewe' iye saduceol.—*

* **16:1** Mt 12:38-39; Lc 11:16; 1Co 1:22 * **16:4** Mt 4:13; 21:17; Lc 11:29 * **16:6** Mt 3:7; 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9

7 Qa he' l'ijatshenhei qa yifaakateji' aka'an qa yit'ijju': —Ma in nite'ek jiteka'x pane'.—

8 Qa ha' Jesús qa hatsle nikfe'lets, qa yit'ijji'ju': —Ekhweli'l hayits qa lesqeku'ul, ¿inhats'ek in lit'ihijets qu' hamitse' ine'm inqatse' pane?*

9 ¿Me nite' lenikfe'lik'i in hentisijju' ke' lee'fij (5) pan he' lee'fij mil (5.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x ke' laqaxpalii topolij he' canastul?*

10 ¿Me hats lantapi'ilik'i iye in hentisijju' ke' wet-sjuk tatsai (7) pan he' ikwetju'l mil (4.000) yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x iye ke' laqaxpalii topolij he' canastul?

11 ¿Inhats'ek in nite' lenikfe'li'lets yakha' in nite' k'iyetij pa'qu' pane', qe k'iyetij yijat'ij qu' jeli'hiju'l ne' leqe levadura nekhewe' fariseol qa ne' sarducool iye?—*

12 Ma' qa nikfe'lik'iha hekhewe'en ha' Jesús in nite' iyetij ne'ej levadura yetsji'l ne'ej pan, qete'e' kekhewe' i'nq'ijatshenij he' fariseol qa he' sarducool iye.*

Jesús lakha'ija pa' Cristo.

(Marcos 8:27-30; Lucas 9:18-21)

13 Ha' Jesús in hats yamets ha' sehe' te'weyij ha' witset Cesarea de Filipo, qa nifaakanji'ju' he' l'ijatshenhei: —¿Pa'n l'anyejeyij ene' jukhew ha'ne La's na' Jukhew?—

14 Qa yeku'l he' l'ijatshenhei: —Uja'x he' yit'ijets in akha'te' ka' Juan Bautista'ik'i, qa uja'x he' yit'ijetsek in akha'te' pa' Elias'ik'i, qa hekhewep qa

* 16:8 Mt 6:30; 8:26; 14:31; Lc 12:28

* 16:9 Mt 14:17-21; 15:34-38

* 16:11 Mt 3:7; 16:6; Mr 8:15; Lc 12:1

* 16:12 Mt 5:20; 17:13; 23:3

yit'ijetsek in akha'te' pa' Jeremiasik'i qa yumtitax iye pekhewep profeta'ik'i.—*

¹⁵ Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' l'ijatshenhei: —Qa ekheweli'l, ¿lekpa' letsumti'iliikiyek qu' yakha'ye'?—

¹⁶ Qa ha' Simón Pedro qa yeku'l qa yit'ijets: — Akha' pa' Cristo, Laa'sija pakha' nite' wa'm Dios.—*

¹⁷ Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qi qu' e'le'wisi'imkii, Simón, la's ha' Jonás, qe nite' pa'qu' jukhewe'le qu' nethinij in lenikfe'lets aka'an, qe ewi'He na' Tata i'ni' na' wa's in nethinij qa lenikfe'lets aka'an.*

¹⁸ Yakha' hit'ij ewets, in akha' e' Pedro, ute lasi', qa ene' qi ute qa' hik ene' haqsi'jipji' ne' yi'lijtsitjii. Qi qu' net'un, qa nite' yegenijaniy hatse' na' le'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).*

¹⁹ K'elisij ne' lejinjei na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa pa'qu' ophe'l ha'ne sehe' ipji' qa' hik lunye'je'jeek na' wa'sji' qu' not'ophehitii, qa pa'qu' iwejin ha'ne sehe' ipji' qa lunye'je'jeek qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'.—*

²⁰ Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' l'ijatshenhei qu' hasu'uj nenfel'ekuni'm pe'ye' in lakha'ija pa' Cristo.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

(Marcos 8:31-9:1; Lucas 9:22-27)

²¹ Qa hik aka'aj ha' Jesús qa nifeeli'mha he' l'ijatshenhei in lakha' qu' namii hatse' ha' Jerusalén qa he' tenek'enhe'yij ha' witset qa hekhewe' iye

* **16:14** Mt 14:2; 17:10; Mr 6:15; Lc 9:8; Jn 1:21 * **16:16** Mt 1:16;

Jn 11:27 * **16:17** Jn 1:42; 21:15-17; 1Co 15:50; Ga 1:16; Ef 6:12;

He 2:14 * **16:18** Mt 18:17; Hch 5:11; 7:38; 8:1,3; 9:31; 11:22,26

* **16:19** Is 22:22; Mt 18:18; Jn 20:23; Ap 1:18; 3:7 * **16:20** Mr 8:30;

Lc 9:21

tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'ljei qu' qi qu' naatsheten hatse'. Qa yit'ijets qu' nilan qa' ila'xe'le iye qu' namets wet-shetk'ewi'l neluts.*

²² Ha' Pedro qa ikijfik'i ha' Jesús qe qa' naq'ayinij aka' yit'ij, ma' qa yit'ijets: —iNite' hisu'un qu' lexke'yi'ij kakha'an pa' Dios, Yatsat'axyij! iAka'an nite' leke' qu' ejunye'je'kii!—

²³ Qa ha' Jesús qa tetwek'ela'xets, qa yit'ijets ha' Pedro: —Me'nton ye'mii, Satanás, hik ejunye'j ne'ej ute qu' hilanifi qa' natsamju', qe akha' nite' lijamti'ets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xle eke' yisu'un ene' jukhewle.—*

²⁴ Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' I'ijatshenhei: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija, qa' nili'ij pa'qu' lakhayeletax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' leqe cruze'* qa' natsjayan.*

²⁵ Qe pa'qu' nisu'un pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji', qa qu' nawa'm qa' hami'im hatse'. Qa pakha'le qu' nite' nana'yi'ij pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji' qe ta'l yiwets, qa qu' nawa'm qa' nana'li'm pa' witiła'x.*

²⁶ Qe, ¿lek pakha' qu' ne'weju'lij pa'qu' jukhewe' qu' natsat'axtaxij ha'ne week sehe' ipji' qa ham li'im na' witiła'x na' wa'sji'? ¿Qa lekpa' iye qu' nileyikitiju'l pa'qu' jukhewe' qu' nataqha'yets pa'qu' lila'xe' na' wa'sji'?*

²⁷ Qe ha'ne Ła's na' Jukhew te'nilit'ijju' hatse' na'

* **16:21** Lc 9:22-27; Mt 17:9; 20:18; 27:63; Lc 24:7; Jn 2:19 * **16:23**

2S 19:22; Ro 8:5,7; Fil 2:5; 3:19; Col 3:2 * **16:24** "T'eku'mi' pe'qu' leqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' ul'axe'. * **16:24** Mt 10:38; Lc 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Jn

12:25 * **16:26** Sal 49:7-8; Lc 12:20

qi lesa'x na' Latata qa ne' laqa angelits iye. Ma' qa' ha'ne La's na' Jukhew qa' nijaninij week ewitei in lunyejeyek pe'qu' naqsiijkii. (Sal 62:12)*

²⁸ Yijaa'ija aka' hit'ikij ewets, enewe' uja'x hane'e'in mente' naxju' hatse' qa' ni'wen ha'ne La's na' Jukhew namijju' qu' netnek'enhei.—*

17

Jesús qa tujtseika' pa' lunye'j pa'aj.
(Marcos 9:2-13; Lucas 9:28-36)

¹ In naxijik'i ke' ewi'l tatsai (6) nelutsik'i ha' Jesús qa ikijfik'i ha' Pedro qa ha' Jacobo (Santiago) qa hakha' iye lejefele ha' Jacobo, Juan. Qa uja'xh'ikii in iki'lik'ipha'm ke' qipha'm utek.*

² Qa hik hakha'a' pa'aj qa we'nethinets ha' Jesús in tanalit pa' lunye'j. Ma' qa pa' leju's leppepep hik lunye'j ne' junu' qa pe' leqhinatai qa tujji'ha in foo'ija.*

³ Qa laxa iye pa'aj pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i tafaakate'yi'hju' pa'aj ha' Jesús.

⁴ Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj ha' Jesús: — Yatsat'axyij, hayits qa le'wisi' ha'ne ju'uni'. Qu' isu'un qa haqsiiijkii wetshetk'ewi'le' wititsil lelitse', ewi'l pe'qu' etsi'yi'ij qa ewi'l pe'qu' Moisés letsi'yi'ijek qa pekhep iye qa' letsi'yi'ijek na' Elías.—*

⁵ In mexe iyet pa'aj ha' Pedro qa nametsju' pa'aj pe' tujji'ha wasi' qa tit'oyijju' pa'aj qa hikpe' nokes ji'teje'm pa' iyet qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne

* 16:27 Mt 26:64; Mr 8:38; Hch 1:11; 1Ts 1:10; 4:16; Ap 1:7

* 16:28 Mt 4:23; 10:23; Hch 20:25 * 17:1 Mt 26:37; Mr 5:37

* 17:2 Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3; 2Co 3:18; Ap 1:16; 10:1 * 17:4

Mr 9:5; Lc 9:33

Ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in tsi'sinheti'mkii. Qa hik ha'ne ek'eni'lik'ihha pa'qu' nit'ij.—*

⁶ In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an he' l'ijatshenhei qa namju'kii, weniipinju'kii pa'aj qa qi in nijiwei.*

⁷ Ha' Jesús qa ikets pa'aj qa t'eku'metsju'kii qa yit'ijets pa'aj: —Eniyi'lpha'mkii. Hasu'uj e'nijiwe'yi'l.—*

⁸ Qa yejeltaxik'ipha'm pa'aj qa hats hamits pekhewep hats ewi'hekii pa'aj ha' Jesús.

⁹ In tepilik'uiju'kii iye ke' utek, ha' Jesús qa yiyaji'ijets pa'aj qu' hasu'uj nenfel, qa yit'ijets: —Hasu'uj enfeli'hi'm pe'ye' aka' hi'weni'l. Hatse'lu' qu' ila'xe'tax iye ha'ne La's na' Jukhew qa' enfeli'kii yijat'ij.—*

¹⁰ Ma' qa he' l'ijatshenhei qa nifaakanij ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Inhats'ek ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei in yit'ijets qu' nonjo qu' nanam pa' Elias'ik'i qa ink'aye'le pa' Cristo?—*

¹¹ Ha' Jesús qa yeku't: —Yijaa'ija qu' nanam hatse' pa' Elías, qa' hikpa' week naqsi'jju' hatse' ekewe' wekwek.*

¹² Qa yakha'le qa hit'ilij ewets ka' Elías in hats namtax qa nite'le nikfe'lij, qe leqfenyejeyij yijat'ij kakha' lekhewelle in yisu'un qu' leqfenyejeyi'ij. Qa hik qu' leqfenyejeyi'ij iye hatse' ha'ne La's na' Jukhew qu' naatsheten iye nekhewe'en.—

¹³ Ma' qa he' l'ijatshenhei qa nikfe'lik'i in kakha'le Juan Bautista'ik'i in iyetij.

* **17:5** Is 42:1; Mt 3:17; Mr 1:11; Lc 3:22; Hch 3:22; 2P 1:16-18

* **17:6** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **17:7** Dn

8:18; 9:21; 10:10; Mt 14:27 * **17:9** Mr 9:9-13 * **17:10** Mal 4:5;

Mt 11:14 * **17:11** Mal 4:6; Lc 1:16-17

Jesús qa yitín pa' ewi't omela's.
(Marcos 9:14-29; Lucas 9:37-43)

¹⁴ In yamii iye ha' i'ni' he' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nekets ha' ewi't jukhew qa wonokok'enijupju' qa yit'ijets:

¹⁵ —Yatsat'axyij, enq'eletij wat'ij ha' ya's, qe qi qa iftsaxji'ijji' qa nekji'jets pa' laja'me't, ma' qa yik'elelinhetji'ijkii qa hats qi in wanqaats'e', qe olotsij in namijji'ju' na'aj fe't qa olotsij iye in nami-jji'ju' na'aj iweli'.

¹⁶ Hats henka'xtaxets ene' ijatshenhei qa nite'le leke' qu' nifin.—*

¹⁷ Ha' Jesús qa yeku't qa yit'ij: —Peijaat'ij, enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne lahats'ij hayits qa qi in in-qeku' qa ul'ets iye. ¿Pa'n iplu'uk'ui qu' mexe ha'ni't etji'teje'mkii? ¿Pa'n lahats'ij qu' mexe ye'weju'hi'il eju't? Enka'xi't met hane'e'in pa' omela's.—*

¹⁸ Ha' Jesús qa yaq'ayinij qa pa' inwo'met qa ikik'uifik'i hakha'an. Ma' qa hik akaa'ijha ha' omela's qa hamiikii pa' lunye'jtax.*

¹⁹ Ma' qa he' l'ijatshenhei qa uja'xli'itkii in tafaakate'yi't ha' Jesús, qa nifaakanij: —¿Inhats'ek yekheweli't in nite' leke' qu' hiwutsheni'lfik'i pa' inwo'met?—

²⁰ Ha' Jesús qa yit'ijju't: —Qe lammi'ste in nite' l'inqekutaxi't, qe yijaa'ija aka' qu' hit'ihij ewets, qu' hik luk'eye' ne'ej mostaza lo' pa'qu' nite' eqekuyejeyi'if qekha leke'ye'tax qu' it'ihijets ene' utek: “Ijayik'ui ha'ne la'ni' qa' tujtseika'ye' pa'qu'

* **17:16** Mt 10:1; Mr 6:7; Lc 10:17 * **17:17** Jn 14:9; 20:27; Fil 2:15

* **17:18** Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35; Jud 9

ni'i." Ene' utek qekha net'ijaitax. Hamtax pa' qek nite' leke'ye'tax qu' aqsiilijkii.*

²¹ Aka'an in lunye'j pa'qu' inwo'met'e nite' ikfik'i, qe ewi'He yijat'ij qu' nukinfik'i pa'qu' niyiinija qa nite' tek iye.—

*Ewi'lij iye pa' Jesús in nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 9:30-32; Lucas 9:43-45)*

²² In mexe i'ni' wete'm ha' Galilea leqe sehe', ha' Jesús qa yit'ijets he' l'ijatschenkei: —Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' jukhew.*

²³ Ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'l neluts qa ila'xe' iye.— Hekhewe'en qa qi in ika'metetskii in yepi'ye' ej aka'an.

Pe'yijaninkii t'ejuyets pe' witlijsitjii.

²⁴ Ha' Jesús qa he' l'ijatschenkei in yamets ha' witset Capernaum qa hekhewe' yijanin wo'oi l'astai qu' net'ejuyets ke' witlijsitjii qa nekii ha' Pedro qa nifaakan: —Na' aqa maestro'ol ¿me nite' yijaninji'ij ke' qi witlijsitjii?—*

²⁵ Qa yeku'l ha' Pedro: —Hats yijaninji'ij.— Ma' qa in uyifi ke' wititsi' ha' Pedro, qa ha' Jesús qa aje'eł nojo'ojpha'm in nifaakanij aka'an ha' Pedro in mexe ham yit'etaxij, qa yit'ijets: —¿Pa'n lumti'ek Simón qu' lunye'je' aka'an? Week pekhewe' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe', ¿pa'n lii pe' iyinijets qu' nijaninji'ij pe' wekwek? ¿Me pekhewe' lelıtsle? ¿Me i'nhi'i pekhewe' tujtseikal?—*

* **17:20** Mt 21:21-22; 13:31; Mr 9:23; 11:23; Lc 17:6; Jn 11:40; 1Co 13:2 * **17:22** Mt 16:21; 20:17; Mr 8:31 * **17:24** Ex 30:13; 38:26; Mr 9:33 * **17:25** Mt 22:17,19; Mr 12:14; Ro 13:7

26 Qa yeku'l ha' Pedro: —Pekhewe' tujtseikal.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa pe' lelits qa' hik pekhewe' qu' nite' nijanine'.

27 Qa qu' hasu'uj na'nayu' ine'm pe'ye', ma'aiju' ne' kah' qa' aqaqanhen, qa pa'qu' nojo qu' aqaqan-hene'ye' qa' hikpa' i'wenji' leji' pe'qu' l'astaki'ye' qa hik pekhe'ye' qa' hijaninij qa' akhap iye qu' ijaninij iye. Qa' eka'xii qa' lisij.—*

18

¿Łek pakha' les qiji'?

(Marcos 9:33-37; Lucas 9:46-48)

1 Qa hik pakha'aj he' l'ijatshenhei qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan: —¿Łek pakha' les qu' qiye'ji' hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios?—*

2 Ha' Jesús qa taya'yii ha' ewi'l omela's. Ma' qa yinhinji'ju leqewuk'u,

3 qa yit'ijji'ju: —Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, ekheweli'l qu' nite' meni'nk'aihiti'il qa qu' nite' ejunyejeyi'il ne'ej omehets, qa' nite' niyi'il ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.*

4 Qa hik ta'lijupi', pa'qu' lunye'je' in nite' weniwqinhet in lunye'jek ha'ne omela's, qa' hik pakha'ye' qu' les qiye'ji' in i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.

5 Qa pa'qu' neneqjunu'uj pa'qu' ewi'l omela'se' hik lunye'j hane'en qu' nata'tets ka' yii, qa yakha'le in neqjunu'yij.

* **17:27** Mt 5:29; Jn 6:61 * **18:1** Mt 9:10; 22:24; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 3:35; 6:3; Hch 6:1; 13:20 * **18:3** Mt 5:20; 7:21; 19:14,23-24; Mr 9:47; 10:15; Lc 18:17; 1Co 14:20; 1P 2:2; Jn 3:5

⁶ Qa pakha'le qu' naqsijkinenijkii pa' ul'ax enewe' tek'en yiwets mente' qits, qa les le'wis qu' not'opheliti'yijifi laqawe'j ewi'l qi ute qa' netwumhitijji'ju' pa'qu' qi lejtaxe'.*

⁷ ¡Peijaat'ij hatse' ha'ne sehe' ipji' qe ta'lets pekhewe' yatsat'etsipji' hane'en in inqaqsijkinenijkii pa' ul'ax! Qe ham niyejini'ik'ui qu' lunye'je'kii aka'an. ¡Qa hiye' ha'nus pa'qu' jukhewe' i'nh'i efu qu' nata'lets in yaqsijinenijkii pa' ul'ax pakhape' iye!*

⁸ Qa qu' nakha'ye' okoi, i'nh'i qu' nakha'ye' ef'i qu' nata'lets in laqsijjkii pa' ul'ax, qa' isa'xii qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' le'wise' qu' ewi'le'le okoi i'nh'i qu' ewi'le'le ef'iy'e qu' niji'teje'm na' witi'la'x, qa nite' hik lunye'j qu' ewumhitijji'ju' pa' fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' okoyei i'nh'i ne' ef'iyei.*

⁹ Qa qu' nekhe'ye' oto' qu' naqsijinenijkii pa' ul'ax, qa' enit'ijpha'm qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' le'wise' qu' ewi'le'le otoy'e qu' niji'teje'm na' witi'la'x, qa nite' hik lunye'j qu' ewumhitijji'ju' pa' fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' otoi.—*

Pe' hamiikii kots'etax.

(Lucas 15:3-7)

¹⁰ —Hasu'uj unteni'l pa'qu' ewi'le' enewe' mente' qits, qe yakha' hit'ilij ewets in na'l nekhewe' laqa angelits enewe'en i'nji' ene' wasits, qa nekhewe'en qa week lahatsiyij ikji'jets na' Tata i'ni' na' wa's.*

* **18:6** Mt 20:20-28; Mr 9:42; Lc 17:2; 1Co 8:12 * **18:7** Mt 26:24; Lc 17:1; 1Co 11:19 * **18:8** Mt 5:30; 25:41; Mr 9:43 * **18:9** Mt 5:22,29; Mr 9:47 * **18:10** Est 1:14; Lc 1:19; Ap 8:2; Sal 34:7; 91:11; He 1:14; Mt 6:29; 25:40,45; Lc 15:10

11 (Qe ha'ne Ła's na' Jukhew nam qe qa' nowo'oikii qu' nĩn pakha' qu' hame'taxiikii.)*

12 ¿Pa'n łumti'il qu' łunye'je'? Pa'qu' jukhewe' qu' nana'li'm pe'qu' cien (100) łelinheye' kots'etets qa' ewi'ł pe'qu' hami'iikii, ¿me nite' yiwejinŁe eku'ni' pa' tseenepha'm pe' noventa y nueve (99) qa' mexe nowo'oikii pe' kots'etax hamiikii?

13 Yijaa'ija in łe'wisi'mkii in na'ł pe' noventa y nueve (99), qa' in yi'wen pe' ewi'ł hamtaxiikii qa' les qĩ'ija in łe'wisi'mkii.

14 Hik aka' łunye'j na' Atata'ał i'ni' na' wa's, nite' yisu'un qu' ewi'Łe' pa'qu' hami'iikii ene' mente' qits.—

¿Pa'n łunye'j qu' e'Łe'sitsi'il wetju'ł pa'qu' ejefeye'?
(Lucas 17:3)

15 —Qa pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa' ul'ax, ma'ai qa' ujaxeli'il wetju'ł qu' afaakate'yi'łju', qa' enfeeli'mha pa' ul'ax yaqsi'j e'mijkii. Qa qu' netk'en'eju'ł, ma' qa' e'Łe'sitsi'il wetju'ł iye.*

16 Qa qu' nite'Łe netk'eni'ik'i pa'qu' ittaxijets ma' qa' eqe'mets iye ewi'Łe' i'nłi'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ijts'eyek'i'ii, hats'inha pe'qu' nit'ij qa' week jut-siqetsi'ija qu' nata'Łets pekhewe' qu' wetsjuk'e i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'Łe' in ijts'eyek. (Dt 19:15)*

17 Qa qu' nite' netk'eni'il eju'ł iye qa' enfeli'li'm pe' witlijsitjii. Qa qu' nite' netk'eni' iju'ł iye pe' witlijsitjii, ma' qa' hik eqjunyejeyi'łij pekhewe'

* 18:11 Mr 2:10; Jn 2:25 * 18:15 Lv 19:17; Ga 6:1; 2Ts 3:15; Stg 5:19; 1P 3:1 * 18:16 Nm 35:30; Jn 8:17; 2Co 13:1; 1Ti 5:19; He 10:28

yeqeku' na' Dios qa pe' yijaninkii wekwek judi-oltax qu' net'ejujets pa' witset Roma. *

18 Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, pa'qu' ophe'li'l ha'ne sehe' ipji', qa' hik lunye'je'jeek qu' not'ophelitii na' wa'sji'pha'm. Qa pa'qu' iwejini'l ha'ne sehe' ipji' qa' lunye'je'jeek iye qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'pha'm. *

19 Qa hit'ilij ewets iye aka'an, qu' wetsjuk'e ekheweli'l pe'qu' net'ekumij wetju'ha pa'qu' nisu'un qu' niyinets ha'ne sehe' ipji', qa na' Tata i'ni' na' wa's qa' naqsiimijkii.

20 Qe pa'qu' na'ni' pe'qu' wetsjuk'e i'nli'i qu' wetshetk'ewi'le' qu' nonot'axij wetju'l ka' yii qa yakha' qu' ha'nji'ju' leqewuk'u pekhewe'en.—

21 Ma' ha' Pedro qa ikets, qa nifaakan: — Yatsat'axyij, ¿pa'n uja'xij qu' naqsi'j ye'mijkii pa'qu' u'axe' pa'qu' yejefeye' qa yakha' qa' hisu'unji'ij qu' ye'le'sitsi'il wetju'l? ¿Me siete'ej (7)?— *

22 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Nite' hit'ij ewets qu' sieteye'li'ij (7), les le'wis yijat'ij qu' hit'ij ewets qu' setentayi'ij (70) qu' sieteyi'ij (7).

23 Qa hik ta'hijupi', na' tenek'enheiji' na' Dios qu' jintejeyumtshenijupi' in hik lunye'j pa'qu' ewi'l qi wittataye' in yisu'un qu' nenikfe'lets pe' f'ekumhifkinel pe' leqejkunenhei.

24 In i'nk'a yejel qa tetka'xii pa' ewi'l olots pe' f'ekumhifkinel olots millonits yamets.

25 Pakha' witqejkunenek in ham pa'qu' ni-janini'ij pe' f'ekumhifkinel, ma' qa pa' wittata qa in-

* **18:17** Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Ro 16:17; 1Co 5:9; 6:1-6; 2Ts 3:6,14; 2Jn 10 * **18:18** Mt 16:19; Jn 20:23 * **18:21** Lc 17:3-4; Col 3:13

aqyaji'ij qu' ne'tninei qu' hik lunye'je' qu' witlinek'e weeki'l pe' lewhe'ye' qa' pe' lelits iye, qa week iye pe' na'ltaxi'm in yatsat'etstaxij qa' laja'yi'ij pe' l'ekumhifkinel.*

²⁶ Ma' qa pa' witqejkunenek qa wonokok'enifi pa' laqa patun, qa yit'ijets pa'aj: “Patun, enq'eletyij. Hasu'uj itaqsunijup wat'ij. Week lek hijanin hatse'.”

²⁷ Pa' patun qa qi in neq'eletij qa week yiwu'm pe' l'ekumhifkineltax qa yiwamhitik'i. Ma' qa yuki'nfik'i qa yiwejinle.

²⁸ In ikfik'i pa'aj pa' witqejkunenek qa we'tweni'l pa'aj pakhap witqejkunenek iye l'ithayife'ej pa'aj pa' yithayiki. Pakha'an t'eku'mi' pa'aj pe' laq'astai, nite'le olotstax. Qa t'ilit'ets pa'aj qa yeqes'ulkatifi laqawe'j pa'aj qa yit'ijets: “iYape atsanin ke' l'eku'mi' yaq'astaiyik'i!”*

²⁹ Pakha'an qa wonokok'entaxifi qa yittaxijets pa'aj: “Enq'eletyij, hasu'uj itaqsunijup wat'ij. Week lek hijanin hatse'.”

³⁰ Qa pakha'an qa nite'le neq'eletij qa yeka'xii pe' witq'ophelitjii qa yuihinifi qa yophe'l pa'aj qa' i'nk'ale niwejin qu' week nijanin pe' l'ekumhifkinel.

³¹ In yi'wenij pekhewep iye witqejkunenehei pakha'an aka' leqfenye'j lewek qa qi in yaats'e'ej pa'aj pekhewe'en, ma' qa nifeli'm pakha' laqa patun wete'm pa' leqfenye'j lewek pa' ewi'l.

³² Pa' patun qa inq'ukinii qu' netetka'xii qa yit'ijets pa'aj: “Witqejkunenek, akha' qi in ul'ax. Yakha' k'ewejinle. Hiwu'm ek'ui qa hiwamhi-

* **18:25** Ex 21:2; Lv 25:39; 2R 4:1; Neh 5:5,8; Lc 7:42 * **18:28** Mt 20:2; 22:19; Mr 6:37; 14:5; Lc 7:41; 10:35; Jn 6:7

tik'i iye ke' ekumhifkinel qe l'iyiniy yiwets qu' ne'sq'elet'ej.

³³ Qa akhaptax iye qek enq'eletij iye na' ithayife in yijunye'jek in tseq'elet'ej.”*

³⁴ Pa' patun qi in nayu'um pakha'an qa in-aqyaji'ij qu' not'opheletii qa' nattanithenhetii iye iplu'ui qu' week nijanin pekhewe' l'ekumhifkinel qa' netwejinhetii.

³⁵ Aka'an hik aka' qu' leqfenyejeji'il'ej na' Tata wa'sji' qu' nite' weeki'ijha pe' atawjetsi'l' qu' e'le'sitsi'il' wetju'l' pa'qu' ejefeyi'il.—*

19

*Jesús qa iyetij in t'ejuyets na'aj weqle.
(Marcos 10:1-12; Lucas 16:18)*

¹ Ha' Jesús in yili'ij in nifel ekewe'en, qa ikik'ui ha' Galilea qa yamii ha' leqe sehe'ek ha' Judea nehu'uju'l' te'weyii ha' lajaika' ai ha' haqqi' Jordán.*

² Ma' qa olootsija iye he' yijayaniiteje'm, qa hik hakha'a' qa niliniju' he' wanqaats'etaxju'.*

³ Uja'x he' fariseol qa nekets qu' nijaajin, ma' qa nifaakan: —¿Me lenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu' neweqle'eł pe'qu' lewhe'ye'ye' in na'l pa'qu' nata'lijupi'?—*

⁴ Ha' Jesús qa yeku'l': —¿Me nite' lejeħi'l' ke' we'nika'ajji', nakha' naqsi'jju' in i'nk'aa'ija ha'ne week yaqsiijkii pa' jukhew qa pe' efu? (Gn 1:27)*

* **18:33** Mt 6:12; Ef 4:32; Col 3:13; 1Jn 4:11 * **18:35** Pr 21:13; Mt 6:14; Stg 2:13 * **19:1** Mt 7:28; Lc 9:51; Jn 10:40 * **19:2** Mt 4:23; 12:15 * **19:3** Mt 5:31; Jn 8:6 * **19:4** Gn 2:18; 5:2; Mt 21:16

⁵ Qa yit'ij iye ke' we'nika'ajji': "Qa hik ta'tijupi' pa'qu' jukhewe' qu' nak'esik'ui l'alhei, ma' qa' ewi'l na'ni'ti' pe'qu' lewhe'ye'ye', qa in wetsjuktax qa hats ewi'He pa' wit'ese'n." (Gn 2:24)*

⁶ Ma' qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'l pa' wit'ese'n. Qa hik ta'tijupi' hasu'uj pa'qu' nak'esinhetje'm pekhewe' hats ewi'l yeni' pa' Dios.—

⁷ Pekhewe'en qa yit'ijets iye pa'aj: —¿Qa in-hats'ek pa' Moises'ik'i in ina'qyaji'ij pa'aj pe'qu' efuye' qu' netesti'yij pa'qu' witfaakanek'e t'ejuyets qu' newe'qle ma' qa nakik'ui pa'qu' lewhe'ye'ye'?— (Dt 24:1-4)*

⁸ Qa yit'ijju'l ha' Jesús: —Qe t'units pe' ataw-jetsi'l, ham eq'iltaxitsi'l. Qa ka' Moises'ik'i qa lexkelij e'm qu' mewe'qle'e'ju' pe' ewhe'yetsi'l. Qa nite'le hik aka' qu' lunye'je' in yojo.

⁹ Yakha'le qa hit'ij ewetsek pakha' qu' nili'ij pe'qu' lewhe'ye'ye' ma' qa lewhe'ye'yi'ij iye pekhepe' efu ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwul'ax (adulterio). Qa qu' nata'He'ets pe'qu' efuye' in wanawitji'il pakhape', ma' qa pa' jukhew qa hats nite' yaqsiijkii aka' witwul'ax (adulterio) qu' lewhe'ye'yi'ij pekhepe'.—*

¹⁰ Qa he' l'ijatshenhei qa yit'ijju': —Ye'ehe, qu' hik aka' lunye'je' in t'ejuyets na'aj jukhew qa ne'ej lewhe'ye', qete'e' les le'wistax pa'qu' jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei.—

¹¹ Qa yeku'l ha' Jesús: —Nite' week qu' leke'ye' qu' net'eku'mi' qu' lunye'jeye' aka' lit'ijets. Uja'xle

* 19:5 Mal 2:15; 1Co 6:16; Ef 5:31 * 19:7 Mt 5:31 * 19:9 Mt 5:32; Lc 16:18

pe'qu' netisij na' Dios qa' net'eku'mi' qu' lunyejeje' aka'an.*

¹² Qe na'l pe' ta'lij ji'teje'm wittawe'j in ul'ets pe'qu' leqeleje' qa nite' leke' qu' netewhe'yei. Qa na'l iye pe' wetwu'mle pe' leqelei yiwu'mik'ui ene' jukhew. Qa pekheweple qa lekhewelle in wanaqsi'jletijkii in hik lunyejei qu' newetwu'm leqelei, qe ta'tets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Pakha' qu' leke'ye' qu' net'eku'mi' aka'an, qa' net'eku'mi'.—

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.

(Marcos 10:13-16; Lucas 18:15-17)

¹³ Ma' qa tetka'xii ha' Jesús he' uja'x omehets qe qa' net'eku'mipji' lesinjel qu' niyinipji'. Qa he' l'ijatshenhei qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'x he' omehets.

¹⁴ Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij: —Enwejini'l met ne' omehets, hasu'uj aq'ayini'lij qu' nenek yiwets, qe nekhewe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunyejei nekhewe'en.—*

¹⁵ Ma' qa in hats yili'ij in t'eku'mipji'kii lesinjel he' omehets, qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi'.

Pa' ewi't jutjana'x yiwq'axin wekwek.

(Marcos 10:17-31; Lucas 18:18-30)

¹⁶ Ewi't ha' jutjana'x namii ha' Jesús qa nifaakan: —Maestro, ¿pa'n lunye'j pa'qu' le'wise' qu' haqsiijkii hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witi'a'x nite' yili'ij?—*

¹⁷ Ha' Jesús qa yeku't: —¿Inhats'ek in latsfaakanij pakha' t'ejuyets pa' le'wis? Ewi'He nakha' le'wis. Qa qu' isu'un qu' nana'l e'm na' witi'a'x qa' ek'enik'iha ke' yit'ij nakha'an tisij ka' Moises'ik'i.—

* **19:11** Mt 13:11; 1Co 7:7 * **19:14** Mt 18:3; 1P 2:2 * **19:16** Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48

18 Qa yit'ij ha' jutjana'x: —¿Qa pa'n ikji' pakha'an kekhewe'en?— Qa ha' Jesús qa yeku'l iye: —*Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' iye efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj ejtenkii. Hasu'uj mowotk'onti'imkii pa'qu' netnek'enhei.**

19 *Iwqinhetji' qa ek'eenetsha iye pa'qu' atataye' qa enene iye. Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in tewetsu'unte.*— (Ex 20:13-16)*

20 Qa ha' jutjana'x qa yit'ij: —Week ekewe'en yakha' qi in heik'enik'i qa haqsiijkii iye. ¿Qa pa'n lunye'j pa'qu' mexe hami'ik'ui qu' haqsiijkii?—

21 Ha' Jesús qa yeku't: —Qu' isu'un qu' at-sathenija, yape ma hane'ej, qa' ihinijkii week pekhewe' na'l e'm. Qa pe'qu' lajale' qa' week hisij nekhewe' if'iljetsits ham yiwq'axine', qu' hik aka' eqfeny'e'ji'ij ma' qa' nana'l e'm yijat'ij nekhewe' le'sits t'ejuyets na' wa'sji'. Ma' qa' i'nk'ale etpil qa' enek qu' atsjayan.—*

22 Ha' jutjana'x in yepi'ye' ek'i aka'an, qa ik qi in ul'axi'mkii, qe lakha' qi in yiwq'axin wekwek.

23 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' he' l'ijatshenhei: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets in jutsitaxija pa'qu' qi wekwek niwq'axin qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.*

24 Hit'ilij ewets iye in les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x loto', qa nite' hik lunye'j pa'qu' qi qu' niwq'axin wekwek in jutsitaxija qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

* **19:18** Dt 5:17-20 * **19:19** Lv 19:18; Dt 5:16; Mt 5:43; 22:39; Ga 5:14; Stg 2:8 * **19:21** Lc 12:33; 16:9; Hch 2:45; 4:35; 1Ti 6:18

* **19:23** Mt 13:22; Mr 10:23; 1Co 1:26; 1Ti 6:9 * **19:24** Mt 12:28; Mr 10:25; Lc 18:25

25 In yepi'ye' ej aka'an he' H'ijatshenhei, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —Maa, ¿qa pa'n hii pa'qu' leke'ye' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios?—

26 Qa ha' Jesús qa yejeł ji'teje'm qa yit'ijji'ju': — Ene' jukhewle jutsitax qu' naqsi'jletaxijkii aka'an. Ewi'He pa' Dios in nite' jutsitaxi'm.—*

27 Ha' Pedro qa yit'ij: —Yekheweli'ł week henejeti'ł he' week yiwekwekitsi'ł ma' qa k'ajayani'ł. ¿Qa lekpa' qu' heyesti'yi'łij hatse'?—

28 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets qu' namtaxets hatse' pa' łahats'ij, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' na'nipji' na' qi le'wis łots'oji'la'x, ekheweli'ł in łatsjayani'ł qa' ni'ilipji' ek ne' doce (12) wits'ojilaxits. Qa ekheweli'ł qu' enek'enhe'yi'łij ene' doce (12) witsetits Israel łelits.*

29 Week pekhewe' qu' nenejet łetsil, i'nhi'i łamatsits qa lek'injats, i'nhi'i lekutii qa lek'injai, i'nhi'i łatata, i'nhi'i lenene, i'nhi'i łelits qa i'nhi'i leq'ejinqa'wetitse' qe ta'łets aka' yii, ma' qa les olotsii'ija pe'qu' netesti'yij qa' netesti'yij iye na' witiłax nite' yili'ij.*

30 Qa olotsle nekhewe' hane'ej yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' netke'lenju'. Qa olots iye nekhewe' hane'ej teke'lenju' qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' nojo.—

20

Yejeyumtshenijupi' pe' yithayiki pa' uwaket.

* **19:26** Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Mr 10:27; Lc 18:27

* **19:28** Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 3:21; 21:1; 22:1,3; Sal 45:6; Mt 25:31; He 1:8 * **19:29** Mt 6:33; Mr 10:29; Lc 18:29

¹ Ha' Jesús mexente' naq'axijik'i aka' yit'ij, qa yit'ij iye: —Qe na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j pa'qu' ewi'l jukhewe' yatsat'axij pa'qu' uwakete', qa wekiya'ffik'i in ik qe qa' nakii pe'qu' nithayinij pa' leqe uwaket.*

² Qa mexe tafaakate'yi'lijju' pa'qu' laqjanye'ji'ij qu' ewi'l neŋuye', ewi'l denario,* qa in hats le'sitsijju' pa' laqjanye'jij ma' qa yukinii pa' uwaket qu' nithayiki.

³ Ma' qa in hats juufik'ipha'm ne' junu' qa ikfik'i iye pa' yatsat'axij pa' uwaket. Qa yi'wen iye pekhewep ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju' ham yithayikiye'.

⁴ Qa yit'ijets: “Ma'alii qu' ithayiki'il ha' yeqe uwaket, k'ajametsinli'itek.” Ma' qa ikkii pekhewe'en qu' net'ithayii.

⁵ Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ikfik'i iye in hats natsathenju' junu' qa yi'wen iye pekhewep iye ts'ap'a'aju' iye pakha'a', qa yit'ijets iye: “Ma'alii qu' ithayiki'il ha' yeqe uwaket.” Qa ewi'lij in ikfik'i iye pa'aj in hats jelji' junu' qa yi'weni' iye pekhewep iye, qa yit'ijets iye: “Ma'alii qu' ithayiki'il ha' yeqe uwaket.”

⁶ Ma' qa in hats metju'ha pa'aj pe' junu' qa ikii iye pa' joofji'ju' qa yi'weni' iye pekhewep iye ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju', qa nifaakan: “¿In-hats'ek in miitsju' la'ni'li' hane'e'in nite' l'ithayi'yi'l?”

⁷ Qa yeku'l pa'aj pekhewe'en: “Qe ham pa'qu' nets'ithayineni'l.” Qa yit'ij pakha'an: “Ma'alii iye ha' yeqe uwaket qu' ithayiki'il.”

⁸ Ma' qa in hats lef'ekii pa'aj, pa' yatsat'axij

* **20:1** Mt 13:24; 21:28,33 * **20:2** Ewi'l denario, lajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'l neŋu qu' net'ithayii.

pa' uwaket qa yiyaji'ets pa' leqjetinenek'ipji' pe' t'ithayii: “Onothen wetju' he' t'ithayii qa' natjai, yojo qu' natjai he' teke'lenijju' in t'ithayii qa he' yojo'oj in t'ithayii qa' netkelenijju' qu' natjai.”*

⁹ Ma' qa nekets pe' hats metju'ha pa'aj junu' in t'ithayii qa week pekhewe'en in tajai ewi't denario.

¹⁰ Ma' qa in yamets pe' miitsju' t'ithayii qa yumti-tax pekhewe'en qu' les qiyi'ija qu' natjai qe miitsju' t'ithayii. Qete'e' hik uja'x iye pe' lajal pe' i'nk'ale t'ithayiitax ewi't denario.

¹¹ In yi'wen pe' lajaltax pekhewe'en ma' qa qi in ul'etsik'i le'lijeyets pa' yatsat'axij pa' uwaket.

¹² Qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: “Enewe' i'nk'ale t'ithayiitax in hats metju' ke' junu' qa hik aq-janyejeji'lyij yekhweli't in miitsju' haki'lifi in he'yithayi'yi'lji' ka' l'elej ke' junu' aka' nelu'ik'i.”*

¹³ Qa yeku't pa' yatsat'axij pa' uwaket pa' ewi't pekhewe'en: “Waika', nite' k'awitji'. ¿Me nite' hayiits jitaafaakate'yijju' ka' yaqjanyeje'ej qu' ewi't neluye' qu' ithayii ewi't denario?”*

¹⁴ Ehe, enewe'en aja', yape ma'aj. Qa yakha'le qa hisu'un qu' hetisij qu' hik uja'xe' ke' k'elisij ha'ne teke'leenijju' in t'ithayii.

¹⁵ ¿Ye' me nite' lenexke'ej pa'qu' hisu'un qu' yeqfenye'ji'ij pe'qu' natsat'etsletaxij? ¿Ye' me natawje'meten in yeq'iltina'x?”*

¹⁶ Qa aka'an hik aka' lunye'j pekhewe' hane'ej teke'lenju' qa hik pekhewe' qu' nojo hatse', qa pe'

* **20:8** Lv 19:13; Dt 24:15

* **20:12** Jon 4:8; Lc 12:55; Stg 1:11

* **20:13** Mt 22:12; 26:50

* **20:15** Dt 15:9; Pr 23:6; Mt 6:23; Mr

hane'ej yojotax qa' hik pekhewe' qu' netkelenju' hatse'.—*

Pa' Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.

(Marcos 10:32-34; Lucas 18:31-34)

¹⁷ Ha' Jesús in mexe ikik'ipha'm ha' wit'ikheyi'j hikha' teyii ha' Jerusalén, qa taya'yets qu' neqet'etsi'ijju' he' doce (12) h'ijatshenhei, qa yit'ijets:

¹⁸ —Ek'en qeku'ni'lek qu' k'efeli'hi'm, hane'ej in jiyamiipha'm na' witset Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i' hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii,*

¹⁹ qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qe qa' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye', qa' neqsi-lanje'mkii iye ma' qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze'. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' ĩa'xe' iye.—

Pakha' iyintaxets pe' łenene pa' Santiago qa pa' Juan.

(Marcos 10:35-45)

²⁰ Ke' łenene he' łelits ha' Zebedeo, qa łijts'eyek in nekets ha' Jesús, qa wonokok'enijupju' qe niyin-heyu'ujets pe'ye'.*

²¹ Ha' Jesús qa nifaakan: —Łekpa' łisu'un? — Kikhe'en qa yeku'ł qa yit'ij: —Inaqyaji'ij hatse' wat'ij qu' enek'enheitax enewe' wetsjuk yilits qu' na'n ejupha, ewi'ł pa'qu' netweiji' łeniyayik'i qa nakhap qa' efeyi'j ne'tweyijek.—

* **20:16** Mt 19:30; Mr 10:31; Lc 13:30 * **20:18** Mt 16:21; 26:66; Jn 19:7 * **20:20** Lc 22:24-27; Mt 4:21; 8:2

²² Ha' Jesús qa yit'ijju't hekhewe'en: —Nite' lenikfe'li'lets aka' l'iyintaxi'lets. Pakha' haats'e'ej hatse' qi qu' a'taxe' hik lunye'j qu' nek'iyaji' pa'qu' ek'imiye'ji', ¿me leke' qu' iya'ałji' pakha' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'?— Qa yit'ijju' hekhewe'en: —Ehe, leke'.—*

²³ Qa yeku't iye ha' Jesús: —Yijaa'ija qu' iya'ałji' hatse' pa' qi ek'imiiji', qa pakha'le qu' na'ni'ju' ha'ne ts'iyayik'i qa ha'ne yifeyi'j qa nite' yakha' qu' nata't yiwets qu' hetisij. Uja'xle hatse' qu' netesti'yij pekhewe' hats yaji'let qu' netisij na' Tata.—*

²⁴ Qa hekhewe' diez (10) l'ijatshenhei in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa nayu'um he' wetsjuk witjef-eye'k letits ha' Zebedeo.

²⁵ Qa ha' Jesús qa taya'yets week hekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Ekhweli't lenikfe'li'lets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite' judiol in ewi'He in yisu'un qu' nenethinijkii pe' let'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa yisu'unek in inaqyaji'ij pe'ye'.

²⁶ Qa ekhweli'ił qa' hasu'uj ejunyejeyi'ıl aka'an, qe pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' qa' les le'wis qu' hik lunye'je' qu' witqejkunenek'e qu' nithayiki pekhewepe'.

²⁷ Qa ekhweli't pakha' qu' nisu'un qu' nojo qa' les le'wis qu' hik lunye'je' qu' witlinek'e qu' ege-jkunenek'i'ılj.

²⁸ Qe ha'ne iye La's na' Jukhew nite' nam ma' qa' neteniftitshiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits qa

* **20:22** Is 51:22; Jer 49:12; Mr 14:36

* **20:23** Hch 12:2; Ap 1:9

* **20:26** Mt 23:11; Mr 9:35

net'ihinij iye na' hila'x, hats'inha qu' nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.—*

*Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.
(Marcos 10:46-52; Lucas 18:35-43)*

²⁹ In hats ikik'ui iye ha' witset Jericó, qa olotsija iye he' yijayanpha'm.

³⁰ Wetsjuk he' puk'alets i'niju'kii lekuwe' ha' wit'ikheyi'j. Hekhewe'en in yepi'ye' in nekijup ha' Jesús, qa taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's, e'nq'elet qeku'ni'lyij wat'ij.—*

³¹ Olots he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa yape'enhate les in yit'unhetik'ikii in taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's, e'nq'elet qeku'ni'lyij wat'ij.—

³² Ha' Jesús qa teke'lenju' qa taya'yii he' puk'alets, qa nifaakan: —Łekpa' hisu'uni't qu' haqsi'ji't e'mijkii?—

³³ Qa yeku't hekhewe'en: —Yatsat'axyij, hisu'untaxi't qu' hi'weni'lkii wat'ij.—

³⁴ Ha' Jesús qi in neq'eletij hekhewe'en qa t'eku'mipji' he' lotoi. Ma' qa aje'ełyi'wen wetju'the' puk'aletstax, qa yijayanpha'm ha' Jesús.

21

*Jesús qa uiji'teje'm pa' Jerusalén.
(Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)*

* **20:28** Lc 22:27; Jn 13:13-15; 2Co 8:9; Fil 2:7; Mt 26:28; 1Ti 2:6; Tit 2:14; He 9:28 * **20:30** Mt 9:27; 21:9; 22:42

¹ In hats metitsi'm ha' Jerusalén, hats yamets ha' witset la's hii Betfagé, qa ke' utek hii Olivos. Ha' Jesús qa yukin he' wetsjuk l'ijatsshenhei,*

² qa yit'ijets: —Ma'aletsteje'm na' witset la's. Qa' hikna' i'weni'hi' pe'qu' matikkatekiye' wo'nophe'l qa ewi'l wo'nophehijju' pa'qu' la'se'. Qa' enit'ihijii pe' wetsjuk qa enka'xi'lyii.

³ Qa qu' nana'l pa'qu' nayajitaxilijets, qa' it'ihijju'l: “Ha' Yatsat'axi'lyij yisu'un. Aje'ehete' ek nepilet hatse'.”—

⁴ Aka'an in lunye'j ma' qa hats yasiinik'iha pa' nifel pa'aj pa' profeta in yit'ij:

⁵ —*Enfeli'ti'm na' witset Sión, qa' it'ihijets: “Je'ju', hats nam ei ha'ne qiji' wittata. Nite' weniwqinhetji', i'nipji' na' ewi'l matikkatax, ewi'l matikkatax la's.”— (Zac 9:9)**

⁶ He' wetsjuk l'ijatsshenhei qa ikkii qa yaqsiijkii ka' hats yit'ijets ha' Jesús.

⁷ Qa neka'x ke' matikkateki' qa ha' la's iye, qa yipk'eni'pji' he' le'ntaafitits laqlatijij, qa i'nipji' ha' Jesús.

⁸ Olootsija he' jukhew qa efuts iye, yipk'enik'uijju'kii ha' wit'ikheyi'j ke' le'ntaafitits qa hekhewep qa yifekinik'i ek ke' najkakui lesejets qa yenik'uiji' ha' wit'ikheyi'j.

⁹ He' yojo'ok'oi ha' Jesús qa he' teke'lenijupju' iye qa week ewi'l ka' l'anyejei in taya'yijipji'kii: —iQi in le'wis ha'ne La's pa' David'ik'i! iQi in le'wis ha'ne namij ka' hii pa' Yatsat'ax'inij! iQi in le'wis pa' Intata wa'sji!— *(Sal 118:26)**

* **21:1** Zac 14:4; Mt 24:3; 26:30; Lc 19:37; 21:37; Jn 8:1; Hch 1:12

* **21:5** Is 62:11 * **21:9** Mt 9:27; 23:39; Lc 2:14

¹⁰ Ha' Jesús in hats yamji'teje'mha ha' Jerusalén, qa week ha' witset in ye'l'ilax wetju'l qa yit'ijju': — ¿Pa'n lunye'j ha'ne nam inwets?—

¹¹ Qa yeku'lji'ij hekhewe' yojo'ok'oi: —Hik ha'ne Jesús, profeta, ta'hii na' witset Nazaret Galilea leqe sehe'.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijsitjiyifi.

(Marcos 11:15-19; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

¹² Ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijsitjii qa yiwutshenfik'ikii week hekhewe' taqha'yets qa he' t'ihinij iye ke' wekwek. Qa yiwu'mkii iye ke' leqe mesal he' yepiletets l'astai qa yiwu'mkii iye ke' lots'oji'laxits he' ofol t'ihinij.*

¹³ Qa yit'ijets: —Ke' we'nika'ajji' yit'ij: “Ene'yitsi' qu' lenqiyi'ij wit'iyinhethii,” *(Is 56:7)* qa ekhewelli'il qa laqsiilijkii in “lewejj ne' ejtenhetsits.”— *(Jer 7:11)*

¹⁴ He' puk'alets qa he' onqokits qa he' otshime-tetsju' iye qa nekets ha' Jesús ke' witlijsitjiyifi, qa nilinju'.

¹⁵ Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei in yi'wenij ke' yaqsiijkii in ham lunyejeyi'iju'l qa in yepi'ye' iye he' omehets in taya'yijipji'kii ke' witlijsitjiyifi in yit'ijju': —Qi in le'wis ha'ne La's pa' David'ik'i,— ma' qa qi in nayutaxkii hekhewe'en,

¹⁶ qa yiyajitaxets ha' Jesús: —¿Me nite' lepiye' enewe'en aka' yit'ijju'?— Ha' Jesús qa yeku'l: —Ehe, hepi'ye'. Qa ekheweli'l ¿me nite' les qu' ejeli'l kekheve' we'nika'ajji' in iyetij aka'an, qa yit'ij:

* **21:11** Mr 6:15; Lc 7:16; 13:33; 24:19; Jn 1:21; 4:19; 6:14 * **21:12**
Jn 2:14-16; Ex 30:13; Lv 1:14; 5:7; 12:8; Dt 14:25

“Ene' omehets qa ene' mexe tu'f, hats watji'let e'm qu' netlijsii ei qa' newqinhetija iye”?— (Sal 8:2)*

¹⁷ Ma' qa ha' Jesús qa yiwejinle hekhewe'en, qa ikik'uifik'i iye ha' witset qa wapilii ha' witset la's hii Betania qa hikha' i'wi' wete'm.*

Pe' higokuk wa'mji' qa yistax.

(Marcos 11:12-14,20-26)

¹⁸ Qa nehukii leefiju' qa wapilii iye ha' witset, ha' Jesús qa yoksi'wentax in iyipkun.

¹⁹ Qa yi'wen ke' ewi'l higokuk metetsju' ha' wit'ikheyi'j qa iktaxets wo'taxiikii feye' qa hamle, uja'xle kekheve' lesejets. Ma' qa yit'ijets: —Nite' f'anuyi' hane'ej qu' nana'l pe'qu' eye'.— Ma' qa aje'e'l wa'mji' ke' higokuk'ik'i qa yistax.

²⁰ In yi'wen aka'an hekhewe' f'ijatshenhei qa yitju'axijpha'mkii, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n lunye'j eke' higokuk'ik'i in aje'e'l yistax?—

²¹ Qa yeku'l ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets qu' nana'li'em pa' nite' witqekuye'j qa' qu' nite' eqeku'yi'ilik'i iye, nite' ewi'He qu' leke'ye' qu' aqsiihijkii aka' yeqfenye'jij ke' higokuk'ik'i, qe leke' iye qu' it'ijets ne' utek: “Ma'ak'ui na' la'ni' qa' anamji'ju' na' qi lejtax,” qa' hik aka' qu' lunye'je'.*

²² Week pa'qu' iyini'tets qu' iyini'l, qu' nite' eqeku'yi'ilik'i pa'qu' iyinheyejeyi'il ma' qa' yi-jayejek qu' esti'yi'hij.—*

¿Lekpa' ta'tets pa' tet'unha'x pa' Jesús?

(Marcos 11:27-33; Lucas 20:1-8)

* **21:16** Mt 11:25; 12:3,5; 19:4; 22:31 * **21:17** Mt 26:6; Mr 11:1; Lc 19:29; 24:50; Jn 11:18 * **21:21** Mt 17:20; Lc 17:6; 1Co 13:2; Stg 1:6

* **21:22** Mt 7:7-8; Jn 11:22

23 In hats yamii iye ha' Jesús ke' witlijsitjii, qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa nekets ha' Jesús in mexe i'ng'ijatshen, qa yit'ijets: —¿Pa'n hii pa' tenek'enhei netisij qu' aqsiijkii ekewe' wekwek in laqsiijkii? ¿Lekpa' netisij in laqsiijkii?—*

24 Ha' Jesús qa yeku't: —Yakhap ji'jek iye qu' k'afaakani't. Qu' enfeli't ye'm pa'qu' k'afaakani'tij, qa' henfeljii't e'mek nakha' ta'lets in haqsiijkii ekewe' wekwek.

25 ¿Lekpa' ta'hijets in inqimpuujin ka' Juan'ik'i? ¿Me ta'hijets na' Dios? ¿Me i'nñi'i ene' jukhewle?—Ma' qa wapilij wetju't in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets ta'hijets pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: “¿Qa inhats'ek in nite' t'ek'eni'lets?”*

26 Qa nite' leke' iye qu' jintitaxijets qu' nata'lets ene' jukhew, qe ji'nijiweyiju't ene' jukhew qe week yit'ijets ka' Juan'ik'i in profeta.—*

27 Ma' qa hekhewe'en in yeku't ha' Jesús qa yit'ijju': —Nite' tsikfe'li'lets. — Ha' Jesús qa yit'ijju'lek: —Qa' yakhape' ji'jek qu'nte' k'efeli'ili'm lekpa' tenek'enhei tsetisij qa haqsiijkii ekewe'en.—

Pa' jukhew wetsjuk pe' letits.

28 Ha' Jesús qa nifaakan iye hekhewe'en: —¿Pa'n qu' eqjunyejeyi'likij aka'an? Pa' jukhew wetsjuk pe' letits. Qa yit'ijets pa' ewi't pekhewe'en: “Ya's, hane'ej qu' ma'aiju' qu' ithayiki na' yeqe uwaket.”*

29 Pa' wita's qa inku't: “Nite' ts'ikheyu'uiju'.” Ma' qa i'nk'ale qa yijamtikii, ma' qa ikiiju'.

* 21:23 Ex 2:14; Mt 26:55; Hch 4:7; 7:27 * 21:25 Mt 13:54; Lc 7:30; 15:18,21; Jn 3:27 * 21:26 Mt 11:9; 14:5; 21:46; Mr 6:20; 11:32; 12:12 * 21:28 Mt 20:1

³⁰ Ma' qa pa' latata qa yiyaji'ets iye pakhap iye la's, qa aka' hats l'anye'jets iye pa'aj. Qa pakha'an qa yeku'l qa yittaxijets yijat'ij: "Ehe tata, hakiiju' hane'ej." Qa nite'le ikiiju'.

³¹ ¿Lek pakha' enewe' wetsjuk yaqsiiikii pa' yisu'un pa' latata?— Hekhewe'en qa yeku'l: —Pa' yojo in nifaakan.— Qa yit'ij ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma latata qa nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew, enewe'en yojo'o' ek'ui qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.

³² Qe in namtaxi'l ei ka' Juan Bautista'ik'i qa nijatshentaxilij pa' yatsathen qu' ejunyejeji'it yijat'ij, qa nite'le l'ek'eni'lets. Qa enewe'le yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma latata qa nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew qa qi in tek'enets yijat'ij. Qa ekheweli'l qa hats li'wentaxi'lha aka'an, qa lunye'jji'ij in nite' litujtseikanini'l pa'qu' ejunyejeji'it hats'inha qu' ek'eni'lets.—*

*Pe' ul'ets witeqjetinenheyij pa' uwaket.
(Marcos 12:1-2; Lucas 20:9-19)*

³³ Qa yit'ijets ha' Jesús hekhewe'en: —Ek'eni'lik'i iye aka' qu' hejeyumtshenijupi' iye. Ewi'l pa' jukhew yeni'ju' pa' leq'ejinqa'wet pa' uwaket qa yeqet-sitenijup pe' utel. Qa tiju' iye pa' ewi't leq'itset'ij qu' nenq'umutju' pe'qu' teye'. Qa yaqsiiikii iye pe' ewi't qipha'm t'ejuyets qu' nejetipji'kii pa' uwaket. (Is 5:1,2) Ma' qa i'nk'ate qa yatkinhenets pe' jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.*

* 21:32 Pr 8:20; Mt 3:8-12; 2P 2:21 * 21:33 Mt 13:3,34-36; 15:15; 22:1; 24:32; 25:14; Lc 14:28; Sal 80:8; Cnt 8:11-12

³⁴ In hats k'esiyu'ets lahats'ij qu' netenifte'ji' pe' lei, qa nukintaxii pe' leqejkunenhei pekhewe' natkin pa' uwaket, hats'inha qu' netisij qa neka'xii pe'qu' natsat'etsijek leqei pa' yatsat'axij pa' uwaket.

³⁵ Qa pe' amaneyij in natkin pa' uwaket, qa t'eku'mi' pe' wit'ukinheitax, qa ewi'l pa' yilanje'mkii, qa pakhap qa yilaanija qa pakhap iye qa nijeje'ejkii pe' utel.*

³⁶ Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ewi'l'ij iye in yukin pekhewep iye leqejkunenhei, qa hats les in olotstax. Qa pekhewe'en qa hik leqfenyejeyij iye pa' hats leqfenyejeyij pe' yojo.

³⁷ Ma' qa teke'lenju' in yukintax pa' laa'sija, qa yit'ij: “Tees qu' leqfenyejeyi'ij pe'ye' ha'ne ya's.”

³⁸ Qa in yi'weniju'l pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: “Hik ha'ne ha' laa'sija. Hik ha'ne qu' naya'xtaxij ha'ne letset ha' latata. Jitalan hats'inha qa' jinat-sat'etsij ha'ne sehe' yatsat'axij ha' latata.”*

³⁹ Ma' qa t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i pa' uwaket qa yilan.

⁴⁰ Qa hane'ej, qu' nanamtax pa' yatsat'axij pa' uwaket, ¿pa'n lumti'il qu' leqfenyejeyi'ij pekhewe' nejettaxij yatkinhenintaxets pa' leq'ejinqa'wet?—

⁴¹ Qa yeku'l hekhewe'en: —Nılanju' tees qu' ne'ng'eletij ene' ul'ets natkintax pa' uwaket. Qa' ni'nk'aihit iye pe'qu' nejeinenij qu' nanatkin iye pa' leqe uwaket qa' hik pekhewe'ye' yijat'ij qu' netisji'ij pa' uja'x pe'qu' netisji'ij pa' yatsat'axij pa' uwaket qa yamji'jets lahats'ij qu' netenifte'ji'.—

* **21:35** 2Cr 24:21; Neh 9:26; Mt 5:12; 23:34,37; Hch 7:52; 1Ts 2:15; He 11:36-37 * **21:38** Sal 2:8; He 1:2

*

⁴² Qa ha' Jesús qa yit'ij: —¿Me nite' les qu' ejeli'l ke' we'nika'ajji' in yit'ij: “Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa ewi'lte in les weju'lij in teniiniijpha'm ne' wititsi'. Qa pa' Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii aka'an qa in jitejetju' qa qi in te'sits ine'm”? (Sal 118:22)*

⁴³ Qa hik ta'lijupi' in hit'ilij ewets qu' itkamhiti'yi'lij na' tenek'enheiji' na' Dios qa' netesti'yij pakhap witset'e, qa hik pakha'ye' yijat'ij qu' olotse' pe'qu' leqeye'.

⁴⁴ Yakha' hik lúnye'j ute, pakha' qu' nanamipji' ene' ute, qa' qalale'ju'. Qa ene'le ute pa'qu' nanamipji' qa' netweyik'uiju', ma' qa' lipipeju'.—*

⁴⁵ Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' fariseol iye in yepi'ye' ek'i ekewe' yejeyumtshenijupi' ha' Jesús, ma' qa nikfe'lik'i in lekhewelle in t'ejuyets.*

⁴⁶ Qa in yisu'untax qu' nophe'l qa nijiweili'iju'l he' olots jukhew qa efuts, qe enewe'en nikfe'lets ha' Jesús in profeta.*

22

Pa' te'wis netu witiwhe'yejii.

(Lucas 14:15-24)

¹ Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa ewi'lij iye in yit'iji' ke' yejeyumtshenijupi', qa yit'ij:

* **21:41** Mt 8:11; Hch 13:46; 18:6; 28:28 * **21:42** Hch 4:11; Ro 9:33; 1P 2:7 * **21:44** Is 8:14-15; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * **21:45** Mt 13:3,35; 15:15; 21:33; 22:1; 24:32 * **21:46** Mt 26:4; Mr 11:18; Lc 19:47-48; Jn 7:25,30,44

2 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j iye na'aj ewi'l le'wis neŋu yaqsiijkii na'aj ewi'l qi wittata t'ejujets in tewhe'yei pa' la's.*

3 Qa yukin pe' leqejkunenhei yihettaxii pe' hats jutsiqets qu' nanamii pa' le'wis neŋu witiwhe'yejii. Enewe'en qa nite'le namiyu'ui pa' le'wis neŋu.*

4 Qa ewi'hij in yukintaxii iye pekhewep iye leqejkunenhei, qa yit'ijets: “Aka' it'ihijets hekhewe' hats jutsiqetstax qu' nanamii: 'Hats hajilettaxi'l ek'ui na' qi aqi'l. Hats talanhetiiju' ke' wakka'ik'i qa kekhewe' iye wakka lelitsik'i ne'ej we'nujenin, qa week hats yijat'etsju', te'lunilii qu' eneki'lets nakha' le'wis neŋu witiwhe'yejii.’ ”*

5 Pekhewe' wit'eqemhiitax qa nite' tek'en iye. Pekhewe'en ewi'l pakha' ik yamii pa' leq'ejinqa'wet qa pakhap iye qa yamiyek pe' laqhatjii.

6 Qa pekhewep iye wit'eqemhii qa t'eku'mi' pe' l'ukinheitax pa' wittata qa yilanje'mkii qa pekhewep qa nilaanju'ha.

7 Ma' qa qi in nayu'kii pa' wittata qa yiyaji'ets pe' lelits oq'ophelinetsilets, qa ikii qa nilanju' pekhewe' eqek'unhets qa ne'hijju' iye pa' letsetik'i.

8 Ma' qa i'nk'ale qa yit'ijets iye pa' wittata pe' leqejkunenhei: “Na' witiwhe'yejii hats week yijat'axju', qa kekhewe'le yojotax in wit'eqemhiitax qa nite'le weju'ltaxij qek nanamii.*

9 Qa hik ta'hijupi', yape ma'aletsfik'i ne' les qits wit'ikhejei, qa' eqe'mi'lets week pa'qu' i'weni'hji' hats'inha qu' nanamii ha'ne le'wis neŋu

* 22:2 Mt 13:24; Lc 12:36; Jn 2:2; Ap 19:7 * 22:3 Est 6:14; Pr 9:3,5

* 22:4 Pr 9:2; Mt 21:36 * 22:8 Mt 10:11; Hch 13:46

witiwhe'yejii.”*

¹⁰ Pe' witqejkunenhei qa iketsfik'i pe' wit'ikhejei. Qa no'thet wetju'l week pekhewe' yi'wen, pe' ul'etstax qa pe' le'sits. Ma' qa hats topo'oj pe' wititsi' pe' wit'eqemhinel.

¹¹ Ma' qa in uyetsji' pa' wittata qu' ni'wen pe' namii pa' le'wis neļu, qa yi'wen pa' ewi'l jukhew in nite' yeqhinataji' pe' witqhinatai t'ejuyets na'aj tewhe'yei.*

¹² Pa' wittata qa yit'ijets: “Waika', ¿pa'n lunye'j in lentenuyetsji' ha'ne le'wis neļu in nite' leqhinataji ke' t'ejuyets na'aj tewhe'yei?” Pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij.*

¹³ Ma' qa pa' wittata qa yit'ijets pe' leqejkunenhei: “Ophe'li'l ne' lokoyei qa ne' lef'iyei iye qa' iwu'mi'liifik'i na' i'nfik'i qi nookii qa' hik nakha'a' qu' qi qu' napi' qa' nat'aitaxji' iye lek'unhetii.”

¹⁴ Qe olots nekhewe' teniyaitaxets, qa nite'le olots ne' te'nekumhi'yijji' ujaa'xkii.—*

¿Me le'wis in yijaninkii pe' wekwek qu' net'ejuyets pa' witset Roma?

(Marcos 12:13-17; Lucas 20:20-26)

¹⁵ In yili'ij ha' Jesús ekewe'en, qa he' fariseol qa ikkii qa iyetijju' pa'n lunye'j qu' net'eku'mi' ha' Jesús qu' nata'lets pa'qu' nit'ij hakha'an.

¹⁶ Hekhewe'en qa nukinii he' H'ijatshenheite qa lijts'eyek hekhewe' yijayanek ha' Herodes, ma' qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'letsha in akha' yijaa'ija na'aj lit'ij qa yijaa'ija iye in H'nq'ijatshenij

* 22:9 Ez 21:21; Abd 14 * 22:11 Ap 19:8; 22:14 * 22:12 Mt 20:13; 26:50 * 22:14 Mt 20:16; Ap 17:14

pa' yisu'un pa' Dios, ma' qa nite' lenwu'mpha'm qu' ink'aihitik'ui pakha' hats lisu'un qu' lunye'je' qu' nata'lets pa'qu' lunye'je'le ene' jukhew, qe akha' week eqjunyejeyij.*

17 Qa hik ta'hijupi', enfeli't ye'm pa'qu' umti'ek. ¿Me le'wisijupi' in jitajaninkii ekewe' wekwek qu' net'ejuyets pa' César, Roma latata? ¿Me nite'?—*

18 Ha' Jesús qa hatsle nikfe'lets in nite' le'wis pa' neqfenyejeyutaxij hekhewe'en, qa yit'ijets: — Ejtitsits, hik ejunyejeyi't qu' wetsjuk'e ejusitsi'it. ¿Inhats'ek in l'ewqeleitaxi't yik'ui?

19 Ets'ethini'hij ewi'le' l'astaki'ye' nijket pekhewe' t'ejuyets in tajaikii eke' wekwek.— Hekhewe'en qa yethinij ke' ewi't denario.*

20 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —¿Lek leju's ha'ne witeqsi'nq'al i'nji' qa lek hii iye ha'ne i'nji'?—

21 Qa yeku't hekhewe'en: —Pa' César, Roma latata lesi'nq'al.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa' lisi'hij pa' Roma latata (César) pekhewe' yatsat'etsli'ijek in Roma latata (César), qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsli'ijek in Dios.—*

22 In yepi'ye' ek'i aka'an hekhewe'en, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa ikik'uikii.

Itii iye hatse' pe' naxju'.

(Marcos 12:18-27; Lucas 20:27-40)

23 Qa hik kakha' iye ka' nełuji', he' uja'x hekhewe' saduceol qa nekii iye ha' i'ni' ha' Jesús qe naq-

* 22:16 Mr 2:8; 3:6; 8:15; Jn 3:2; Hch 10:34; 13:10; 18:26 * 22:17

Mr 12:14,16-17; Lc 2:1; 3:1; 20:22,24-25; Jn 19:12,15 * 22:19 Ewi't

denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi't nełu qu' net'ithayii.

* 22:21 Mt 17:25; Ro 13:7

faakanheyu'uj pe'ye'. He saduceol yit'ijets in nite'te' ihii iye hatse' pe' naxju'.*

24 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *“Pa'qu' nawa'm in mexe hamtax telitsi'it pe'qu' tewhe'ye'ye', ma' qa pa' tek'inij i'nli'i qu' lamats'e qa' hik pakha' qu' tewhe'ye'yi'ij pe' tewju'lelax. Ma' qa qu' nataltsa'yi't qa' hikpa' qu' ta'si'ij pa' wa'm tewhe'ye'ek'i.”* (Dt 25:5)

25 Ha'ne ha'ni'hi' na'l ka' ewi't hik lunye'j aka'an wetsjuk tatsai (7) pe' witjefeye'k. Pa' yojo in tewhe'yeitax qa wa'm, qa mexele hamtax la'si'it pe' tewhe'ye'tax. Qa nejettaxij qu' tewhe'ye'yi'ij pa' tek'inij,

26 qa wa'mifi iye. Qa hik lunyejei iye pekhewep iye ma' qa week naxju' pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k.

27 In hats week naxju' qa wa'm iye pe' efu'uk'i.

28 Qa hane'ej qu' iliye'tax iye pe' hats nanaxtaxju' ¿qa pa'n lunye'j pa'qu' tewhe'ye'yi'ij pekhewe' wetsjuk tatsai (7) pe' efu'uk'i? Qe hats week tewhe'yetstaxij pekhewe'en.—

29 Qa yeku't ha' Jesús qa yit'ijiju't: —Ekheweli't qi in hijanilik'i qe nite' lenikfe'li'tik'i ke' Intata le'lijei, qa nite' lenikfe'li'tetsha iye na' qi tet'unha'x na' Dios.

30 Qe qu' iliye'tax pe' naxju', pe' jukhew qa efuts nite' tewhe'yeiju' hatse', qe hik qu' lunyejeje' yijat'ij ne' angelits wa's lelets.*

31 Ye'ehe, in t'ejuyets qu' iliye'tax pe' naxju', ¿me nite' liyinenilik'i na' Dios in yit'ihij ewets:

32 *“Yakha' teqe Dios ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob”?* (Ex 3:6) Na' Dios teqe Dios ne' ihii. Qa

* 22:23 Mt 3:7; Hch 4:1; 23:8

* 22:30 Mt 24:38; Lc 17:27

nite' leqe Dios pe' naxju'.—*

³³ Hekhewe' olots jukhew qa efuts, in yepi'ye' ek'i ekewe' i'nq'ijatshenij ha' Jesús qa qi in yitju'axijpha'mkii aka' lunye'jkii.

Pakha' les qiji' kekheve' wenit'ij pa'aj.

(Marcos 12:28-34)

³⁴ Qa hekhewe'le fariseol in impi'ye'ej he' sardu'eol in ham pa'qu' nit'ijju't ha' Jesús, qa ewi't we'neni'.*

³⁵ Qa ha' ewi't hekhewe' fariseol hakha' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa yijaa'jintax iye, qa yit'ijets:*

³⁶ —Maestro, ¿pa'n lunye'j pa'qu' les qiye'ji'ha kekheve' le'lijei pa' Dios tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (mandamientos)?—

³⁷ Qa ha' Jesús qa yeku't qa yit'ij: —*Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, qa weekij iye pa' ita'x, qa weekij iye pa' aqjamtikineye'jkii. (Dt 6:5)**

³⁸ Aka'an hik aka' ka' les in qiji' qa hik aka' iye yojo'ok'oi kekheve' wenit'ij qu' nanaqsiijkii.

³⁹ Qa ka' yojo'opji' qa hik lunye'j iye aka'an in yit'ij: “*Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in lewetsu'unte.*” *(Lv 19:18)**

⁴⁰ Ekewe' wetsjuk wi'tlijei hik ekewe' letkui ke' week testi'yij ka' Moises'ik'i qa ke' i'nq'ijatshenij iye ke' profeta'ik'i.—*

* **22:32** Ex 3:15-16; Hch 7:32 * **22:34** Lc 10:25-28 * **22:35** Lc

7:30; 10:25; 11:45; 14:3 * **22:37** Lc 10:27 * **22:39** Mt 19:19

* **22:40** Mt 7:12; Ro 13:8-10; Ga 5:14

¿Pa'n tii pakha' ta'lets pa' Cristo pekhewe' lawa'mhitsik'i?

(*Marcos 12:35-37; Lucas 20:41-44*)

⁴¹ Qa in mexe ewi'ł i'ni' he' fariseol, qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju',

⁴² qa yit'ij: —¿Pa'n łumti'ł qu' łunye'je' pa' Cristo? ¿Pa'n łii pa'qu' nata'lets?— Qa yeku'ł hekhewe'en: —Ta'lte'ets hatse' pa' David'ik'i.—

⁴³ Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Ye'ehe, ¿qa in-hats'ekek ka' David'ik'i pa' Espíritu Santo in ta'lets, qa yit'ijets: “Yatsat'axyij?” Qe ka' David'ik'i yit'ij:*

⁴⁴ “Pa' Intata qa yit'ijets pa' Yatsat'axyij: ‘Niju' ni'ju' ha'ne ts'iyayik'i iptu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei qa' otsi'pji'kii ne' ejuihifets.’” (*Sal 110:1*)*

⁴⁵ Pa' David'ik'i in yit'ijets, “Yatsat'axyij.” ¿Qa pa'n łunye'j iye qu' nit'ijets qu' la'se'?—

⁴⁶ Hekhewe'en qa ham pa'qu' neku'łijiju'ł pe'qu' łe'lijeye', ma' qa hik aka'aj ka' nełuji' qa ta'łi' in hats ham pa'qu' nanfaakanij pe'ye'.*

23

Jesús qa iyetij pa' ul'ax łunyejei pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'łijej qa pe' fariseol.

(*Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54; 20:45-47*)

¹ Ma' qa hik aka'aj ha' Jesús qa hats iyetik'uiha he' jukhew qa efuts qa week iye he' ł'ijatshenhei,*

² qa yit'ijji'ju': —Nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'łijej qa nekhewe' iye fariseol, hik nekhewe' wethisij qu' net'ekuumi'ha qu'

* **22:43** 2S 23:2; Ap 1:10; 4:2 * **22:44** Hch 2:34-35; 1Co 15:25; He

1:13; 10:13 * **22:46** Mr 12:34; Lc 14:6; 20:40 * **23:1** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1

ning'ijatshenij kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii yika'ajji' ka' Moises'ik'i.*

³ Qa hik ta'lijupi' qu' ek'eeni'lik'iha qa' week aqsiihijkii iye pa'qu' nit'ilij ewets, qa hasu'ujle ijayani'lij ka' lunyejei nekhewe'en, qe lekhewel nite' yaqsiijkii kekhewe' i'ng'ijatshentaxij.*

⁴ Lekhwel hik lunyejei aka'an: yophe'l je'mkii pe' witqatai qi niihetits, jutsitets qu' jinteka'xtax. Ma' qa yilkoninij enewe' jukhew qa efuts iye, qa lekhewelle qa nite' ewii'le' pe'qu' layaqsii'ye' qu' nekumhini' qu' neka'x.*

⁵ Week na'aj yaqsi'jtaxijkii ewi'He in yisu'un qu' netwenheti'yij. Yisu'un in yeni' ne'ej l'iwatai qa lokoyei iye ne'ej nite' qitax lasimmi'tax qa lesle in yiwqinhet iye ne'ej yaqsiijkii ti'najki' lasi' i'nji' ne'ej uja'x kekhewe' Intata le'lijei, qa ne'ej yit'onijju' leial iye qa les in yijetiniiju' iye ne'ej jipimju'.*

⁶ Yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej lots'oji'laxits ne'ej qitsji' qe tekju' na'aj ewi'l le'wis nehu qa ne'ej witli-jtsitjiyifi iye ne'ej wits'ojilaxits, lots'oji'laxits pe' qit-sji'.*

⁷ Yisu'un iye qu' netniwetfelhei qe yijalki'sji'kii na'aj laqhawet qa yisu'un iye qu' netiyi'yij in maestro.*

⁸ Qa ekhewelli'it qa' hasu'uj iwejini'hi'm aq'ayini'lij pakha' qu' ni'ttaxi'lij ewets maestro, qe ewi'He na' aqa Maestro'ol qa ekheweli'l qa week e'witjefeyek'ilipji'.

* **23:2** Esd 7:6,25; Neh 8:4 * **23:3** Mt 5:20; 15:3-9; Ro 2:17-23

* **23:4** Lc 11:46; Hch 15:10; Ga 6:13 * **23:5** Ex 13:9; Dt 6:8; 11:18;

Mt 6:1,5,16; 9:20; 14:36; Mr 6:56; Lc 8:44 * **23:6** Lc 11:43; 14:7;

20:46 * **23:7** Mr 9:5; 10:51; Jn 1:38,49; 11:8; Stg 3:1

⁹ Hasu'uj iye it'ihijets pe'ye' ha'ne sehe' epji' tata, qe ewi'He na' Atata'al hik nakha' i'ni' na' wa's.*

¹⁰ Hasu'uj iye iwejini'li'm pe'qu' ni'ttaxi'hij ewets qu' e'qitsi'ihji', qe ewi'He na' Cristo in qiji'ha.

¹¹ Qa pakha'le les in qiji' ekheweli'l, pakha'an, pakha' hik lunye'j qu' egejkunenek'i'it.*

¹² Qe pakha' qu' lakha' ye'letax lete'm qu' neniwqinhetji', qa' hik pakha'ye' qu' netwepinhetkii. Qa pakha'le qu' nite' neniwqinhete'ji' qa' hik ha'neye' qa' neniwqinhetji'.*

¹³ jHiyee' e'newusitsi'l i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'l hik ejunyejeji'l qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe lit'onit'ik'uiji' ene' jukhew qa efuts iye na' leji' na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa ekheweli'l iye nite' le'nuihiyu'ukii iye. Nite' liwejinili'm iye nekhewe' nuihiyu'taxii.*

¹⁴ jHiyee' e'newusitsi'l i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'l hik ejunyejeji'l qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe lenitka'mitjikii pe' letsiltax pe' wikiihalei. La'napetaxi'hijets qe l'iyini'l qa nite'le yijaa'ija qu' iyini'l qe lisu'unli'it qu' me'nethinihjikii. Qa hik ta'hijupi' qu' les qu' qiye' pa'qu' atanithenheti'yi'hij.*

¹⁵ jHiyee' e'newusitsi'l i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'l hik ejunyejeji'l qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe hijawe'jihij ji'teje'mkii na' qi iweli' qa pekhel lenekihiji'kii iye ha'ne sehe' in lowo'ohiikii pa'qu' amiti'hijju' kakha'

* **23:9** Mal 1:6; Mt 6:9; 7:11 * **23:11** Mt 20:26-27; Mr 9:35; 3Jn

⁹ * **23:12** Pr 29:23; Ez 21:26; Lc 14:11; 18:14; Stg 4:6,10; 1P 5:5-6

* **23:13** Mt 23:15,23,25; Lc 11:52 * **23:14** Mr 12:40; Lc 20:47

ejunyejeyi'ł. Ma' qa in hats łamitiłijju', qa hats łaqsi'ijikii qu' wetsjuk'i'ij qu' nat'ani'ł epji' qu' les ne'weju'łij wiikfik'i qu' namii pa' fe't.*

16 Hiye'e' e'newusitsi'ł, puk'alets yojotaxik'ui pekhewep, qe ekheweli'ł łit'ihij: “Ham weju'łi'ij pakha' qu' neniwjutsiqentaxiji'm ne' witlijsitjii pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj naqsiijkii. Pakha' yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm pa'qu' nit'ij ne' łeqe oro ne' qi witlijsitjii, qa weju'łij yijat'ij, ma' qa' naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij.”*

17 Nite' łeqenełuyi'ł wetju'ł qa puk'alets iye, qe łpa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'? łMe na' oro? łMe i'ni'i ne' witlijsitjii in hik nekhe' ta'lets in we'nenifi ne' oro ma' qa yatsat'etsij na' Dios?

18 Qa łit'ihijju' iye: “Nite' weju'łij pakha' qu' neniwjutsiqentaxiji'm na' ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets na'aj witqisit'ij na' Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa' hasu'uj naqsiijkii. Pakha' yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm na'aj witqisit'ij pa' Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa weju'łij yijat'ij, ma' qa' naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij.”

19 łPuk'alets! łŁekpa' qu' les qiye'ji'? łMe pa' witqisit (ofrenda)? łMe i'ni'i pa' łe'nenhe'wet'ipji' (altar), in hikpa' ta'lets in we'nenipji' pa' witqisit (ofrenda) qa yijaa qa yatsat'axij pa' Dios?*

20 Qa hik ta'lijupi', pakha' qu' netetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) pa'qu' nit'ij, ma' qa hats week tetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) qa pe' i'nipji' iye (ofrenda).

* 23:15 Hch 2:11; 6:5; 13:43 * 23:16 Mt 5:33; 14:7; 15:14; 23:24; 26:63,72; Hch 1:16; Ro 2:19; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21 * 23:19 Ex 29:37; 30:29

21 Qa pakha' qu' netetfeliji'm ne' qi witlijsitjii pa'qu' nit'ij, qa tetfeliji'm ne' witlijsitjii qa nakha' iye i'nifi ne' witlijsitjii.*

22 Qa pakha' qu' netetfeliji'm pa'qu' nit'ij na' wa's, qa hats tetfeliji'm na' lots'oji'la'x na' Dios qa nakha' iye i'nipji' nakha'an.*

23 ¡Hiyee' e'newusitsi't, i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa ekheweli't iye fariseol, e'jtitsitsi't hik ejunyejeji't qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe in leqethentaxi'lfik'i ne'ej menta lesejets qa ne'ej anis iye qa comino iye in cien (100) yamets qa diez (10) leqetheni'lfik'i qu' net'ejuyets na' Dios. Qa nite'le laqsiijikii kekheve' les in qitstaxji' wi'tlijei wenitaxij qu' nanaqsiijikii, kekheve'en: yatsathen, eq'iltina'x, yaqsi'ijikii pa'qu' hats nit'ij hik ekewe'tax qek aqsiijikii, qa hasu'ujle qek ili'ihij qu' aqsiijikii kekheve' hats l'asinilik'i in laqsiijikii.*

24 ¡Ekheweli't hik ejunyejeji't qu' e'puk'aletsi'it in lojotaxihik'ui pekhewepe'! Qe hik lunye'j qu' uketi't na'aj iweli' qe qa' nite' etimi't ne'ej iye, qa ni'kha'li'ij ats'etax in qitax qa hik na'aj letimi't.*

25 ¡Hiyee' e'newusitsi't i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa ekheweli't iye fariseol, e'jtitsitsi't hik ejunyejeji't qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe ekheweli't limpulijini't na' l'anu'ui nakha' hik lunye'j wasu qa hik lunye'j iye tok'o, qa latawejele qa topo'oj pakha' wit'ejtenheye'j qa pa' wit'ekuyi' iye.*

26 ¡Fariseo puk'al! Yojo yijat'ij qu' nempulijik'iju'

* 23:21 1R 8:13; 2Cr 6:2; Sal 26:8; 132:14

11:4; 47:8; Mt 5:34; 19:28; He 8:1; Ap 4:2

33:5; Jer 5:1; Mi 6:8; Zac 7:9; Lc 11:42

* 23:25 Mr 7:4; Lc 11:39

* 23:22 Ex 17:16; Sal

* 23:23 1S 15:22; Sal

* 23:24 Mt 15:14; 23:16

na' latawe'j nakha' hik lunye'j wasu qa hik lunye'j iye tok'o, hats'inha qu' le'wise' ji'jek ham lejili'ye' nakha' i'nfik'i.

²⁷ ¡Hiyee' e'newusitsi'l' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa ekheweli'l' iye fariseol, e'jtitsitsi'l' hik ejunyejeji'l' qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe ekheweli'l' hik ejunyejeji'l' ne'ej nimekui qe hats wetlinij na'aj fo' i'm qa le'sits in jite'wen, qa latawjetsle qa topolij witinutsik'i qa in hats lipipji' iye.*

²⁸ Aka'an hik aka' ejunyejeji'l' iye, e'le'sitsi'l' in ne'weni'l' ene' jukhew, qa pekhewe'le atawjetsi'l' qa qi in topolij in hik ejunyejeji'l' qu' wetsjuk'e ejusitsi'it, qa topoli'l' ej iye in nite' lisu'uni'l' qu' aqsiihikii pa' yisu'un na' Dios.

²⁹ ¡Hiyee' e'newusitsi'l' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa ekheweli'l' iye fariseol, e'jtitsitsi'l' hik ejunyejeji'l' qu' wetsjuk'e ejusitsi'it! Qe ekheweli'l' leniihini'l'pha'm ne' lenimekui kekhewe' profeta'ik'i qa li'sinheti'l' iye wekwek l'enili' ne' lenimekui ke' jukhew'ik'i yatsathen.

³⁰ Ma' qa lit'ilijju': "Qek hats jinana'l pakha'aj pa' lahats'ij pekhewe' inqa'jteyik'i qekha nite' jina'ne'taxij ji'teje'm in nilanju' pekhewe' profeta'ik'i."

³¹ Ye'ehe, qa aka'an in lit'ilijju', ma' qa hats lanalith'i'ihik'i in ekheweli'l' lata'hlets kekhewe' nilanju'kii ke' profeta'ik'i.*

³² Yape oponheti'lij pakha' ul'ax mente' yoxpo'taxij ke' aqa'jteyi'hik'i.—

¡Q'oiq'oyits telits!

* 23:27 Lc 11:44; Hch 23:3

* 23:31 Gn 15:16; Hch 7:51; 1Ts

2:15-16

33 —¡Q'oiq'oyits! ¡Q'oiq'oyits lélits! ¿Pa'n qu' ilithinyejeje'taxilik'ui hatse' qu' atanithenheti-itaxi'hij pa' fe't qi iftsax?*

34 Qa hik ta'hijupi', Je! qeku'ni'lek qu' he'nukini't ei iye pe'qu' profetaye', qa pe'qu' qi nikfe'lets wekwek in t'ejuyets na' Dios qa pe'qu' ninq'ijatshenij iye ke' le'lijei na' Dios. Ma' qa ekheweli't qa' anlani'tju' iye pe'qu' uja'xe', qa pekhewep qa' eni'hji'pha'm pe'qu' cruzitse', qa pekhewep iye qa' eqsilani't je'mkii ne' witlijsitjiyitsifi qa' ijayani'likii pekhewep witsetiikal,*

35 hats'inha qu' nanami't epji' iye na' witax-tanithenkeye'j ta'lets ke' l'athits ke' week yatsa-then in talanhetiiju', qa in ta'hi' ek ka' yatsa-then Abel'ik'i qa yamijii ka' Zacarias'ik'i la's ka' Berequias'ik'i. Hik kakha' Zacarias'ik'i hlanih'i na' leqewuk'uji' ne' witlijsitjiyii qa na' ts'eewe'epji' le'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij na' Dios.*

36 Yijaa'ija aka' qu' hit'ihij ewets in week ekewe'en qu' na'nipji' hatse' enewe' na'l hane'ej ha'ne lahats'ij.—*

Jesús qa yayinju' pa' Jerusalén.

(Lucas 13:34-35)

37 —¡Jerusalén, Jerusalén, lanlani'tju'kii kekhewe' profetas'ik'i, lenjele'ehjkii utel kekhewe' nukintax ei na' Dios qu' nenfel e'm ke' le'lijei! Pa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi't heni' ne' elits, in lunye'jek ne'ej

* **23:33** Mt 3:7; 5:22; 12:34 * **23:34** Lc 11:49-51; Hch 13:1; 22:19; 1Co 12:28; 2Cr 36:15-16; Mt 10:17 * **23:35** 2Cr 24:21; Zac 1:1; Gn 4:8; He 11:4; 1Jn 3:12; Ap 18:24 * **23:36** Mt 10:23; 16:28; 24:34

ta'a'a' qe ewi'ɬ yeni' ne'ej ɬelits uyifi ɬefets, qa nite'ɬe lisu'un.*

³⁸ Jeɬ qeku'ni'ɬju' ek na' etset'ɬ qu' hats ham na'ni'i hatse'.*

³⁹ Qe hane'ej qu' nata'li' qu' hit'ij ewets in hats nite'ɬ'anuuyi' qu' e'tswen iye, ipɬu'ui qu' ittaxij: “*Qi in ɬe'wis ha'ne namij ka' ɬii pa' Yatsat'ax'inij.*” — (Sal 118:26)*

24

Jesús qa iyetij pe' witlijsitjii qu' ul'axe'ju' hatse'.
(*Marcos 13:1-2; Lucas 21:5-6*)

¹ Ha' Jesús in hats ikik'uifk'i ke' witlijsitjii, qa hats iktax, qa he' ɬ'ijatshenhei qa we'tmetinheti'm qa yit'ijets: —Jeɬ qeku'nju' ene' witlijsitjii, ɬhayits qa ɬe'wis!—*

² Ha' Jesús qa yeku'ɬ qa yit'ijets: —ɬMe hats li'weni'ɬ ene'en? Yijaa'ija aka' hit'ɬij ewets in ham pe'qu' ewii'ɬe' qu' amane'pha'm hatse' ene' utel ene' witlijsitjii. Week qu' jaɬaq'eju'kii hatse'.—

Pekhewe' wekwek ɬunyejeikii yambi'ijii qu' hats namets pa' ɬahats'ij.

(*Marcos 13:3-23; Lucas 21:7-24; 17:22-24*)

³ Qa ha' Jesús qa i'niju' ke' utek ɬii Olivos, ma' qa nekets he' ɬ'ijatshenhei qa uja'xɬ'ɬkii, qa nifaakan: —Hisu'untaxi'ɬ qu' enfeli'ɬ ye'm ɬpa'n ipɬu'uk'ui qu' namets qu' ɬunye'je' kakha' ɬit'ij qu' jaɬaq'eju' ne' witlijsitjii? ɬQa pa'n ɬunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij

* **23:37** Dt 32:11-12; Rt 2:12; Mt 5:12 * **23:38** 1R 9:7; Is 64:11; Jer 12:7; 22:5 * **23:39** Mt 21:9 * **24:1** Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; 12:1

qu' etpiltaxju' iye, qa pa'qu' jutsiqaxi'ij iye qu' nanaxtaxijik'i hatse' pakha' hane'ej lahats'ij?—*

⁴ Ha' Jesús qa yeku'l, qa yit'ij: —Jehi'lju' lha, hasu'uj pa'qu' nawitji'il ma' qa' naqani'lkii.*

⁵ Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij qa' nit'ij: “Yakha' ye' Cristo.” Ma' qa' olots pe'qu' naqankii.*

⁶ Ekheweli'l qa' impi'ye'jiikij pe'qu' hats nawatlaanija, qa' impi'ye'jiikij iye pe'qu' nanwatlanheyyu'ji'ijtax. Qa hasu'ujle e'nijiwe'yi'l, qe les le'wis qu' lunyejeye'kii week ekewe'en, qa mexele nite' yamets pa' l'aka'the'ju' hatse'.

⁷ Qe ewi'l pa'qu' witset'e qa' nawatlani'l pakhape' iye witsetiika'ye', qa ewi'l pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'l pakhape' iye wittataye'. Qa' nana'l iye pe'qu' witsetitse' qu' qi qu' niyipkunju', qa pe'qu' me'le'le' iye sehel.*

⁸ Qa hikle lunyejei ekewe'en ne'ej iwkaajtshen in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' laqati'yi'ij hatse'.*

⁹ Ma' qa' yapeye'lek qu' namets qu' ekekiti'yi'liikii qu' awitjaxti'yi'lju', qa qu' alanheti'yi'lju'ha iye qa' qi iye qu' na'napjaxi'l e'm ene' week witsetits qe ta'lets qu' atsjayani'l.—*

Olots pe'qu' nili'ij hatse' pa' Cristo.

¹⁰—Ma' qa olots pe'qu' niliyij hatse', pekhewe'en qa' nowotk'onijkii qa' qi iye qu' na'napjaxi'm pekhewep.

* **24:3** Mt 21:1; 24:27,37,39 * **24:4** Jer 29:8; Ef 5:6; Col 2:8; 2Ts 2:3

* **24:5** Mt 1:17; Ef 5:2 * **24:7** Hch 11:28; Ap 6:8; 2Cr 15:6; Is 19:2

* **24:8** Lc 21:12-24 * **24:9** Mt 10:17,22; Jn 16:2

11 Qa olots iye hatse' pe'qu' nanam ejtitsits qu' nit'ij letets qu' profetaye', ma' qa olots iye pe'qu' naqankii.*

12 Qa qu' hats qi qu' net'ijayijfik'i hatse' pa' ul'ax, ma' qa pa' leqsu'unka'xtaxyij pe'qu' olootse' qa' net'ijayik'iju'.*

13 Qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' l'aka'the'ju' pa' lahats'ij qa hikpa' qu' ita'xe'.

14 Qa eke' le'sits wi'tlijei nifel pa' lunye'j qu' jina'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week netfelhitiyi'pji' pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'. Ma' qa qu' hats week nepiye'ek'i qa' hayitse' qa' hats nanam pa' l'aka'the'ju'.—*

Pa' hayiits nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Daniel.

15 —Qa hik ta'hijupi', qu' i'weni't *pakha' qi ul'ax yeq'ilatkii hatse'*, *(Dn 9:27)* pakha' hayiits nifel ka' profeta'ik'i Daniel, qa' nawatts'ap'anhetifi nakha' qi le'wis letsettax na' Dios nekhe' witlijtsitjiiyifi (pakha' qu' niyinenik'i aka'an qa' nenikfe'lik'i). *

16 Ma' qa pekhewe' qu' na'ni'na' Judea, qa' nilatii ne' utekui.

17 Qa pa'qu' na'nipji' pe'qu' letsi'ye' na'aj k'eewe'epji' qu' namtaxets pakha'an, hasu'uj nenuihiyu'ufi pe'qu' letsi'ye' qu' net'ilitju' qa'

* **24:11** Is 44:25; Mt 7:15; 24:24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; 1Jn 4:1 * **24:12** Mt 13:41; 2Ts 2:3 * **24:14** Mt 4:23; Ro 10:18; Col 1:6,23; 1Ts 1:8; Lc 2:1; 4:5; Hch 11:28; 17:6; Ap 3:10; 16:14 * **24:15** Dn 11:31; 12:11; Mr 13:14; Lc 21:20; Hch 6:13; 21:28

neka'xfik'ikii pe'qu' lewekwekitse'. Aje'eł nilat yijat'ij.*

¹⁸ Qa pa'qu' na'nji' na' l'ejinqa'wet, hasu'uj netpiliı iye pe'qu' leqhinataye'. Aje'eł nilat yijat'ij.

¹⁹ Qa jhiye' enewusits pe'qu' efutse' pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' lelitse' qu' namtaxets hatse' nekhewe' nelutsji'!

²⁰ Iyini'hijets na' Dios qu' hasu'uj qu' lop'e qu' ilati'lkii, qa qu' hasu'uje' iye pa'qu' witwapiihi-jiye'ji' (sábado).

²¹ Qe pe' nelutsji' hatse' qii'ija pa'qu' a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa ham pa'qu' hayiıts lunye'ji'iju'ł in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiikii ha'ne sehe' qa yamijii hane'ej, qa nite' l'anuuyi'i iye qu' lunye'je'kii iye hatse'.*

²² Qa qu' nite' neniwk'itsini'iju'ł pekhewe' nelutsji' hatse', qa' ham pa'qu' ila'xe'. Qa in ta'he'ets pekhewe' hats te'nekumhi'yijii, ma' qa' neniwk'itsiniju'ł hatse'.*

²³ Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'lij ewets hatse' pekhewe' nelutsji': "Ek'en qeku'ni'lek, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo," i'nhi'i qu' nit'ij "hatsiite' pa' i'ni'". Qa' hasu'ujle umti'il qu' yijaayi'ija.*

²⁴ Qe nam hatse' pe'qu' nit'ij letets qu' Cristoye' qa pe'qu' nit'ij letets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij pe'qu' qits ham lunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene'

* **24:17** 1S 9:25; Mt 10:27; Lc 5:19; 12:3; 17:31; Hch 10:9 * **24:21**

Dn 12:1; Jl 2:2; Mt 24:29; Ap 7:14 * **24:22** Mt 22:14; 24:24,31; Mr

13:20,22,27; 1Ti 5:21; 2Ti 2:10; Ap 17:14 * **24:23** Lc 17:3; 21:28;

Mr 11:24; Jn 6:64

week, qa qu' leke'ye', qa' naqankii iye nekhewe' hats t'eku'miiji' na' Dios.*

²⁵ Jeŧ qeku'ni'lek, hats week henfeli't e'm aje'eŧ ekewe'en in mente' yamets qu' nana'l.

²⁶ Qa hik ta'hijupi', pa'qu' ni'ttaxi'hij ewets: “Jeŧ qeku'ni'hii i'nti'i' pa' ham i'ni'i',” qa hasu'uj jeŧi'hii, qa i'nhi'i qu' ni'ttaxi'hij ewets: “I'nifi ke' wititsi',” qa hasu'uj iye qu' umti'it qu' yija'ye'.

²⁷ Qe hik qu' hunye'je' na'aj etheluna'x in nite' wanat'in qe tethelun qa na'lji' na' nelu'uju't qa i'nhi'i qe na'lji' iye na' tefeji', qa' hik aka' qu' hunye'je' hatse' na' Ea's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye.*

²⁸ Na'aj i'ni' na'aj iwamhi'l qa hik na'aj i'njii ek ne'ej o'powil.—*

Qu' netpiltaxju' pa' Ea's pa' Jukhew.

(Marcos 13:24-37; Lucas 17:26-30,34-36; 21:25-33)

²⁹ —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' nelutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa' aje'eŧ nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye, qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii iye* (Is 13:10) qa pa' qi ŧet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.*

³⁰ Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii na' wa'sji'pha'm pa'qu' jutsiqaxi'ij na' Ea's na' Jukhew, qa qi qu' ne'nijiwei week pe' witsetits ha'ne sehe' ipji'. Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ea's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji' pe' wasi' in ta'tiipha'm na'*

* **24:24** Dt 13:1-3; Mt 24:11; Hch 8:9; 2Ts 2:9-11; Ap 13:13-14; 16:14; 19:20 * **24:27** Mt 8:20; 24:3,37,39; Lc 17:2 * **24:28** Job 39:30; Lc 17:37 * **24:29** Is 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,31; 3:15; Sof 1:15; Ap 6:12-13

wa's, (*Dn 7:13*) qi pa'qu' let'unha'xe' qa qi iye pa'qu' lesa'xe'.*

³¹ Ma' qa' nukinkii ne' laqa angelits qu' hats nat'ai pe' *qi foj, qa' nonothen wetju't* (*Ex 19:16*) week pe' hats t'eku'miiji' na' ima'xii, i'wk'uyi'lii, nelu'uju't qa pe' tefeji' iye, in uja'xek pe' week te'weyik'uiju' ha'ne wa's.*

³² Maxtayit qekuni'lijupi' ek ne'ej ewi't higokuk aka' jiyijatshenij, in hats esufui iye ne'ej lenuts ma' qa ta'ji' iye ne'ej lesejets, qa hats lenikfe'li'lets in hats k'esets na'aj jinawa'p.*

³³ Qa hik lunye'j, ekheweli't qu' i'weni't week ekewe' wekwek tefelhitii, qa' menikfeliti'lets na' La's na' Jukhew in hats metifikii na' leji'.*

³⁴ Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju' pakha' lahats'ij hatse', qa namhi'ii qu' week lunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.*

³⁵ Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'le hats hit'ij qa yijaa'ija, nite' leke' qu' hamitse'.*

³⁶ Qa hamle nikfe'le'ets pa' neluji' qa pa' i'ni' iye junu' hatse'. Nite' nikfe'lets iye ne' angelits na' wa'sji'. Nite' nikfe'lets iye na' La's. Qe ewi'He in nikfe'lets na' Latata.—*

Hik lunyejeje' pe' teqe nelutsji' pa'aj pa' Noe'ik'i.

* **24:30** Zac 12:12; Mt 24:3; Ap 1:7 * **24:31** Is 27:13; 1Co 15:52; 1Ts 4:16; Ap 7:1; 8:2; 11:15; Dn 7:2; Zac 2:6 * **24:32** Mt 13:3,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1 * **24:33** Stg 5:9; Ap 3:20 * **24:34** Mt 10:23; 16:28; 23:36 * **24:35** Ekewe'le yi'lijei qa'nte' hamitse', ikji': nite' leke' qu' nite' hik lunye'je' pa' hats yit'ij. * **24:36** Zac 14:7; Mt 25:13; Mr 13:32; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2

37 —Qe in lunyejeyek ke' leqe nelutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik aka' qu' lunye'je' iye hatse' qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew.*

38 Qe in lunyejeyek kekhewe' nelutsji' in mexente' nam ka' qi pifei qa iwelitax iye, ke' jukhew'ik'i tek, iya', tewhe'yeyju'kii qa ke' łelits qa yiwhe'yeyinju'kii, qa yamł'ijii ka' nełuji' ka' Noe'ik'i in t'ilitji'ju' ke' qi tokoyei.

39 Qa nite' yumti qu' yijayi'ija yamijii in hats nam ka' qi pifei qa iwelitax iye, ma' qa week yeka'x ka' iweli'. Hik aka' qu' lunye'je' hatse' qu' netpiltaxju' iye na' Ła's na' Jukhew.

40 Wetsjuk pe'qu' na'ni' pa'qu' 'I'ejinqa'wet'e, ewi'ł pa'qu' neka'x qa ewi'ł pa'qu' nenejet.

41 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijnju'. Ewi'ł iye pe'qu' neka'x qa ewi'ł iye pe'qu' nenejet.*

42 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełu łamijiju' na' Yatsat'etsi'ł ej.*

43 Menikfeliti'łets aka'an, pa'qu' ewi'ł natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'łets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', ma' qa' qi qu' natjanithenik'ui hats'inha qu' nite' name'etsji' qu' nuyifi pe'qu' łetsi'ye'.*

44 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' matjanitheni'łkiiha qe ha'ne Ła's na' Jukhew i'nłi'i qu' nanamji' pakha' qu'nte' umtiyetaxi'ł qu' nanamji'.—*

* 24:37 Gn 6:5; 7:6-23; Mt 22:30; Lc 17:26 * 24:41 Ex 11:5; Is 47:2; Lc 17:35 * 24:42 Mt 25:13; Lc 12:40; 21:36 * 24:43 Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 3:3 * 24:44 Mt 25:10; 1Ts 5:6

*Pa' witqejkunenek tek'en qa pa' nite' tek'en.**(Lucas 12:41-48)*

⁴⁵ — ¿Łekpa' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye? Pakha'an pa' łaqa patun qa nejetij qu' week nejeł pe' łetsi' qa' nenkunhenji'ijju' iye qa yamji'jets łekujii pekhewe' i'ni' pe' łetsi'.*

⁴⁶ Łe'wisi'mkii pa' witqejkunenek, pakha'an in nam pa' łaqa patun, qa yi'wen in yaqsiijkii aka'an.*

⁴⁷ Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, pakha' patun qa' netisij qu' week netnek'enhe'yipji' pe' łewekwekits.

⁴⁸ Qa pakha'łe qu' witqejkunenek'e in uł'ax, qa yit'ij pa'qu' łatawe'je': “tees qu' nanam aje'eł ha' yaqa patun,”

⁴⁹ ma' qa' yapeye'łek qu' nilanji'ij je'mkii pakhape' iye pekhewep'ł'ithayifetstax, qa tek qa iya' iye, i'nji'teje'mkii iye pekhewe' yek'uwetju'kii.*

⁵⁰ Ma' qa pa' łaqa patun pa' witqejkunenek qa' nanamji' pa' nełuji' nite' yumtitaxji' qa pe' hora iye nite' yumtitaxji' iye.

⁵¹ Ma' qa qi qu' nitanithen qa' nuihinetsji' iye pakha' ewi'ł łeq'itset'ij pekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejuisitse'. Ma' qa' hikpa' qu' qi qu' napi' qa' tx'ak'ak'etaxkii iye łek'unhetii.—

25*Yejeyumtshenijupi' pe' diez (10) inanyii.*

¹ —Pa' łahats'ij hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios hik qu' łunye'je' ne'ej diez (10) inanyii qe nen-jelu'uk'ui na'aj niwhe'yeyu' qa week t'eku'mi' ne'ej

* **24:45** Mt 7:24; 10:16; 25:2,21 * **24:46** Jn 13:17; Ap 16:15

* **24:49** Hch 2:15; 1Co 11:21; 1Ts 5:7; Ap 17:6

lefetitjiyits leq'ili na'aj aceite.* ² Cinco (5) pekhewe' nite' watji'let qa cinco (5) iye pe' watji'let yijat'ij.*

³ Qe pekhewe' nite' watji'let, in yeka'xtax pe' lefetitjiyits qa nite'le yeka'x pe'qu' leq'ili'ij iye hatse'.

⁴ Qa pekhewe' watji'let yijat'ij qa yeka'x pe'qu' leq'ili'ij iye hatse' qu' nimtaxji' pe' lefetitjiyits.

⁵ In nite' namets aje'eł pa' niwhe'yeyu' pa' notkitaxik'ui, qa hats week nijatiyu'ju'. Ma' qa imaa'ju'ha.

⁶ Qa in hats natsathenju' pa' naja'x ma' qa tepi-ikaxtii pa' taya'yijipji': “iHats nam na' tewhe'yei! iYape eneki'hju'ł qa ijts'eyi'ilkii!”

⁷ Ma' qa pe' inanyii qa week niipha'mkii qa mexe yaqsi'jju' iye qu' nene'łji' pe' lefetitjiyits.

⁸ Pekhewe' cinco (5) inanyii pe' nite' watjanithen qa iyintaxijets leq'ile': “Eslis qeku'niłij łammi'se'łeji yeq'ili'ıl, hats yomiyu' ene' yifetitjiyitsi'ł.”

⁹ Qa inku'ł pekhewe' inanyii pe' watjanithen yijat'ij: “Ham, hats weju'łji' ene' yifetitjiyitsi'ł. Les le'wis yijat'ij qu' aqhai eku'ni'łii pe'qu' eq'ili'ıl.”

¹⁰ Pekhewe' nite' watjanithen, in mexe taqhaitaxii pe'qu' leq'ile', qa naamłek pa' tewhe'yei. Qa pekhewep cinco (5) watjanithen yijat'ij qa hikpe' qa lijs'teye'kteje'm in uyi'letsji' pakha' qi qu' netekifi witiwhe'yeyii. Qa week yot'axteje'm, ma' qa tit'oiiji' pa' łeji'.*

¹¹ Ma' qa i'nk'ałe qa namtaxkii pe' taqhaitaxii leq'ile', qa yiyajitaxetsji'kii: “Yatsat'axyij, yat-sat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof na' łeji'.”

* **25:1** Mt 13:24; Hch 20:8; Ap 4:5; 19:7; 21:2,9 * **25:2** Mt 7:24; 10:16; 24:45 * **25:10** Mt 22:2; Lc 13:25

¹² Qa yeku'l pakha'an, qa yit'ij: "Yijaa'ija aka' qu' hit'ihij ewets, nite' tsikfe'li'l ej."

¹³ Matjanitheni'lkiiha, qe nite' lenikfe'li'l'ets pa' nehuji' qu' namets, qa nite' lenikfe'li'l'ets iye pa'qu' uja'xe' horaye'.—

Yejeyumtshenijupi' pakha' yithayinenij pe' laq'astai pe' leqejkunenhei.

(Lucas 19:11-27)

¹⁴ —Qe na' tenek'enheiji' na' Dios hik lunye'j iye pa'qu' ewi'l jukhewe' in hats nikheyu' qa' namii pakhape' iye witsetiika'. Ma' qa taya'yii pe' leqejkunenhei qa nejetij pe' laq'astai qu' net'ithayi'yij.

¹⁵ Pa' ewi'l pekhewe'en qa tisij pe' cinco mil (5.000) nijketits inyetets, qa pakhap qa wetsjuk mil (2.000) nijketits inyetets, qa pakhap iye qa ewi'l mil (1.000) pe' tisijek nijketits inyetets. Qa week ewifei netisijju' pakha' qu' ne'weju'lij qe nikfe'lets. Ma' qa ik pakha' jukhew.*

¹⁶ Pakha' witqejkunenek testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits inyetets, qa aje'e'l ik qa taqhayi-jets pe' testi'yij pa'qu' net'ihini, ma' qa cinco mil (5.000) iye nijketits pe' laxifkinel.

¹⁷ Qa hik lunye'j iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil (2.000) nijketits qa na'l iye pe' t'anij iye wetsjuk iye mil (2.000) nijketits.

¹⁸ Qa pakha'le testiitaxij pe' ewi'l mil (1.000) nijketits, qa ik qa ti'jik'ui yat'inkii pe' laq'astai pa' laqa patun.

* 25:15 Mt 18:24; Ro 12:6; 1Co 12:11; Ef 4:7

19 Ma' qa in hats yape'eikiiha pa'aj pa' laqa patun pekhewe'en qa nam, qa yejeyumtshen pe' laq'astai netisijju' pa'aj pe' leqejkunenhei.

20 Yojo in nekets pa' testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits inyetets, qa neka'xets pekhewe' cinco mil (5.000) laxifkinelij qa yit'ijets pa'aj: “Yaqa patun, leshisij ene' cinco mil (5.000) qa hane'ej qa cinco mil (5.000) iye ene' yaxifkinelij.”

21 Qa yit'ijets pa' laqa patun: “Hats weju'lij. Akha' qi in leik'unei. Akha' in nite' lono'qmositij pa'qu' lammi'se'tax. Qa hik ta'lijupi' qa les olotse' pe'qu' k'ejeñinenij. Ente'nuiteje'm qa' week je'le'sitsi'imkii.”*

22 Qa nekets iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil (2.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets: “Yaqa patun, leshisij ene' wetsjuk mil (2.000) qa hane'ej qa wetsjuk mil (2.000) iye ene' yaxifkinelij.”

23 Qa yit'ijets iye pa' laqa patun: “Hats weju'lij. Akha' qi in leik'unei. Akha' in nite' lono'qmositij pa'qu' lammi'se'tax. Qa hik ta'lijupi' qa' les olotse' pe'qu' k'ejeñinenij. Ente'nuiteje'm qa' week je'le'sitsi'imkii.”

24 Qa nekets iye pa' testi'yij pe' ewi'l mil (1.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets: “Yaqa patun, tsikfe'l ewets in its'iyoptox qe hik ejunye'j qu' enitli'ijji' ne'ej lei ne'ej nite' akha' qu' enju' qa l'eku'mi' iye lei ne'ej nite' akha' qu' iwu'mkii qe we'nenju’.*

25 Qa hik ta'lijupi' in ts'ijiwei eju'l qa hetijik'ui ne' aq'astaki'. Ene'en ke' lantsat'axij in aq'astaki'.”

26 Pa' laqa patun qa yeku'l: “Akha' qi in ul'ax

* 25:21 Mt 24:45,47; Lc 12:44; 22:28; He 12:2 * 25:24 1S 25:3; 2Co 8:12

qa a'walxa'l iye. In lenikfe'lets in hik yijunye'j qu' henithi'ijji' ne'ej nite' yakha' qu' henju', qa he'yeku'mi' ne'ej lei ne'ej nite' yakha' qu' hiwu'mkii qe we'nenju',*

²⁷ les le'wistax qek enifi ne' banco ne' yaq'astaki' qa in tsam qekha hats nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i.

²⁸ Qa hik ta'hijupi', enitka'mi'hij ne' mil (1.000) qa' lisi'hij nakha' na'li'm ne' diez (10)."

²⁹ Qe week pakha' qu' hats nana'li'm, qa' les netesti'yij, ma' qa' olootsi'ija. Qa pakha'le qu' ham nana'li'im qa' netitkamhiti'yij pe'qu' ujaxe'tax qu' nana'li'm ma' qa' hamija amani'ij.*

³⁰ Qa ha'ne ham weju'hi'ij witqejkunenek, iwu'mi'letsfik'i nakha' i'nik'uifik'i na' nookii, hik nakha'a' hatse' nekhewe' qu' qi qu' napi'ju' qa' qi iye qu' nat'aiji' lek'unhetii.—*

Kots'etets qa kots'eteikal.

³¹ —Qu' netpiltaxju' iye ha'ne La's na' Jukhew qi pa'qu' lesa'xe' qa week ne' laqa angelits qu' nan-jayanju', ma' qa' na'nipji' na' lots'oji'la'x t'ejuyets pa' qi let'unha'x in tenek'enhei,*

³² ma' qa' nonot'axets nakha'an week pe' witsetiikal, qa' neqethenwetju'lkii, in lunye'jek na'aj kots'etets lenilayets qe yeqethen wetju'l ne'ej kots'etets qa kots'eteikal.*

* **25:26** Pr 20:4; Mt 18:32; Ro 12:11 * **25:29** Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2 * **25:30** Mt 8:12; 22:13; Lc 13:28 * **25:31** Gn 16:7; Mt 5:34; 13:49; 16:27; 19:28; Lc 1:11; Hch 5:19; 2Ts 1:7; Jud 14; Ap 1:7; 14:6 * **25:32** Jl 3:12; Mt 13:49; 24:14; 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16; Ez 34:17,20

33 Pe' kots'etets qa' ni'wetshenji' pa' yiya'yik'i, qa' pekhewe'le kots'eteikal qa' lefeyi'j ni'wetshenji'.

34 Ma' qa ha'ne Wittata qa' nit'ijets pekhewe' qu' ne'tweyij pa' yiyayik'i: "Te'luni'l ekheweli'l, nekhewe' hats qi in yi'fen na' Tata. Ni'ili' nakha' qu' nelisi'lij tenek'enhe'yi', hik nakha' hayiits tooxik'i in watji'leti'l ek'ui in mexente' wanaqsi-ijkii ha'ne week sehe' ipji'."

35 Qe in k'iyipkun qa ekheweli'l qa leslisi'lij pa'qu' hetuj, in ts'iyayu' qa ekheweli'l iye qe leslisi'lij na'aj ya't. In letsweni'lik'ui nite' lenikfeltaxiyij qa leslisi'lij pa'qu' yiw'hi'wet'e."

36 Hamtax pe'qu' yeqhinataye' qa ekheweli'l qa leslisi'lij ne'ej yeqhinatai. In hanqaats'e' qa ekheweli'l qe lanami'l yikii qu' e'tsweni'l. Hoyophehititax qa lanami'l yijji'kii iye qu' e'tsweni'l."

37 Ma' qa pekhewe' yatsathen pa' lunyejei qa' neku'l, qa' nit'ijiju'l: "Yatsat'axyij, ¿pa'n iplu'uk'i qu' k'eweni'l qu' iyipkun qa k'elisi'lij pa'qu' aqe'? ¿Qa pa'n iplu'uk'i iye qu' k'eweni'l qu' e'niyayu' qa k'iyahani'l iye?"

38 ¿Qa pa'n iplu'uk'i iye pa'aj qu' k'eweni'l in nite' tsikfe'ltaxi'l ej qa tseqjunuki'il ej qa k'elisi'lij pa'qu' ewhi'wet'e', qa in hamtax eqhinataye' qa k'elisi'lij iye?"

39 ¿Qa pa'n iplu'uk'i iye pa'aj qu' manqaats'e i'nli'i qu' ophelitii qa tsamjii'l eiji' qu' k'eweni'l?"

40 Qa na' Wittata qa' neku'l, qa' nit'ijiju'l: "Yi-

* **25:34** Mt 13:35; 19:29; 20:23; Lc 12:32; 1Co 15:50; Ga 5:21; Stg 2:5; 1P 3:9; Ap 21:7; 1Co 2:9; He 4:3; 9:26; 11:16; Ap 13:8; 17:8 * **25:35** Is 58:7; Ez 18:7; Job 31:32; 2Ti 1:16; He 13:2; Stg 1:27; 2:15-16

jaa'ija aka' hit'ilij ewets, ekewe'en in laqsi'ji'li'mijkii pa'qu' ewi'le' ene' k'injats yemjeetax nekhewe' hik lunyejei ne'ej mexeelija, qa yakha'le in laqsi'ji'l ye'mijkii.”*

⁴¹ Na' Wittata qa' nit'ijets iye pekhewe' te'weyij lefeyi'j: “Me'nitoni'l ye'mii, ekheweli'l nekhewe' ewi'le in weju'hij nakha' qi witaxtanithenkeye'j, yape ma'aletsju' na' qi fe't nite' yili'ij hayiits watjiletijup qu' netwumhitijij'ju' na' inwo'met qa ne' laqa angelits iye.*

⁴² Qe in k'iyipkuntax qa nite' leslisi'hij pa'qu' hetuj. Ts'iyayutax qa nite' leslisi'hij iye pa'qu' yat'e'.

⁴³ In letswentaxi'l qa in nite' lenikfe'li'iyij, qa nite' leneqjunu'utyij qu' eslisi'hij pa'qu' yiwhi'wet'e. Hamtax yeqhinataye' qa nite' leslisi'hij iye pe'qu' yeqhinataye'. Qa in hanqaats'e' qa' i'nh'i iye qe hoyophelitii qa nite' lanami'l yiiji' qu' e'tsweni'l.”

⁴⁴ Pekhewe'en qa' neku'ltax iye, qa nittaxijiju'l: “Yatsat'axyij, ¿pa'n iplu'uk'i qu' k'eweni'l qu' iyipkun i'nh'i qu' e'niyayu', i'nh'i qu' nite' netsikfe'li'il ej, i'nh'i qu' ham eqhinataye', i'nh'i qu' manqaats'e, i'nh'i qu' ophelitii qa qu' nite' k'efeni'il iye?”

⁴⁵ Ma' qa pakha'an qa' neku'l iye, qa nit'ijets: “Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, ekheweli'l in nite' laqsi'ji'li'mijkii ekewe'en nekhewe' hik lunyejei ne'ej mexeelija nekhewe' k'injats, qa yakha'le in nite' laqsi'ji'l ye'mijkii ekewe'en.”*

⁴⁶ Enewe'en qa' namii na' qi witaxtanithenkeye'j nite' yili'ij, qa pekhewe'le yatsathen qa' namiyek

* **25:40** Pr 19:17; Mt 10:42; 25:34; He 6:10 * **25:41** Mt 7:23;

13:40,42; Mr 9:48; 2P 2:4; Jud 6-7 * **25:45** Pr 14:31; 17:5; Hch 9:5

na' qi le'wis witiła'x nite' yili'ij.—*

26

*Iyetijju' qu' net'eku'mi' qa' nilan iye pa' Jesús.
(Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)*

¹ Ha' Jesús in yili'ij in nifel week ekewe'en, ma' qa yit'ijets he' l'ijatsshenhei:

² —Ekheweli't hats lenikfe'li'lets in wetsjuk nełuts pe' hamitsik'ui qa' namets pa' qiji' le'wis nełu Pascua,* ma' qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' ne'tnineiji' qe qa' net'enhetii'ji'pha'm pe'qu' cruze'.—*

³ Hik pakha'aj hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa ewi'l we'neni' pa'aj qa not'axi' wetju'l ke' laqa palacio'oi ha' qiji' latata he' pa'il hi Caifás.*

⁴ Ma' qa iyetijju' in yijamtitaxets qu' nanat'inij qu' net'eku'mi' ha' Jesús qa' nilan.*

⁵ Hekhewe'en qa yi'thi'ijju' iye: —Qa hasu'ujle jit'eku'm eku'ni' qu' jintalan enewe' le'sits nełutsji', hats'inha qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene' jukhew.—

*Pe' efu yatsi'yipji' leita' pa' Jesús pa' ewjsii.
(Marcos 14:3-9; Juan 12:1-8)*

⁶ Ha' Jesús i'nii ha' witset Betania, ke' letsii'ii ha' Simón, hikha' lenqii iye leproso.

* **25:46** Dn 12:2; Ro 2:7 * **26:2** Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' l'athits pe' łekuwelii' pe' leqejiłe wetju'l in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto.

* **26:2** Jn 11:55; 13:1 * **26:3** Sal 2:2; Mt 26:57; Lc 3:2; Jn 11:47; 18:13,15; Hch 4:6 * **26:4** Mt 21:46; Jn 11:53

7 Qa hik hakha'a' qa nekets ke' efu, neka'xets ke' ewi'l qi le'wis ute hii alabastro ehi'ni'ij topo'oj ka' ewjisii inyetax, ma' qa yatsi'yipji' leifa' ha' Jesús in mexe i'nijup ha' mesa.

8 He' l'ijatshenhei in yi'wenij qa nayutaxkii, qa yit'ijju': —¿Inhats'ek in yaq'ayinlekii kakha'an?*

9 Qe aka' ewjisiyik'i olotstax pe' qek laja'ye'tax l'astai qek ne'tninei, ma' qekha netestiitaxij ne' if'iljetsits.—

10 Ha' Jesús in yepi'ye' ej hekhewe'en aka' yit'ijju', ma' qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in pekhel anyejeyi'hijkii ene' efu? Aka' leqfenye'jyij qi in le'wis.

11 Qe ene' ham yiwq'axine' nite' yili'ij week lahatsiyij qu' nana'li'l ejup. Qa yakha'le qa nite' week lahatsiyij qu' ha'ni'l ejup.*

12 Aka' leqfenye'jij ene' efu in yatsi'yipji' aka' ewjisii qa yewjisit ha'ne yaj, qe qa' najilet qu' nets'ewjisit aje'eł in mente' hayajkati'yik'ui qu' hawa'm.

13 Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, pa'qu' na'ne'li'i qu' netfelhitii hatse' eke' le'sits wi'tlijei ha'ne week sehe' epji', qa' netfelhitii iye aka' leqfenye'jyij ene' efu, ma' qa' natjamtaxti'yik'ikii nekhe'en.—*

Pa' Judas qa t'ihinij pa' Jesús.

(Marcos 14:10-11; Lucas 22:3-6)

14 Ma' qa hik aka'aj ka' ewi'l he' doce (12) l'ijatshenhei hii, Judas Iscariote, qa ikii pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il,*

* **26:8** Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * **26:11** Dt 15:11; Jn 12:8 * **26:13** Mt 24:14; Mr 1:1; 13:10 * **26:14** Mt 10:4; Jn 6:71; 12:4; 13:30; Hch 1:16

15 qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'x pe'qu' isu'uni't qu' eslisi'lij hats'inha qu' k'ehisij ha' Jesús?— Ma' qa he' pa'il qa yijaninij pe' treinta (30) nijketits hiyits plata.*

16 Ma' qa hik aka'aj pa'aj ka' Judas qa wo'oikiiha pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' teke'ye' qu' net'ihiniij ha' Jesús.

Pa' qi te'wis netu tenkujiji' pe' pan nite'yetsji't pe'qu' levaduraye'.

(Marcos 14:12-25; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

17 Ka' yojo netuji' kakha' qi te'wis netu witkuji-iji' ne'ej pan nite'yetsji't pe'qu' levaduraye', he' l'ijatshenhei ha' Jesús qa nekets qa nifaakan: —¿Pa'n i'ni' pa'qu' isu'un qu' jinaniji' qa' haqsiijiki' pa'qu' jinteluj qu' net'ejuyets ha'ne qi te'wis netu Pascua?—

18 Qa yeku't qa yit'ij: —Ma'ahiiteje'm na' witset qa' i'weni'hi' pa'qu' jukhewe' qa' it'ijets: “Ha' Maestro yit'ij: Hats k'esets qu' namets yeqe hora, hik ta'lijupi' qu' henekii ne' etsi' qu' ha'ni'lijij' ene' yijatshenhei qu' heyeki'iji' pa' qi te'wis netu Pascua.”—*

19 Ma' qa hekhewe' yukin l'ijatshenhei, qa week yaqsiijkii aka' hats yit'ijets ha' Jesús. Qa yaji'let week ke' laqats t'ejuyets ka' qi te'wis netu Pascua.

20 Qa in hats najaleikii, ha' Jesús qa hats i'nijupju' ha' mesa qa week iye he' doce (12) l'ijatshenhei.

* 26:15 Ex 21:32; Zac 11:12-13; Mt 27:3

* 26:18 Jn 7:6,8; 8:20;

13:1; 17:1

21 In mexe tekju', ha' Jesús qa yit'ijji'ju': — Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets, ekheweli't na'l nakha' ewi't qu' net'ihinyij hatse'.—

22 Qa hekhewe'en qa qi in yitawje'meten qa week nifaakantax: —Yatsat'axyij, ¿me yakha'?—

23 Qa ha' Jesús qa yeku't, qa yit'ij: —Nakha' ewi't na' yoqotok'o'of in hilke'ehijetsju'kii ne' pan, hik nakha' pa' t'ihinyij hatse'.

24 Ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikli'ij, in l'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' in t'ejuyets nakha'an. Qa jhiye' ha'nus nakha' t'ihiniy hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew! Les łe'wistax nakha' jukhew qek hasu'uj nenekfik'i pa'aj.—*

25 Ma' qa ha' Judas hik hakha' t'ihiniy, qa nifaakan: —Maestro, ¿me yakha'?— Ha' Jesús qa yeku't: —Akha' hats lit'ij aka'an.—

26 In mexe tekju', ha' Jesús qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios, qa netisijju' he' l'ijatshenhei qa yit'ijets: —Ku'mi'łiju't qa' łuji't, hane'en hik ha'ne yese'n.—*

27 Ma' qa t'eku'mi' iye ha' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm iye łe'wisij pa' Dios qa tisijik'i iye he' l'ijatshenhei, qa yit'ijets iye: —E'weeki'ihij qu' iya'atij ha'ne tok'o,

28 qe ha'ne i'nji' hane'en hik enewe' yathits, hik enewe' qu' nata'lets pakha' ink'ayik wenit'ij, ma' qa' nawantsiifik'i qe ta'lets pekhewe' olots hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewul'ets.*

* 26:24 Dn 9:26; Mr 9:12; Lc 24:25-27; Hch 17:2-3; 26:22-23; 1Co 15:3; 1P 1:10

* 26:26 Mr 3:7; 14:22-25; Lc 6:13; 22:17-20; 1Co 11:23-25; Mt 10:1; 14:19; 26:56; 16:20; 1Co 10:16; Jn 12:16

* 26:28 Ex 24:8; Mt 20:28; Mr 1:4; He 9:20

29 Qa hit'ihij ewets in hats nite' k'iyaji' iye ni'khap iye uwa l'i, iphu'ui qu' namtaxets pa' ne'luji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik uwa l'i' na' tenek'enhe'yi' na' Tata.—*

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.

(Marcos 14:26-31; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

30 In yili'ijju' kakha' ewi'l in yiji'ik'i, ma' qa ikkii qu' nakiiteje'm ke' utek Olivos.*

31 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Hane'ejija ha'ne naja'xji', week ekheweli'l qu' me'nitonifets hatse' qe yakha' qu' nata'l yiwets, qe kekhewe' we'nika'ajji' Intata le'lijei yit'ij: “*Hilan hatse' na' kots'etets lenilayets, qa ne' kots'etets qa' nak'eskkii.*” *(Zac 13:7)**

32 Qa qu' yi'la'xe'tax iye qa' hathayini'l ek'uyii ha' Galilea.—*

33 Ma' qa ha' Pedro qa yeku'l, qa yit'ijets: —Yemjeetax qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qe akha' qu' nata'l ewets, qa yakha'le qa' nite' l'anuyi'i qu' he'niton e'mets.—

34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets ha'ne naja'xji' qu' mente' nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'lij qu' mewelku'tyijkii.—*

35 Ha' Pedro qa yit'ijets iye: —Lunye'jij qu' week jinanaxju', nite' hewelku't ejkii.— Qa week l'anyejeitax aka'an he' l'ijatshenhei.

* 26:29 Mt 4:23; Mr 1:15; Hch 20:25

* 26:30 Mt 21:1; Lc 22:39; Jn

18:1 * 26:31 Mt 11:6; Jn 16:32

* 26:32 Mt 28:7,10,16; Mr 16:7

* 26:34 Mt 26:75; Lc 22:34; Jn 13:38

*Jesús qa iyini' pa' najkaket Getsemaní.
(Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46)*

³⁶ Ma' qa hats namets ha' Jesús qa he' l'ijatshenhei ha' najkaket hii Getsemaní, qa yit'ijji'ju' he' l'ijatshenhei: —Hik ha'ne ni'ekuni'hi'ju'kii qa yakha'le qa' mexe ha'nii hakijji' qu' nek'iyin.—

³⁷ Qa t'ege'mets ha' Pedro qa he' wetsjuk l'elits ha' Zebedeo. Ma' qa yapelek ha' Jesús in yoksi'wen in qi in ika'metkii qa qi iye in itawje'met.*

³⁸ Ma' qa yit'ijets: —Qi in hoksi'wen in naq'aliyuyij pa' yikameta'xkii. Ha'ne a'maneyi'ili'. Hasu'uj mama'ał yijup.—*

³⁹ Ma' qa ikfik'i pa' ha'niiji'in, qa wonokok'enju' qa yamitetsju' sehe' lotkoyek, qa iyin qa yit'ij: —Tata qu' leke'ye', qa' hasu'uj anamit yiwets wat'ij ha'ne qi ek'imiiji', qa hasu'ujle pa'qu' yakha' ye'le qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—*

⁴⁰ Ma' qa tepilii iye pa' i'ni' he' l'ijatshenhei qa yi'wen in imaa'ju'ha pa'aj. Ha' Jesús qa yit'ijets ha' Pedro: —¿Me nite' leke' qu' ewi'l' horaye' qu'nte' ama'ye' eku'ni'l' yijup?

⁴¹ Hasu'uj mama' a'lju'. Iyini'l' hats'inha qa' nite' nanami'il' ewets na' witaqjaajinke'ye'j. Pe' ataw-jetsi'l' hats qi in yisu'untaxija qu' naqsiijkii aka'an, qa nite'le t'units ne' esenitsi'l'.—

⁴² Qa ewi'hj iye in ikfik'i iye pa'aj, qa iyin iye, ma' qa hats wetsjuk'ij, qa yit'ij iye pa'aj: —Tata, qu' nite' leke'ye' qu'nte' anamite' yiwets qa'nte' nek'iya'ye'ji' pa' qi ek'imiiji', qa' aqsiijkii pakha'

* **26:37** Mt 4:21; 17:1 * **26:38** Sal 42:5-6; Mt 24:42; Jn 12:27

* **26:39** Mt 20:22; Jn 5:30; 6:38; Fil 2:8; He 5:7

lisu'un.—*

⁴³ Qa tepiltaxii iye qa yi'wen iye in ima'ju' iye he' l'ijatshenhei, qe nite' lekheweliju' l' pa' nijati'.

⁴⁴ Qa ikfik'i iye, qa iyin iye ma' qa hats wet-shetk'ewi'lij, qa yiyeketij kakha' hats yit'ij.

⁴⁵ Qa tepilii iye pa' i'ni' he' l'ijatshenhei qa yit'ijets pa'aj: —¿Me menjiit lama'a'ju' qa lawapiyi'l'ju' iye? Hats yamets ne' hora, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' u'ets jukhew.*

⁴⁶ Eniyi'l'pha'mkii qa' jinakkii. Jeł qeku'ni'l'iju' l', hats met nakha' t'ihinyij.—

Te'nekumhi'yi' qa wetka'x pa' Jesús.

(Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

⁴⁷ In mexe iyet ha' Jesús qa namets ka' Judas. Hikka' i'ntaxji'teje'm he' doce (12) l'ijatshenhei. Olots he' lijts'eyek taqatsjikinetii qa uja'x he' najak he' t'eku'mi'. Ł'ukinhei he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset.

⁴⁸ Ka' Judas in t'ihinij qa hayiits na'l pa'aj pa'qu' niwjutsiqenij, qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm, qa' hik hakha'ye', qa' ku'mi'li'.—

⁴⁹ Qa in hats namets qa aje'eł nekets ha' Jesús, qa yit'ijets: —Łanam, Maestro.— Ma' qa tu'je'm.

⁵⁰ Ha' Jesús qa yit'ijets: —Waika', aqsiijkii pakha' łanamij met qu' aqsiijkii.— Ma' qa hekhewe' lijts'eyek qa nekets ha' Jesús qa t'eku'mi' qa niye-jinju'ha.*

⁵¹ Ma' qa hakha' ewi' l' hekhewe' l'ijatshenhei qa t'eku'metsju' ha' łaqa'tsjikinet qa' weqfekin je'm qa

* **26:42** Mt 26:39; Mr 14:36; Lc 22:42; Jn 6:38 * **26:45** Jn 12:27;
13:1 * **26:50** Mt 20:13; 22:12

yasinii ke' lekfi'ik'i ha' leqejkunenek hakha' qiji' latata he' pa'il.*

⁵² Ha' Jesús qa yit'ij: —Ukinik'iju' iye na' lejii na' aqa'tsjikinet. Qe week pe'qu' nawatlanij na'aj witqatsjikinet, qa' hik na'aj iye qu' naq'alij.*

⁵³ ¿Ye' me lumti qu' nite' leke'ye' qu' nek'iyinets na' Tata, qa lakha' qa' aje'eł nenukinju' pe'qu' nat'ani' doce (12) legión † angelitse'?

⁵⁴ Qa qu' hik aka' lunye'je'kii, ¿qa pa'n lunye'j qu' nafits kekheve' we'nika'ajji' in hayiits yit'ij qu' hik aka' lunye'je'kii?—*

⁵⁵ Qa hik aka'aj qa yit'ijji'ju' ha' Jesús hekhewe'en: —¿Inhats'ek in l'aqatsjikineti'yi'lyii qa lenka'xi'ł iye ne' ek'uli'ł najak qu' ots'ophełi'ł? ¿Me hik yijunye'j na'aj ejtenhetsax? Week neluts yakha' ha'nifi ne' witlijsitjii he'nq'ijatshenifi qa ham ts'ophełe'.*

⁵⁶ Qa hatsle week qu' lunyejeje'kii hane'ej ekewe'en, qe qa' nasinik'i kekheve' yika'ajji' ke' profeta'ik'i.— Ma' qa hik aka'aj he' l'ijatshenhei qa week yak'esik'uikii qa ilatkii.*

Jesús qa wetka'xii pe' letsi' pa' qiji' latata pe' pa'il.

(Marcos 14:53-65; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

⁵⁷ Hekhewe' t'eku'mi' ha' Jesús qa yeka'xii ke' letsi' ha' Caifás, hikha' qiji' latata he' pa'il, qe hik

* **26:51** Lc 22:38; Jn 18:10 * **26:52** Gn 9:6; Ap 13:10

† **26:53** Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'ophełinetsilese'. * **26:53** 2R 6:17; Dn 7:10; Mt 4:11; Lc 8:30

* **26:54** Mt 1:22; 26:24 * **26:55** Mr 12:35; Lc 21:37; Jn 7:19; 8:2;

18:20 * **26:56** Ro 1:2; 2P 1:20; Mt 10:1; 26:54,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

hakha' not'axi' wetju't hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa he' tenek'enheiji' ha' witset.*

58 Ha' Pedro qa yijayanpha'mkii pa'aj qa toxli'imii, yamli'ijiji'ha pa'aj ha' jofji'ju' ke' lets'i' ha' pa'il latata. Qa uiteje'm qa i'nijupju' pa'aj hekhewe' witegjeḡinenheyipji' ke' witlijtsitjii qe qa' niweenijha week pa'qu' leqfenyejeyi'ij.*

59 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa week pekhewe' Junta Suprema‡ wo'oikii pa'qu' wit-wotk'onhet'eḡe qu' net'ejuyiju't ha' Jesús, hats'inha qu' leke'ye' qu' natlanhetii.*

60 Qa nite'le yi'wen, yemjeetax in olotstax pe' jukhew in wotk'onḡetaxiikii pa'qu' lunye'je' ha' Jesús. Qa i'nk'aḡe pa'aj qa na'l pe' wetsjuk jukhew qu' nowotk'onijikii iye.*

61 Enewe'en qa yit'iju' pa'aj: —Ha'ne jukhew hik ha'ne yit'ijets: “Yakha' leke' qu' hiwuḡ'enhetijkii ene' qi witlijtsitjii, qa' wetshetk'ewi't neḡuts qu' henihihpha'm iye.”—*

62 Ma' qa ha' pa'il latata qa ts'ap'a, qa yit'ijets ha' Jesús: —ḡMe nite' l'inku't? ḡPa'n qu' it'ij qu' eku'lik'i aka' wenit'ij ewets?—

63 Qa ha' Jesús qa nite'le inku't. Qa ha' pa'il latata qa yit'ijets iye pa'aj: —Aka' liiji' pa' nite' wa'm Dios qu' hit'ij ewets yape enfeli't ye'mha, ḡme hik akha'ija pa' Cristo, Laa'sija pa' Dios?—*

* 26:57 Mt 26:3; Jn 11:49 * 26:58 Jn 7:32; 18:15 ‡ 26:59 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yeḡeḡ iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * 26:59 Mt 5:22; Hch 6:11 * 26:60 Dt 19:15; Sal 27:12; 35:11; Hch 6:13 * 26:61 Mt 27:40; Jn 2:19; Hch 6:14 * 26:63 Lc 22:67-71; Is 53:7; Mt 5:33; 14:7; 23:16; 27:12,14; Jn 19:9; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Lv 5:1; 1S 14:24,26; Mt 16:16

⁶⁴ Ha' Jesús qa yeku't: —I'woyaxijik'iha ka' lit'ij in hik yakha'. Qa hit'ihij ewets iye ekheweli't in li'weni't hatse' ha'ne Ea's na' Jukhew qu' na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' Ham Let'unhenye'ji'iju't in T'un, qa qu' nenekijju' iye ne' wasil ha'ne wa'sji'.— (Sal 110:1)*

⁶⁵ Ma' qa ha' pa'il latata qa yiwjaf'itik'i pa' l'uihitjiile, qa yit'ij: —Eke' yit'ij ha'ne jukhew qi in ul'etsik'i le'lijeyets pa' Dios. ¿Lekpa' qu' hami'ik'ui qu' nenfel iye pakhape' iye lunye'je'kii hane'en? Ekheweli't lepi'ye'elik'i ke' yit'ij in ul'etsik'i.*

⁶⁶ ¿Pa'n lumti'il qu' lenifenye'je' hane'en?— Qa yeku't pekhewe'en: —Ewi'He in weju'lij qu' nawa'm.—*

⁶⁷ Ma' qa tek'iije'mkii leju's qa yi'wiltenji'ijje'm iye. Qa pekhewep qa yeqsilanje'm leju's,*

⁶⁸ qa yitjiijets: —Akha', in hik akha' pa' Cristo ¿lekte'ek pa' nalan?—*

Pedro qa welkut'ijkii.

(Marcos 14:66-72; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Ha' Pedro i'niju' hakha' joofji'ju' ke' wititsi'ii. Ma' qa nekets pa'aj ke' ewi't witqejkunenki', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' lijs'eyekji'ijkii ha' Jesús Galilea leile'.—

⁷⁰ Qa hakha'le'en qa welkut'ijkii qa week yepi-ikinij hekhewe'en in yit'ij: —Axe'm, nite' tsikfe'lets kakha' lit'ij.—

* 26:64 Dn 7:13; Mt 16:27; 24:30; Ap 1:7 * 26:65 Mr 3:29; Jn 10:33; Nm 14:6; Mr 14:63; Hch 14:14 * 26:66 Lv 24:16; Jn 19:7 * 26:67 Mt 27:30; Mr 10:34; Lc 22:63-65; Jn 18:22 * 26:68 Mr 14:65; Lc 22:64

⁷¹ Ma' qa ikii pa'aj qa i'ntaxi' pa'aj ha' leji'ii, qa hik hakha'a' qa ya'weni' iye pekhep iye, pekhe'en qa yit'ijji'ju' pekhep iye: —Hik ha'ne ha' lijts'eji'ijkii ha' Jesús Nazaret leile'.—*

⁷² Ma' qa ewi'lij iye in welkut'ijkii, qa hats les in yatinhettaxik'i in welkut'ijkii: —Axe'm, yakha' nite' tsikfe'lets hakha' jukhew.—*

⁷³ Qa sujle iye pa'aj pekhepe' i'ni' pakha'an qa nekets iye ha' Pedro qa yit'ijets iye pa'aj: —Yijaa'ija in hik akhap iye hekhewe' lijts'eyekkii. Hik anyejei qe iyetju'.—

⁷⁴ Ma' qa yapelek ha' Pedro in ul'axik'i l'anye'j qa weniwjutsiqentaxijha iye in yit'ij: —Qu'nte' yijaayi'ija aka' hit'ij qa les le'wis qek nastanithen pa' Dios. ¡Nite' tsikfe'lets hakha' jukhew!— Ma' qa hik pakha'aj qa ip pa' ta'a'a'.

⁷⁵ Qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj in hayiits yit'ijets ha' Jesús: —Qu' mente' nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'lij qu' newelku'tyijkii.— Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in ip pa'aj.*

27

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.

(Marcos 15:1; Lucas 23:1-2; Juan 18:28-32)

¹ Ma' qa in hats leefiju' iye, qa week pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa not'axij wetju't iye qe qa' nilan ha' Jesús.*

* 26:71 Mr 14:67; Hch 6:14

* 26:72 Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21;

Mt 5:33; 14:7; 23:16

* 26:75 Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14

* 27:1 Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14

² Ma' qa in hats yophe'l qa yeka'xii qu' netisij ha' Pilato, hikha' romano gobernador ipji' ne' judiol.*

Wa'm pa' Judas'ik'i.

³ Ka' Judas hik kakha' t'ihinij ha' Jesús. In yi'wen in hats yijaa'ija qu' natlanhetii hatse' ha' Jesús qa qi in itawje'met qa yepilettaxets pa'aj pe' treinta (30) nijketits ne'ej plata hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' na' witset.*

⁴ Qa yit'ijets: —Qi in yu'ax qe he'yihini ma' qa' nawa'm nakha' jukhew ham ul'axe' qu' naqsi-ijkii.— Qa hekhewe'en qa yit'ijju'l pa'aj: —iNite' tsatsat'etsi'lij pa'qu' natawje'meten! iAkha'le in lantsat'axij!—

⁵ Ma' qa ka' Judas qa nijele'ejifi pe' l'astayik'i ke' witlijsitjii, qa ikfik'i pa'aj qa wetsifinpha'm.*

⁶ Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nat'aak'i pa'aj pe' l'astayik'i, qa yit'ijju': —Ene' l'astai hats nite' leke' qu' netenenik'iju' nekhe' ti'najki' t'ejuyets ne' witlijsitjii, qe enewe'en hats tajayij pe' wit'athits.—*

⁷ Ma' qa in hats week lexkelij iye, qa pe' l'astai qa taqhayijets pa' ewi'l sehe' lii Campo del Alfarero, hats'inha qa' hik pakha'ye' qu' lenime'ku'wet'i'ij pe'qu' jukhewiikali'ik'i.

⁸ Qa hik ta'hijupi' ha'ne sehe' in lenqiyij “Wit'athits Letset.” Qa yamijii hane'ej in lenqiyij.

⁹ Ma' qa hats yafits kakha' yit'ij pa'aj pa' Dios in i'nijji' pa' profeta'ik'i Jeremías qa yit'ij pa'aj: —*Pekhewe'en qa t'eku'mi' pe' treinta (30) l'astai*

* 27:2 Mt 20:19; Lc 13:1; Hch 3:13; 1Ti 6:13

* 27:3 Mt 21:29;

26:14-15 * 27:5 2S 17:23; Lc 1:19,21; Hch 1:18

* 27:6 Mr 2:24;

Jn 18:31

*nijketits plata, hik aka' tajanyej pa' ewi't jukhew lajanyejeyij nekhewe' Israel teitets. (Zac 11:12)**

¹⁰ Ma' qa pe' t'astai qa taqhayijets pa' sehe' tii Campo del Alfarero. Hik aka' yit'ij yiwets pa' Yat-sat'axyij.— (Zac 11:13)

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.

(Marcos 15:2-5; Lucas 23:3-5; Juan 18:33-38)

¹¹ Ha' Jesús qa watsapp'anhetijup pa'aj hakha' gobernador, qa hane'en qa nifaakan, qa yit'ijets: —¿Me akha' pakha' qi latata ene' judío?— Qa yeku'l pa'aj ha' Jesús: —I'woyaxijik'iha ka' lit'ij.— *

¹² Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' hakha' witset in yittaxijetskii kekhewe' wekwek u'ets yit'ijets in yaqsiijkii ha' Jesús, qa hakha'le Jesús qa nite' yeku'lik'i.*

¹³ Qa hik ta'hijupi' pa'aj ha' Pilato in yit'ijets: —¿Me nite' lepiye' kekhewe' wekwek u'ets wenit'ij ewetskii qu' aqsiijkii?—

¹⁴ Qa ha' Jesús qa nite' yeku'l. Qa nite' ewii'le' iye pa'qu' nekulik'i pe' u'etsik'i wenit'ijets in yaqsiijkii. Qa hik ta'hijupi' hakha' gobernador in qi in yitju'axijpha'm.

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' Jesús.

(Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25; Juan 18:38-19:16)

* **27:9** Jer 32:6-9; Mt 1:22

* **27:11** Mt 2:2; 1Ti 6:13

* **27:12** Mt 26:63; Jn 19:9

15 Hakha' gobernador ha' witset, in hayiits leqfenye'jji'jij qa yamji'jets ekewe' le'sits neluts Pascua qu' niwejin pa'qu' ewi't wit'ophefik'e' pakha' qu' niyinen pekhewe' jukhew.

16 Qa na'l pa'aj hakha' ewi't qi in yinikfe'l wit'ophefik hii Barrabás.

17 Qa in hats ewi't i'ni' pa'aj pekhewe' olots, ha' Pilato qa nifaakanji'ju': —¿Lekpa' lisu'uni't qu' netwejinhetii ne' wit'ophehii, me hakha' Barrabás, me i'nhi'i nakha' Jesús, lenqii iye Cristo?—*

18 Qe ha' Pilato nikfe'lets hekhewe'en in tisij qe ta'lets in tegemtshente'etskii.

19 Ha' Pilato in mexe i'nipji' pa'aj ha' lots'oji'la'x t'ejujets in yejetik'ui pa'qu' lunye'je'kii (juez), pe' lewhe'ye' qa inqekenijii pe' le'lijei, qa yit'ij pe' le'lijei pe' efu: —Hasu'uj ma'ajets pa' lenifenyey' nakha' jukhew yatsathen, qe juka'x qi in ul'axik'i ka' yit-sowol'ax ta'lets nakha'an.—*

20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa yaqsiiijetskii in yiyaji'etskii hekhewe' olots jukhew, ma' qa week iyinets qu' netwejinhetii ha' Barrabás qa hakha'le Jesús qa' natlanhetii.

21 Ha' gobernador qa ewi'lij iye in nifaakanji'ju' iye: —¿Pa'n lunye'j pa'qu' netwejinhetii ene' wetsjuk wit'ophehii?— Pekhewe'en qa yeku't: —¿Barrabás qu' netwejinhetii!—

22 Qa ha' Pilato qa nifaakanji'ju' iye: —¿Qa pa'n qu' yeqfenyeji'ijek ha'ne Jesús hii iye Cristo?— Qa week yeku't pa'aj pe' jukhew qa yit'ijju': —

* 27:17 Mt 1:16; 27:22 * 27:19 Gn 20:6; Nm 12:6; Job 33:14-16; Mt 2:12; Jn 19:13

¡Ne'nenji'pha'm pe'qu' cruze'!— *

²³ Ha' Pilato qa yittaxij iye pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Łekpa' uł'ax yaqsiijkii hane'en?— Pe' jukhew qa les yit'unhetik'i in taya'yijipji'kii, qa yit'ijju' iye: — ¡Eni'łji'pha'm cruze'!— *

²⁴ Ha' Pilato in yi'wen in hats ham łeqfenye'ji'ij, qe ewi'He in hats les yiwakanintaxkii hekhewe' jukhew, ma' qa inq'ukinii pa'aj pa'qu' iweli'ye' qa tetka'xii, qa yethinij he' week in wa'nqa', qa yit'ij: —Yakha' nite' ta'ł yiwets qu' nawa'm ha'ne jukhew yatsathen. Ekhewele'łi'łij.— *

²⁵ Qa yeku'ł pa'aj pekhewe' week jukhew: —Ehe, yekheweli'ł qa enewe' yilitsi'ł, he'yeku'mi'łju'ł qu' he'yenheti'yi'łi' qu' nata'łi'ł yiwets qu' nawa'm nakha'an.— *

²⁶ Ma' qa ha' Pilato qa yiwejin pa'aj ha' Barrabás. Qa hakha'łe Jesús in hats yili'ij in yeqsilankii, ma' qa tisij pa'aj he' oq'ophełinetsilets qe qa ne'nenji'pha'm pe' cruz.*

²⁷ Ma' qa pe' oq'ophełinetsilets łelits pa' gobernador qa yeka'xifi pa'aj ha' Jesús ke' palacio, ma' qa he' oq'ophełinetsilets qa week not'axij wetju'ł pa'aj hakha'an.*

²⁸ Qa nit'ijji' pa'aj ke' łeqhinatai ma' qa yi'ntaafinij pa'aj pa' s'e' łeqi'ntaafit'ij.*

²⁹ Qa yuihinji'ju' iye pa'aj pekhe' yifti'yik'i tii, qa pa' yiya'yik'i łokoi qa yekumhini' pa' tutsi'latax.

* **27:22** Mt 1:16; Hch 13:28 * **27:23** Lc 23:41; Jn 8:46 * **27:24**
 Dt 21:6-8; Sal 26:6; Mt 26:5; 27:4,19 * **27:25** Jos 2:19; Hch 5:28
 * **27:26** Is 53:5; Mr 15:15; Lc 23:16; Jn 19:1 * **27:27** Mr 15:16-20;
 Jn 18:28,33; 19:2-3,9; Hch 10:1 * **27:28** Lc 23:11; Jn 19:2

Ma' qa wonokok'enifikii yawitjile, qa yi'tjiijets: — E'le'wisi'imkii, qi latata ene' judiol.—

³⁰ Qa tek'iyi'kii iye qa t'eku'mijets iye pa' tutsi'latax ma' qa yilanijkii leila'.*

³¹ In hats yili'ijju' in qi in yawitji pa'aj hakha'an, qa nifte'ji' iye pa' yi'ntaafinij s'e' qa yuihinik'ipha'm iye pa'aj ke' leqhinataayija. Ma' qa yeka'xfik'i qe qa' nenji'pha'm pe' cruz.

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.

(Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

³² In hats k'esitsiyu'uk'uifik'i ha' witset, qa weikutiju'l ha' ewi'l jukhew Cirene leile' hii Simón. Qa he' oq'ophelinetsilets qa yiyaji'ijets qu' neka'xi'm ke' leqe cruz ha' Jesús.*

³³ Qa in hats yamijets hakha' lenqii Gólgota, ikji' aka'an, witjila'ak'i letset.*

³⁴ Qa t'iyahanhetiitaxji' pa'aj pa' wino yetsji'l pe' ewi'l ne'ej inqa'metets l'aftuk, ma' qa in hats yijaajintax pa'aj, qa yili'ij qa nite' niyayu'ji' qa t'oqowe'yiju'l pa'aj.*

³⁵ Qa in hats yenji'pha'm ke' cruz, qa ke' leqhinatai qa watk'esaxijju', ikij wetju'l.

³⁶ Ma' qa i'nijupju'kii qe qa' nejeletets.

³⁷ Qa ka' wankaaju'letsju' lejila' we'nika'ajji', hik kakha' ka' ta'hijupi' in talanhetii, qa yit'ij ka' we'nika'ajji': —Hane'en Jesús, hik ha'ne qi latata ene' judiol.—

* **27:30** Is 53:7; Mt 26:67 * **27:32** Nm 15:35; He 13:12 * **27:33**
Mr 15:22-32; Lc 23:33-43; Jn 19:17-24 * **27:34** Sal 22:17; 69:21

38 Qa le'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wet-sjuk ejtenhetsits. Ewi'l ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa lefeyi'l te'weyijek. *

39 Hekhewe' nekjiijup qa yawitjiijeetspha'mkii, qa yitjiij iye qhet tetet lelal,*

40 ma' qa yitjiijetspha'm: —Akha' in lonopletju' hatse' ne' witlijsitjii qa' wetshetk'ewi'l neluts qu' enihipha'm iye, metelinte. Qu' yijaa'ija qu' La'se'ejha pa' Dios qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz.—*

41 Qa hik lunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset in yawitji'etspha'mkii iye qa yit'ijju':

42 —Niliinji'ijju' pekhewep qa lakha'le qa nite' leke' qu' netelinte. Hik ha'ne pa' latata ne' Israel, ye'ehe, qa' net'ilitju' in we'nenji'pha'm ne' cruz, ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' jintegekuye'.*

43 *In nite' yeqeku' pa' Dios, ye'ehe qa' hik pakha'ye' qu' nitin hane'ej qu' yijaa'ija pa' Dios qu' nisu'un nakha'an, (Sal 22:8) qe nakha'an yit'ij: “Yakha' Laa'sija pa' Dios.”—**

44 Qa hik lunyejei iye ke' ejtenhetsits lenenhefetsji'pha'm ke' cruzits ul'etsik'i iye le'lijeyetskii.

Wa'm pa'aj pa' Jesús.

(Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

* 27:38 Is 53:12; Mt 20:21; Jn 18:40 * 27:39 Job 16:4; Sal 22:7;

109:25; Lm 2:15; Mr 15:29 * 27:40 Mt 4:3,6; 26:61,63; Jn 2:19

* 27:42 Jn 1:49; 12:13 * 27:43 Lc 23:39-43

45 In hats natsathenju' junu' qa weekij ha' sehe' in nookii yamijii in las tres metju' junu'.

46 Hik pakha'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayaikii: —Elí, Elí, ¿lema sabactani?— Ikji' aka'an: —*Dios Yatsat'axyij, Dios Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in tetswu'm?*

— (Sal 22:1)*

47 Qa hekhewe' i'nijup, hekhewe' uja'x in yepi'ye', qa yit'ijju': —Hats taya'yiikii pa' profeta'ik'i Elías.—

48 Qa aje'eł hakha' ewi'ł hekhewe'en qa wekuma'xii ka' ewi'ł jupayek (esponja) qa yuihinji'ju' ka' wino na'aj ewtsik'iiji' yilke'ej ji'teje'm ka' tutsi'latax ma' qa iktaxijets qu' nifunenij qe qa' niyahan.*

49 Qa hekhewepłe qa yit'ijju': —Iwejinłe, qa' jin-tejehijju' pa' Elias'ik'i qu' nanamii qa' nilin.—

50 Ma' qa ha' Jesús, qa ewi'łij iye in t'unik'i in tayai iye, ma' qa wa'm.*

51 Qa hik pakha'aj kakha' łenjilafi' hakha' yeqet'axetsji' ke' witlijsitjii qa ja'fik'iju' łeqewuk'u ta'łijii'pha'm in ja'fik'iju' ka' te'weipha'm qa yamijiiju' ka' sehe' eju'. Qa ha' sehe' qa me'le'le'l iye qa ke' utel qa jaf'afju' iye.*

52 Qa pe' nimełkui qa qhofik'i iye pa'aj qa olots pe' jukhew'ik'i, efuts'ik'i yatsathen ma' qa' łii iye.

53 Qa ikik'ui'fik'ikii pe' łenimełkui in hats łła'x iye pa'aj ha' Jesús, pekhewe'en qa ikji'teje'm iye na' qi łe'wis witset Jerusalén qa olots he' yi'wen pa'aj.

* 27:46 He 5:7 * 27:48 Sal 69:21; Mr 15:36; Lc 23:36; Jn 19:29

* 27:50 Mr 15:37; Lc 23:46; Jn 10:18 * 27:51 Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 9:3

54 Hakha' centurión* qa hekhewe' iye i'nijup yejelets ha' Jesús, in yi'wen in wapja' ha' sehe' qa kekhewe' iye wekwek lunyejeikii qa qi in nijiwei wetju'l, ma' qa yit'ijju': —Yijaa'ija aka'an in hik aka' pa' Laa'staxija pa' Dios.—*

55 Olots he' efuts nejeli'ikii tots'i'mii ha' i'ni', hik hekhewe' hijts'eyekkii ha' Jesús in ta'hiji' ek ha' Galilea'ai in t'ifti'ts'etskii.*

56 Hekhewe'en i'nji'teje'm ke' María Magdalena qa ke' María lenene ha' Jacobo (Santiago) qa ha' José qa ke' lenene he' lelits ha' Zebedeo.*

Jesús qa we'nenifi pe' lenimełuk.

(Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

57 In hats metiyu'ju' junu' qa namets pa'aj ha' ewi'l jukhew yiwq'axin wekwek, hii José Arimatea leile', lakha' iye hats yijayan qa tek'enets iye ha' Jesús.*

58 Ha' José qa mexe yamii pa'aj ha' Pilato qu' niyinijets ka' Jesus'ik'i qu' neka'x. Ha' Pilato qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij.

59 Ha' José qa t'eku'mi'fi pa'aj ka' Jesús ma' qa yijuphe'hji' ka' penyilo le'wis.

60 Ma' qa yenifi ke' yatsat'axij in lenimełuktax ink'aiki' inqajkaninijju' pa'aj ke' utekji'teje'm. Ma' qa in hats yikoyoyinhetets in yit'onijji' ke' qi ute ha' lenuihiyi'jteje'm ke' nimełuk, ma' qa ik. *

* 27:54 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophefinsilets, Roma leile'. * 27:54 Jn 5:19; He 1:2 * 27:55

Sal 38:11; Lc 8:2-3; Jn 19:25 * 27:56 Mt 20:20; Mr 15:40; Jn 19:25

* 27:57 Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1

* 27:60 Is 53:9; Mt 27:66; 28:2; Mr 16:4

61 Qa ke' María Magdalena qa kikhép iye María iye, qa ip'lu' pa' i'nijupi'ju'kii pa'aj ke' nime'luk.

Pekhewe' oq'ophelinetsilets yejetets pe' lesehek pa' Jesús.

62 Ka' neluji' watji'letji' pe' witqats qa kakhap neluji', qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol qa yamii pa'aj ha' Pilato,*

63 qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, hijamti'lik'i ka' yit'ij ka' ejtitsi'l jukhew'ik'i in mexe ila'x, qa yit'ij: “Qu' namets wetshetk'ewi'l neluts qa' yi'la'xe' iye.”*

64 Qa hik ta'lijupi', akha' qu' inaqyaji'ij qu' netjehitiyetsha ke' lenime'luk namijii qu' wetshetk'ewi'le' nelutse', hats'inha qu' nite' neneki'ii he' l'ijatshenhei ma' qa' net'ejtenij, ma' qa' i'nk'ale nit'ijets ha'ne witset: “Hats ila'x iye.” Qa pakha' teke'lenju' qu' le'wejtitsiye' qa' les qu' qi qu' ul'axe' wiikfik'i, qa' nite' hik lunye'je' ka' yojo.—*

65 Qa yit'ijiju'l ha' Pilato: —Enewe'en oq'ophelinetsilets eka'xi'l, qa' ejelineni'lij pe' lesehek qa aqsiihjkii pakha' hats lenikfe'li'lets qu' aqsiihjkii.

66 Ma' qa ikkii qa yijanithen pe' nime'luk, qa yeni' pa' leji' pe' leq'ikati' qa' jutsiqaxi'ij qu' ham nit'ij qhof. Ma' qa amaneyijup he' oq'ophelinetsilets qa yejet.*

* 27:62 Mr 15:42; Lc 23:54; Jn 19:14,31,42

* 27:63 Mt 16:21;

17:22-23; 20:19; Mr 8:31; 10:34; Lc 9:22; 18:33

* 27:64 Mt 10:1;

26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

* 27:66 Dn 6:17; Mt 28:2,11

28

Ita'x iye pa' Jesús.

(Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-2; Juan 20:1-10)

¹ In hats t'anji' kakha' nełuji' sabadoji', in i'nk'a nekiyupha'm pa'aj ne' junu' ka' yojo nełuji' (domingo), ke' María Magdalena qa kikhep iye María ikii pa'aj ke' nimełuk qu' ni'wen.

² In mente' yamets pa'aj qa t'unik'i in me'le'l pa'aj ha' sehe' qe te'nilitju' pa' laqa ángel ha' Yat-sat'ax'inij qa ikets ke' nimełuk qa yit'ij qhof ke' ute lit'otax qa i'nipji'.*

³ Pa' ángel leppep pa'aj hik łunye'j na'aj etheluna'x, qa pe' leqhinatai qa fo' hik łunyejei l'ifiwa'x.*

⁴ Pe' oq'ophelinetsilets in yi'wen pa'aj qa yit-salalinhet wetju'l qe qi in nijiwei. Ma' qa week namju'kii hik łunyejei qu' nanaxju'.

⁵ Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj he' efuts: — Ekheweli'l, e'nijiweikitek'il, qe yakha' tsikfe'lets in łowotaxiikii ha' Jesús hikha' we'nentaxji'pha'm ke' cruz.*

⁶ Hats nite' i'ni' hane'e'in. Hats ita'x iye ka' hats yit'ilij ewets. Te'łuni'l qa' jeli'l ha'ne we'nentaxi'.*

⁷ Qa' if'elitilik'i qu' enfeli'lii he' l'ijatshenhei in hats ita'x iye. Łakha' wathayinti'il ek'uyii ha' sehe' ei Galilea, qa' hikha' tit i'weni'hi'. Hik ekewe' tit k'efeli'hi'm.—*

* 28:2 Lc 24:4; Jn 20:12 * 28:3 Dn 7:9; 10:6; Mr 9:3; Jn 20:12; Hch

1:1 * 28:5 Mt 14:27; 28:10; Ap 1:17 * 28:6 Mt 12:40; 16:21; 27:63

* 28:7 Mt 10:1; 26:32,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16; Mr 16:7

⁸ Ma' qa he' efuts qa yapelek pa'aj qa ikik'ui ke' nimelek itaqsunkiiha. Qi in niijiweitax qa qiile iye in le'sitsi'mkii, wekuma'xijii pa'aj qu' nenfeli'm he' l'ijatshenhei.

⁹ Qa hik pakha'aj, ha' Jesús qa we'nethinets pa'aj hekhewe' efuts qa wetfeli'm. He' efuts qa ikets pa'aj qa wonokok'enifikii qa tik'eyijup lef'iyeyiiju' qa iyinets.*

¹⁰ Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: — E'nijiweikitek'il. Yape ma'alkii qa' enfeli'hi'm he' yejefets qu' nakkii namii ha' sehe' Galilea qa' hikha' netsweni' hatse'.—*

Pe' oq'ophelinetsilets qa nifelik'i pa' lunye'jkii.

¹¹ In hats ikkii pa'aj he' efuts, ma' qa pe' uja'x pekhewe' oq'ophelinetsilets qa ikii pa'aj ha' witset qu' nenfelimik'i pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il week aka' lunye'jkii pa'aj.

¹² Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa ikii qu' nonot'axi'l wetju'l pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset, qa tafaakate'yijju' pa'qu' leqfenyejeji'ij lewek. Ma' qa tisij pe' olots l'astai pe' oq'ophelinetsilets.

¹³ Qa yit'ijets pa'aj: —Aka' it'ilij: “He' l'ijatshenhei namii pa'aj aka' najaxik'i qa t'ejtenij pa'aj ka' Jesus'ik'i yekheweli'l in qi in hama'aju'.”

¹⁴ Qa qu' nenikfe'ltaxets nakha' gobernador, qa' yekheweli'l qu' haifaakateyi'lju' qa' ham peyi'ijkii qa ekheweli'l qa' ikesimen li'ilkii.—*

¹⁵ Pe' oq'ophelinetsilets qa t'eku'miju'l pe' l'astai ma' qa week yaqsiijkii aka' hats wenit'ijets pa'aj.

* 28:9 Mr 16:9; Jn 20:14 * 28:10 Jn 20:17; Ro 8:29; He 2:11-12,17

* 28:14 Mt 27:2; Hch 12:20

Qa aka' wit'anye'j qa hik aka' week i'ye'ej wetju'l
ne' judío qa yamijii hane'ej.*

*Yape ma'a'lik'i ene' week witsetits qa' ijatsheni'lij
eke'yi'lijei.*

*(Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-
23)*

¹⁶ Qa hekhewe'le once (11) l'ijatshenhei ha' Jesús
qa ikkii qu' namii ha' sehe' Galilea, ke' utek'ii hats
yiwjutsiqenik'uyii ha' Jesús qu' newe'tweni'i'.*

¹⁷ Qa in yi'wen hekhewe'en ha' Jesús qa week
wonokok'enju'kii. Qa uja'x hekhewe' nite' tu'u
numtiye'taxija qu' hik hakhaayi'ija.*

¹⁸ Ma' qa ha' Jesús qa ikets, qa yit'ijets: —Na' Dios
hats week tselisij qu' heinek'enhe'yij na' wa'sji' qa
ha'ne sehe' ipji' iye.

¹⁹ Yape ma'a'lik'i week ene' witsetits qa' ijat-
sheni'lij qu' natsjayan iye qa' impulijini'iji' ka' hii
na' Tata qa ha'ne Ła's qa na' Espíritu Santo.*

²⁰ Qa' ijatsheni'lij hats'inha qu' netk'enik'i ke'
week hats k'ijatsheni'lij. Menikfelitiletsha in Yakha'
nite' k'itoni'l week neluts ha'ni'l ejupkii yamijii qu'
hame'tax ha'ne sehe'.—*

* **28:15** Mt 9:31; 27:8; Mr 1:45 * **28:16** Mt 26:32; 28:7 * **28:17**
Dn 7:13-14; Jn 17:2; Ro 14:9; Ef 1:20-22; Fil 2:9-10; Col 2:10; 1P 3:22
* **28:19** Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; 24:47; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Mr
16:15; Hch 2:38; 6:1; 8:16 * **28:20** Mt 13:39; 18:20; Hch 1:2; 2:42;
18:10

INTATA LE'LIJEI
New Testament in Maka

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maka

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Maka

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 29 Jan 2022
9c3673e4-2b93-51ec-8ba3-aac5c1cd65b0